

MIHAIL SADOVEANU

UVAR

CHARTA DIGITALIS GRATUITUS

2011

Mihail Sadoveanu

UVAR

1932

CHARTA DIGITALIS GRATUITUS

2011

I.....	1
II.....	9
III.....	16
IV.....	31
V.....	44
VI.....	58
VII.....	73
VIII.....	107
IX.....	124
X.....	131

I

Încă de atunci prietinel meu profesorul, despre care e vorba în această istorisire, mi-a relatat o întâmplare a părinților lui. Cum avea obiceiul, a pus în ceea ce-mi spunea amănunte interesante și oarecare umor, fără a-și simți întru nimic înlănțuit destinul de acest fapt divers. Alte fapte le-am aflat de la inginerul rus; la altele am participat eu însumi; asupra seriei, însă, înclin a crede că stăpânea ceva în afară de noi oamenii.

Era în 1917, toamna, într-un sat de cătră munte.

Lumea se deprinsese cu năcazurile și cu veștile de la război. Din când în când treceau coloane de ruși înspre întăriturile din Carpați; acolo în sat la Roznov, însă, nu se opreau. În serile limpezi de septemvrie, femeile și copiii ieșeau pe prispe și în cerdacuri, ca să asculte în depărtări pulsația tunurilor, ca din măruntaiele pământului. Cu toate tulburările, neliniștile, fiorurile și molimele, satul își ducea fără prea mare zdruncin viața la malul Bistriței, când, într-o noapte, s-a petrecut între neamurile prietinelui meu un lucru dintre cele mai ciudate.

Ca de obicei, părinții profesorului, oameni tihniți și blajini, se culcaseră odată cu găinile. După cântarea întâia a cucușilor, bătrâna, cu urechea mai ascuțită, se ridicase în capul oaselor, pândind un zvon care se iscase în vecini. Nu deslusea ce-ar putea să fie. Stătu așa o vreme, cu tâmpla aplecată, apoi coborî din pat ca să sporească

lumina candeliei. Dădu la o parte perdelele și-și vârî nasul în fereastră. Bătrânul sforăia ușor pe patul de lângă sobă.

Ce putea să fie? Umblau pași pe-afară; se amestecau glasuri.

„Să știi că au venit iar moscalii, cugeta bătrâna. De nu mi-ar fura purcelul. De nu s-ar sui în pod, să găsească, după hodgeag, clondirul de rachiu. Varvarii aceștia sunt în stare să facă toate blăstămățiile”.

Pe când descânta singură, se auziră la ușa de afară, dincolo de tindă, bocănituri.

„Nu-s rușii, își făcu socoteală bătrâna, pentru că ei dau cu picioarele și cu stratul puștii, suduind. Aceștia văd că bat oarecum cuviincios. Trebuie să fie creștini de-ai noștri.”

— Stați, stați! zise ea, trecând în tindă. Care-i acolo? Ce este?

Niște mormăieli, din care nu putea desluși cu desăvârșire nimic, se învălmășiră dincolo de ușă, pe urmă stătură.

— Care-i acolo?

Murmurul se stârni iar. Acuma înțelegea bine că nu-i vorbă moldovenească. Cineva bătuse iarăși în ușă, nu cu îndârjire, nici cu nerăbdare.

„Apoi tot nu-s moscali, se încredința pe sine însăși, cu oarecare mulțămire, mătușa Verona. Cugetând bine, nu pot fi nici soldați de-ai noștri. Las' că i-aș înțelege, chiar dacă s-ar strâmba bolborosind păsărește; dar afară de asta nu s-ar fi putut stăpâni atâta vreme fără izbituri și sudălmii. Întru acest nărav, ai noștri îs mai viteji și decât rușii. Poate nu deslușesc eu bine, ș-a fi fiind cineva tot din sat; mă chiamă la vreo nepoată, ori la vreo fină. Cere intrare pe lumea asta încă vreun năcăjit, neștiind de blăstămul omenirii, în care trăim. Ma bine ar fi fost să nu vie.

— Care-i acolo?

— Kitai, kitai! tresăriră niște glasuri ascuțite, dincolo de ușă.

— Vai de mine și de mine! Tot moscalii trebuie să fie. Scoală, omule, și nu mai dormi. Vină încoace și vezi ce este. Auzi că vor să ne taie.

— Kitai, kitai! chelălăiau glasurile de afară.

Moșneagul veni și întinse și el urechea. Dădu nedumerit din cap.

— Nu se arată să fie ruși. Or fi fiind alte lighioi, de care s-a umplut acum țara. Care-i acolo, măi? răcni el cu semeție și puse mâna pe furca din cotlon.

— Kitai!

— Ți-am spus eu, moșnege.

— Tu taci din gura, măi femeie. Nu mai taie ei nici pe dracu! Care kitai, bre?

Cei de afară șopoteau. Se sfătuiau, nu știau ce să răspundă. Atunci bătrânul, care era cărturar vechi și dascăl la biserică, își aduse aminte de un înțeles tulbure al acestui cuvânt. Trase zăvorul, smunci ușa și aplecă furca.

— Care-i acolo? Fă înapoi, că te străpung în ochi.

Bătrâna îndrăzni să întindă capul pe după umărul lui și văzu, la lumina fânarelor pe care străinii le ridicaseră deodată în sus, mondire întunecate, dar obrazuri prietenoase. Erau însă niște obrazuri cum nu mai văzuse de când trăia pe lumea asta: cu nasurile turtite, cu ochii pieziși, cu bărbile spânatice.

— Aceștia-s de la Sibir, zise bătrânul fără să se teamă.

— Sibir, Sibir! răspunseră străinii.

Bătrâna pricepea și ea că-s oameni de departe, din vreo sălbătăcie de la marginea pământului; dar nu se arătau cu nici un fel de dușmănie. Erau șapte. Acuma stăteau liniștiți, și unul din ei, care părea mai deștept, se grămădea spre stăpânii casei, făcând felurite semne: să fie lăsați să intre, să se culce jos, să-și plece tâmplele pe ceva. De mâncare n-au nevoie: au trăistile pline la șold — le băteau cu pumnii. N-au nevoie de băutură; au bi-doane pline: le zgâlțâiau. Le trebuie numai hodină; vin de departe, de departe...

Cel care grăia arăta cu mâna în urmă, peste capete, în întuneric.

— Vai de steaua voastră! le zise cu milă dascălul Ion, Hai, intrați aicea în tindă. Tu, Veronă, aprinde-le focul în vatră.

Dintrodată acei străini de la marginea lumii s-au împrietinit cu bătrânii de la Roznov și au început a vorbi în limbi deosebite, fără să se priceapă de loc. Bătrânul asculta cu atenție, apoi scutura din cap râzând, lepădând la o parte cu palma vălmășagul de vorbe care-l învăluia. Spunea și el ceva și scuturau din cap kitaii. Râdeau și ei, căscând niște fălci cât gura cuptorului. Bătrâna se retrăsese cătră icoane, făcându-și cruce și stupind în sân.

Aceasta a fost intrarea chinezilor în sat la Roznov, într-o noapte rece de toamnă. Erau bărbați din provinciile asiatice de la Amur și din alte părți; între ei erau amestecați nomazi de pe Obi, alții din cercul polar. Fuseseră ridicați de autoritățile împărătești și trimiși în Carpați, să sape tranșee.

În tot satul a fost în noaptea aceea zvon, însă nicăieri nu s-a întâmplat nici o răutate. Numai femeile s-au spăriat întâi, dar pe urmă le-a trecut, și au râs de asemenea arătări ca de pe tărâmul celalalt.

A doua zi dimineăta, când au ieșit localnicii în priveală, au văzut cu adevărat minune. De pe prispe, din tinzi și din șuri kitaii se târâiseră pe cele dintâi raze ale soarelui, se

cățăraseră în toți prunii de prin toate grădinile și mâncau cu grabă și cu lăcomie poamele. În uniformele lor albastre, păreau niște omizi fantastice. Au înghițit toate prunele, cu tot cu sâmburi, apoi s-au coborât rânjind cătră copii și muieri și bătându-se cu palmele peste pânțe.

Asta a fost prima ispravă a lor, față de care dascălul Ion nu s-a arătat prea supărat. El era împăcat că are de-a face cu oameni blajini: Mâncaseră prunele, dar nu dărmaseră pomii.

— Să-i bată Dumnezeu! zicea mătușa Verona, întorcând obrazul într-o parte și strâmbându-și gura.

— Nici rachiu n-au cerut, urmă dascălul; n-au furat nici slănina din pod, nu le trebuie nici mămăligă, sunt și ei niște făpturi a lui Dumnezeu.

— Mai bine ar fi rămas acolo, sub pământ, mormăi bătrâna.

— Unde sub pământ?

— Ce? Nu știi? Aiștia se trag din căpcăuni și trăiesc sub pământ. Nu se închină, nici se spală. Aiștia-s de cei care fură copii și-i mânâncă nefripți.

— De unde ai auzit, femeie, asemenea bazaconii?

— Am auzit. Cum s-a ridicat soarele la amiază, ne-au și picat vești din alte părți. Deocamdată ne-au mâncat perjele, pe urmă au să ne roadă și părul din cap.

— Dar de copii cine ți-a spus?

— Care copii?

— De copii, cum că-i frig și-i mânâncă.

— N-am spus că-i frig.

— Dar ai spus că-i mânâncă. Cine ți-a spus?

— Nu mi-a spus nimeni, dar așa trebuie să fie, după cum cetești și dumneata prin cărți despre limbile păgâne.

Spaima aceasta ascunsă a stăruit în sat toată ziua, și gospodinele și-au ascuns în pod odraslele. Dar înainte de asfințitul soarelui, câțiva kitai iscodind, au găsit câțiva din acești pui de om și i-au coborât la porți, purtându-i în brațe. Îi mângâiau pe capetele bălane, le dădeau bucățele de zahăr.

Îndată femeile s-au îmblânzit. Sara, s-au aprins focuri în ogrăzi și localnicii au învățat pe kitai să mânânce porumbi târzii copti.

Dascălul Ion se fălea că el știa mai dinainte, din cărțile lui, că asemenea prepusuri despre străini nu pot fi decât zvonuri proaste. Au să mânânce păpușoi târzii de prin grădini, cum au mâncat poamele, dar de asta nu-i nici o supărare; să fim noi sănătoși și s-ajungem cu bine la primăvară, să sămănăm alții. Aceștia-s oameni din pustie și au venit flămânzi; altă pricină nu-i.

Într-adevăr, kitaii n-au săvârșit stricăciuni, fără decât au ros păpușoi; pe urmă au cules toate ouăle clocite de prin cuibare; după aceea au fiert în căzânele lor mâncăruri misterioase, a căror compoziție oamenii n-au înțeles-o decât după ce au băgat de samă că li se împruținează de lângă casă cățee și mâțele.

Când au plecat străinii, femeile au rămas povestind o săptămână încheiată, unele făcându-și cruce cu uimire, altele stupind cu greață... Dascălul Ion îi liniștea pe toți arătându-le că, în cărțile lui filosofești, se spune despre asta și că el n-are nici o mirare.

— Unele seminții de oameni mânâncă miel; altele mânâncă mâtă. Fiecare cu mâncarea lui, precum i-a poruncit Domnul-Dumnezeu.

Bărbații au înțeles acest adevăr și s-au liniștit, dar femeilor le-a fost greață patruzeci de zile.

II

Cum e astăzi au trecut trupe și coloane spre munți; cum e poimâni, au început a se învârteji îndărăt. Erau împinse de regimentele răzvrătite de pe front. Sovietele de soldați luaseră comanda înlocuind stăpânirea veche, și acum toate oștirile cenușii se învăluiau unele după altele, ca stolurile de ciori înaintea viscolului. În toată valea Bistriței erau huruiri de căruțe, chesoane și tunuri, tropote și nechezări de cai, cântece trăgănate de stepă, chiote de bucurie, clocot de ecouri împrăștiate în toate văile.

Dascălul Ion și mătușa Vorona ieșiseră în cerdac și priveau ațintit, cu brațele încrucișate, înspre podul Bistriței. Acolo nu-și mai găseau rând convoiurile, într-un furnicar neostoit și o fierbere neîntreruptă de glasuri.

Viermătul de oameni și amestecul coloanelor se petreceau fără contenire, în vârtejuri de pulberi. Toată oastea rusească grămădită pe front se rupsese din disciplină, și acum se revărsa fără frâu, înspre zări nedeslușite, de fericire și libertate. Pe când roiurile acestea cenușii se frământau ca să se desfacă din munți și din văi înguste spre orizonturile cele fără de sfârșit ale Răsăritului, stoluri iuți de soldați pământeni treceau Bistrița mai la vale, pe poduri de plute, ca să se suie în munte, la întăriturile părăsite.

Rușii îi vedeau de pe caii lor și din căruțe și hohoteau făcând gesturi de dispreț și în același timp de renunțare.

— Mai bine să se întoarcă și aceia acasă. Dacă ne ducem noi, stă războiul; de acuma-i pace!

— Într-adevăr, așa să fie? se bucura, cu îndoială, bătrâna.

— Asta numai Dumnezeu poate ști, răspunse filosofic dascălul Ion. Da! Da! se întoarse el apoi către moscalii care se învăluiau pe drum, dincolo de hudiță, urlând și agitând șepcile; da! da! svoboda! mir! rășpublica! și se silea și el să râdă către rânjetele căscate ale mulțimii.

— Ducă-se pe pustii locuri! se scutură mătușa Verona.

Ziua de toamnă era senină, fără nici un nour. Aerul, limpede ca un cristal. Pădurile dinspre munte păreau apropiate; zarea câmpiei n-avea, în fundul cel mai depărtat, decât o ușoară pâclă. Părea o zi dumnezeiască de sărbătoare și de liniște; totuși, ulițele satului păreau bătute de viscol și frământate de munci. Toată lumea era în păr la porți și în ogrăzi, păzindu-și vitele și strânsura. Dar oștirea dezlănțuită n-avea nevoie să se încarce, cu nimic dintr-al pământenilor; dimpotrivă, se ducea scuturându-se de toate. Oamenii îi așteptau să treacă și să se depărteze, ca să poată culege, din șanțuri, felurite unelte și cioveie. Primarele hotărâse că armele le adună stăpânirea. Nici arme nu le mai trebuiau. Lumea și viața erau ale lor. Nu le mai trebuiau armele mai ales după ce îndeplineau una

din acele porunci a suferinții lor, una din acele zvârcoliri de stihie, a căror taină o avea închisă în el numai apocalipsul bătrânului dascăl Ion. Dincolo de Bistrița, cu jumătate de ceas mai înainte, se auziseră, în două răstimpuri, împușcături. Valurile de mulțime scăzuseră, apoi sporiseră iar la podul de peste râu. Bătrâna nu întreba ce sunt acele împușcături; bătrânul tăcuse. Privind la toate cu luare-aminte, urechea lor urmau să o aibă atentă spre acele zgomote seci ca ruperi de vreascuri, pe care le bănuiau iar că se pregătesc și le așteptau iar să le străpungă urechile până în inimă.

Pe hudița lor intră deodată în pripă și în fugă aplecată un ostaș mărunț, fără arme, numai cu tașca și bidonul aninate în curele încrucișate și zbatându-se la coapse. Îl urma de aproape un ofițer, după cât se vedea, tânăr și subțiratic, cu capul gol, cu revolver la centură, fără sabie. Purta în mână dreaptă o cravașă cu care tăia într-una aerul în mers.

Casa bătrânilor era în fundul hudiței, la treizeci de pași departe de drum și de cursul mulțimii.

Îndată ce se apropie de poartă oșteanul cel mărunț care venea întâi, bătrâna păru a-l cunoaște.

— Să știi, omule, că acesta e unul din kitaii care au fost la noi în noaptea aceea...

— Se poate, răspunse dascălul. Nu mi-am pus ochelarii, dar tot îl văd. E cel care nu grăia nici un fel de limbă și stătea deopaile de ceilalți.

Străinul scutură poarta și strigă cu grabă, ca și cum ar fi cerut ajutor:

— Uvar! Uvar!

— Așa spunea că-l chiamă, lămuri bătrâna.

— Într-adevăr, încuviință dascălul, așa i-i numele; altă vorbă n-am putut nici într-un chip desluși de la el.

Deschide poarta! strigă el străinului, făcându-i semne cu mâinile.

Oșteanul cel scund deschise poarta. Ofițerul cu cravașa îl ajunse din urmă; el se feri, făcându-i loc să treacă.

O clipă, cât mai avură vreme să-l privească, bătrânii putură vedea un obraz oacheș, cu buzele strânse și genele neguroase. Un obraz cu trăsături subțiri și aproape femeiești. Era un tânăr care nu părea să aibă mai mult de douăzeci și cinci de ani.

În hudiță, pe urmele celor doi, dintr-odată se năpustiră zece ori doisprezece soldați, urlând ca într-o beție mânioasă și scuturând deasupra capetelor săbii încovoiate. La zece pași după aceștia veneau alți patru-cinci soldați, descheiați și descătărămați, cu puști.

Cei cu săbiile urlau, suduiau și porunceau ceva, amestecându-și glasurile răgușite.

Uvar pofta pe tinerel să treacă și să intre la adăpost. Putea să se strecoare în beci, putea să sară într-o grădină și de acolo în alta, până la dumbrava de lângă apă. Toate

acestea părea a le socoti Uvar, care cunoștea locul. Le judecă dintr-o privire și ofițerul, dar nu se folosi de îndemn. Ca și cum l-ar fi împuns pe la spate urletele și injuriile urmăritorilor, se răsuci deodată, se întoarse drept, îi privi aprig, cu fruntea puțin aplecată. Grupul se opri brusc, la cinci pași. Cei din urmă își domoliră mersul, ca și cum li s-ar fi discordat genunchii. Ofițerul rosti scurt ceva, o întrebare ascuțită. Apoi se mișcă repede, înălță cravașa și lovi de câteva ori. Cu săbiile în mână, soldații își fereau capetele când cătră un umăr, când cătră celalalt; câțiva se întoarseră în loc.

— Plecați! le strigă ofițerul, săgetând asupra lor brațul. Soldații șovăiră. Ofițerul le întoarse spatele. Uvar intrase în ogradă și arătă cătră bătrâni un răs tăcut, cu dinții albi și buzele întinse.

Din grupul al doilea al urmăritorilor se desfăcură deodată doi, care se îndemnau unul pe altul ghiontindu-se; ridicară puștile și fulgerară pe ofițer din spate. Odată cu pocnetul carabinelor, ofițerul căzu grămadă. Cei cu săbiile se năpustiră și-l loviră. Îl izbiră cu picioarele și-l întoarseră cu fața în sus. Era sfârșit, nu mai mișca; unul dintre cei cu armele se apropie cel din urmă și-l mai străpunse cu un glonte.

Dând din mâni, întorcând nasurile unul cătră altul, vorbind și strigând neînțeleș, se retraseră cu toții, fără să mai privească înapoi.

Uvar, din ascunzișul lui de după șură, întinse gâtul, cercetă cu ochii, trase cu urechea, apoi ieși strecurându-se grabnic până la mort și rămase neclintit asupra lui, ca și cum l-ar fi mirosit.

Bătrânii încă nu-și veniseră în fire. Se uitau unul la altul cu obrazurile pălite, apoi iar întoarseră priviri înfricoșate spre poartă.

Bătrâna răsuflă silnic de câteva ori și începu a blăstăma, apăsându-și tâmplele cu pumnii:

— Vai! nu i-ar mai răbda Dumnezeu și Maica Domnului! Cum au putut ei prigoni un asemenea tânăr! cum au putut să-l omoare!

— Aceasta trebuie să fie o judecată a lor, socotea dascălul; e rânduiala lor cea nouă.

— Dumneata, dascăle, vorbești ca din carte, răspunse mătușa Verona cu glas încet, privindu-l ascuțit; iar creștinul acela a murit fără lumânare și sufletul lui rătăcește spre negură.

Dascălul mormăi ceva neînțeles:

— Hm! ce pot să-i fac eu? Eu nu-i pot face nimica...

Sub privirea nemulțumită a bătrânei, ridică din umere și scoborî treptele cerdacului, apoi se hotărî și trecu spre poartă.

Curând îl ajunse din urmă bătrâna, cu o făclioară aprinsă. Amândoi se alăturară de Uvar și de mort. Bătrâna îngenunche și-i așeză lângă tâmpla dreaptă făclia. În ochii care începeau să înghețe, sub umbra frasinilor, licăriră deodată două steluțe.

Omul cel scund și străin privea împrejurul-i acum, cu nedumerire încă și cu spaimă, după aceea cuprinse mâna bătrânei, mâna dreaptă, care potrivise făclia, și o sărută în tăcere.

III

Mortul stătu în pulbere cu făclioara lui cât se scurseră pe șleah mulțimile. Uvar îl priveghea de după un stâlp al șurii. Aștepta neclintit acolo, respingând domol cu dosul mâinii mâncarea cu care îl îndemna bătrâna.

— Ia și mânâncă, băiete, stăruia mătușa Verona.

El făcu același semn, înlăturând o umbră din preajmă, fără să-și întoarcă fruntea.

Când îmbulzelile conteniră la pod și cele din urmă pâlcuri trecură cu aceeași larmă și neorânduială, străinul dădu semn. Ieși din umbră, se cățăără pe stâlpul porții, apoi pe streșina șurii, cercetând cu ochii ageri valea. Își scosese șapca, purtând-o în mână. Acolo sus, o privi pieziș, după aceea o aruncă în dudău, la spatele clădirii. Cu capul rotund tuns chilug, sucindu-l când într-o parte, când în alta, cu mișcări repezite de pasere la pândă, urmă să cerceteze drumurile din urmă, până ce înțelese că mișcarea mulțimii a stătut.

Soarele se lăsa spre munți într-aceeași pace și liniște de sărbătoare. Începu a se auzi melodios toaca bisericii. Uvar o ascultă cu luare-aminte. Când își întoarse urechea cătră zvonul dulce, bătrâna băgă de samă pe obrazul lui o lumină și un zâmbet.

După ce conteni toaca, se coborî cu grabă și trecu lângă ofițerul ucis, în hudiță. Se învârti de două ori împrejurul lui, apoi rămase iar neclintit, ascultând acum clopotele.

— Nu știe ce să facă cu mortul, șopti bătrâna.

Dascălul înțelesese și se hotărâse. Coborî din cerdac, trecu și el lângă cel căzut, povățui pe străin cu semne, și amândoi ridicară mortul și-l purtară cu luare-aminte sub adăpostul șurii.

Cu grabă, bătrâna stropi și mătură în jur, înlăturând și rânduind cioveiele. Alcătuiră pat de fân, așternură poclăzi și bărbații grijiră mortul. După ce-l așezară cum poruncește datina, cu mâinile pe piept, cu fața în sus și ochii închiși, bătrâna veni din nou, înlătură apa caldă și ștergarele și adaose asupra degetelor crucea și banul vămilor. Așeză făclie proaspătă și presără în jur busuioc sfărâmat și frământat în palmă.

Îndată după aceea glasul ei se înălță cătră vecini. Pe hudiță și prin fundul grădinii, peste pârleaz, sosiră femei. Uvar sta așezat pe un scăunaș cu trei picioare, în umbra din fund a șurii, și privea cu cea mai mare luare-aminte atât la gesturile, umbletele și descântecele bătrânei, cât și la mișcarea femeilor sosite. Ascultă un schimb îmbielșugat de vorbe subțiri și mirate. Glasul gros al dascălului părea că voiește să le potolească. Mătușa Verona se răsuci spre bătrân și păru a-i da o poruncă. Dumnealui încuviință dând din cap. Trăgând dintr-un colț un toiag lustruit, ieși pe poartă.

Femeile urmau să vorbească cu glasurile ceva mai potolite. Unele din ele priveau din când în când spre străinul

cel sălbatic și tăcut. Câteva se adunară frunte lângă frunte, își șoptiră la ureche ceva tainic și prinseră a râde. Uvar închise o clipă ochii lui oblici și oftă.

Nu târzie vreme, bătrânul se întoarse cu preotul. Era un popă tânăr care învățase graba în vremurile acelea de război și boliști. Din legătura pe care i-o purtase dascălul, trase pripit cartea și patrafirul, sărută și trecu pe după gât haina blagoslovită, deschise cartea cu paginile pătate de degete și picurate de ceară și prinse a ceti cu un glas cu totul felurit. La un semn al bătrânului, Uvar se ridică și el în picioare, părând a asculta cu aceeași luare-aminte încordată.

Când preotul conteni, cu toții se așezară în jurul mortului pe lăiți, scăunașe și buturugi, și Uvar tresări ca de o spaimă când unele dintre femei începură a suspina dintr-odată și a boci. Cu o clipă mai nainte îl priviseră pieziș pe el, cu zâmbete ascuțite, și acuma plângeau pe mort, clătinându-și asupra lui capetele și picurându-i fruntea cu lacrimi.

Și priveghiul din noaptea aceea și rânduielile celeilalte zile, când s-a făcut înmormântarea în țințirumul satului, au părut a fi pricini de mirare pentru străin. Băgând de samă la toate, se grăbea să îndeplinească și el ce făceau alții, asculta cu fruntea plecată, ingenunchia, săruta crucea, privea, fără să le deslușească, icoanele din biserică: în fumegarea tulpure, îi apăreau ca umbre de morți din altă lume. Umbla domol în convoi, se aplecă fără să pară prea mult surprins asupra gropii în care avea să treacă la veșnică hodină mortul. Cântările, bocetele, clopotele îi

aduseră lacrimi în ochi. Totuși, cu toată tulburarea, căuta să găsească în înțelegerea lui deslușiri asupra opririlor la poduri și la răspântii, asupra găinii negre, pe care mătușa Verona o trecu preotului peste groapă, asupra vinului, pe care părintele Dumitru îl stropi peste fruntea neclintită a mortului.

După ce oamenii bătură capacul sicriului și astupară cu țarină leșul tovarășului său, Uvar se simți mai singur, cu sufletul împovărat deodată ca de o negură a miezului nopții. Atunci veni la dânsul mătușa Verona, îi cuprinse mâna stângă și-l duse la pomenile înșirate lângă groapă. Îi dădu să beie un pahar de rachiu și, într-o străchinuță, îi înfățișă colivă. Acel grâu fiert cu miere și îmbunătățit cu mirodenii, dulceață a praznicelor celor vechi din fundul veacurilor, îi plăcu în chip deosebit.

— Îi place, ziceau femeile din juru-i, râzând.

Mătușa Verona îl mângâia în creștetul capului, ca și cum ar fi vrut să-l ocrotească. El înțelese că-i vorba de dânsul, înghiți încet și cuviincios îmbucătura și puse la o parte ce mai rămăsese în talger.

— Bogdaproste! suspinau femeile făcându-și cruce. Dumnezeu să-l ierte și să-l hodinească! Cine va fi fost? unde se ducea? avea părinți și frați?

— Cel-de-Sus știe! îngână mătușa Verona. Așa și cu acest pribeag care se uită spăriat în juru-i și nu știe ce să facă. Cine știe de unde vine! Cine știe dacă are pe cineva pe lume!...

— Trebuie să fie de la Sibir, ca și toți ceilalți cu care au venit, vorbi dascălul. Dar nu-i kitai, pentru că nu se înțelegea cu tovarășii.

— Poate-i mut, observă cu veselie una dintre muieri.

— Nu poate să fie mut, hotărî preotul, numai că nu vorbește limbile cunoscute. Nici rânduielile creștinești nu le cunoaște. După cât se vede, e un idolatru.

Dascălul, vecinii și femeile aproară din cap cu deplină încredințare, și acesta a fost al doilea nume al lui Uvar, adică numele nației din care se trăgea. Căci națiile pământului, pe lângă multe cunoscute, cuprind și unele necunoscute, care se cheamă astfel. Nu se știe unde locuiesc și ce fac, dar iată, războiul a adus de la ele pe acest om scund și spătos, cu obrazul lat, negricios și unsuros, cu ochii puținel pieziși, în care fulgeră ca o sclipire de ghiață.

— E tot o făptură a lui Dumnezeu, oftă mătușa Verona. Dac-a vrea, s-a duce în lumea lui; dacă nu, s-a găsi și pentru el la noi o bucățică de pâne. Pare liniștit și cuminte.

Astfel a rămas în sat la Roznov Uvar. S-a oploșit pe lângă gospodăria dascălului Ion. A înțeles ușor ce are de făcut și a început a sluji în jurul casei și la vite din zori și până în sară, fără să i se audă glasul. Mânca în tăcere ce-i da bătrâna la ceasuri hotărâte, nu ieșea în hudiță fără treabă, nu se ducea la crâșmă. Numai duminica urma ca o umbră pe dascălul Ion, se așeza într-un ungher din fund și asculta

rugăciunile, cântările, zvonul clopotului din turn și părea că se gândește undeva, departe. Tot în ziua aceea a odihnei, trecea pe la mormântul ofițerului ucis. Se oprea acolo câteva clipe, privind pământul. Poate se îndoia că mai este ceva dedesubt; poate mortul s-a mistuit cătră mijlocul pământului, pe alt drum, ori a lunecat cătră ape și plutește sub negurile mării...

După ce stătea așa puțin, se grăbea cătră casă. Acolo avea multe de făcut și de învățat, căci toate erau pentru el nouă. Era o lume cu înfățișări multiple, cu bogăție de ființi și de plante pe care se silea cu hărnicie s-o cerceteze și s-o învețe. Deși avea două nume, unul mărturisit de el și altul adaos de părintele Dumitru, vecinii care îl observau și femeile care-l pândeau i-au găsit îndată pe al treilea. Chiar după ce a început a îngâna vorbe moldovenești, i-a rămas numele Mutu.

Întâmplarea cu ofițerul și bunăvoința lui Dumnezeu, care avusese grijă să le trimeată slugă nouă la gospodărie, dascălul Ion le deslușise în felul lui, în câteva scrisori cătră feciorul său, doctorul Iacob Melinte, la Iași. Sluga cealaltă, Niculiță Pletosu, se prăpădise în furtuna războiului. Nimeni nu putuse aduce știre lămurită dacă rămăsese într-o văgăună de munte, ori se ridicase în vârtejuri cătră nouri, ori cursese în puhoaie cătră văi. Dintr-același necunoscut le sosise un idolatru. Dascălului Ion îi plăcea vorba asta a părintelui Dumitru. O scria cu grijă, după ce-și mai potrivea o dată întâi penița, pe urmă ochelarii de pe nas,

încleiați cu ceară. Se silea să dea și lămuriri doctorului Iacob despre această vorbă, sub care se ascundeau taine ale lumii.

Profesorul le cetea zâmbind, cu coatele pe birou și cu fruntea sprijinită în palme, în laboratorul său de la universitate. Era acolo o tăcere desăvârșită, ca și în poienile din preajma Bistriței, unde își petrecuse copilăria.

Acest bărbat grav, specializat la Berlin, cu ochelari și cursuri complicate, rămăsese în fond un primitiv și un sentimental. Lăsa ceaiurile de la ora 5 ale soției sale, cucoană de neam cu rânduieli și nacafale, zicea el, și venea aici ca să evoce atmosfera familiară de la Roznov, anii de altădată și pe iubiții lui bătrâni. Stătea de vorbă, cu ei și cu copilăria. Se revedea pe plute, ori cu vitele în prund, ori la smeură și la afine, ori ascultând mugetul cerbilor toamna, din cotloane tainice, cu prietinelul său Niculiță Pletosu, mare vânător. Revedea horele și clăcile, și nunțile — toată viața pasionată a oamenilor din acel colț unic de pe pământ, pe care el îl socotea lumea lui adevărată. Tot ce devenise el după studii harnice și strălucite, societatea apuseană prin care trecuse, societatea nouă în care se mișca acum, îi apăreau de multe ori ca ceva străin și ostil. Ființa lui tindea către paradisul pierdut. De mult își pusese el diagnoza acestei aprige nostalgii. Și mai ales după ce avea discuții aprinse cu nevasta și o lăsa în nervii ei ca într-o baie, venea aici, unde își ținea corespondența cu Roznovul, și lua definitiv aceeași hotărâre, pe care cândva

își propunea s-o aducă la îndeplinire, să lese tot și să se așeze într-o sihăstrie, la malul apei lui, lângă bătrâni, în peisagiul de odinioară.

Prin urinare, își murmură el cu plăcere, bătrânii au un servitor de care sunt mulțumiți. Și numaidecât să știe lumea că acest servitor este un idolatru. N-are nici un vițiu, nici măcar pe cel al vorbirii. Nu pot să-i aducă decât laude; însă totuși ar trebui să vie cândva doctorul să vadă ce-i cu dânsul. Să-l asculte, să-l ciocănească și să-l întrebe. Poate i-a nimeri și limba pe care o pricepe, într-adevăr, un doctor, într-atâtea școli, trebuie să fi învățat toate limbile de pe lumea asta și nu se poate să nu dezlege și graiul lui Uvar.

Îi părea rău să pricinuiască dezamăgire în privința asta. Căutând o soluție, care să apere nu atât prestigiul lui, cât farmecul bătrânilor, își propunea de câteva săptămâni să ia cu sine la Roznov, într-o expediție, pe un inginer rus, pripășit între ieșeni, vânător iscusit, fost bogătaș mare și călător neobosit în epoca împărătească.

Îi era bun prietin și le plăcea de multe ori să se uite singuri într-o odăiță tainică, cu sticle de vin vechi dinainte. Asculta povestirile felurite ale rusului și închinau amândoi, bând subțirel și cu evlavie din păhărele de cristal. Pentru inginerul Anton Rohalschi, după măcelurile revoluției și căderea burgheziei, huzurul unui asemenea ceas era ceva neprețuit, ca o înviere după o suferință de moarte. Doctorul găsea plăcere mai ales în această sete de viață

și în această împăcare senină a pribeagului, într-un liman de liniște. După ce sorbea vinul, se răsturna în scaun și-l aștepta să-i străbată în toată ființa, apoi își pipăia râzând brațele și capul și făcea observația că-i mai bine să fie aici la Iași, sub privegherea lui Muți, cel care le dădea o băutură atât de bună, decât desfăcut și trecut în pânțelele peștilor, în fundul mării, la Odesa, cum fusese soarta tuturor camarazilor lui. Toate erau pricină de bucurie în asemenea ceas, începând cu însuși Muți, ovreiul cel mărunț și vioi, care își trecuse bacalaureatul ca să poată servi mai inteligent pe musafirii crâșmei lui: venea și el să asculte discuții filosofice, despărțindu-le cu câte-o anecdotă, ca să fie mai puțin plictisitoare, și încheind totul cu altă sticlă de vin de Cotnari, care, în toate aceste chestii și împrejurări, fără îndoială se vedea a fi singurul adevăr.

După multe șovăiri și amânări, doctorul se hotărî în sfârșit să părăsească măcar pe două zile universitatea și nevasta, să vadă ce-i cu Roznovul, ce-i cu bătrânii și ce-i cu Uvar.

Într-adevăr, nu mai putea întârzia; era în cele din urmă zile ale lui noemvrie. Ca să fie mai sigur de sine, scrise mai întâi o telegramă pentru bătrâni și o trimise la poștă. Până la întoarcerea servitorului, compuse scrisoarea către nevastă. Trebuie să se ducă imediat și neapărat la Roznov, chemat telegrafic. Trenul pleacă peste două ceasuri. O oră și jumătate are curs. Servitorul va trebui să-i aducă la gară geamandanul. Știe că acasă sunt musafiri, la ceaiul

obișnuit. Salută pe toată lumea. dorește tuturor petrecere bună; roagă să nu se deranjeze nimeni. Într-o altă scrisoare porunca rusului să ia arma pentru o expediție în munți și să se înființeze la laborator în timpul cel mai scurt cu putință.

Astfel, smulgându-se violent din ceea ce numea el minciună, profesorul Iacob Melinte a venit cu prietinel său Anton Rohalschi la Roznov. Simțindu-se iarăși muntean și copil, și-a plecat capul la pragul căsuței bătrânești și i-a pătruns până în fundul sufletului mireasma pipărată de flori uscate-grămădite în coardă.

Candela ardea la icoane, pereții erau împodobiți cu scorturi, ferestrele aveau sprâncene de ștergere vârstate cu borangic. Bătrâna zâmbea ca-n poveștile de demult, numai cât părea mai obosită. Profesorul o cerceta cu sufletul mișcat și cu ochi care nu se puteau înșela; — Asta-i măicuța mea, zise el către rus.

Inginerul se plecă ceremonios către icoane, apoi către mama prietinelui său. Îi sărută mâna. După aceea se întoarse și strânse cu putere dreapta dascălului.

— Să se ducă slujitorul dumneavoastră Uvar, s-aducă puștile și boclucurile de la trăsură, ceru doctorul.

— Uvar e la pădure, răspunse bătrâna. Sporește în fiecare zi provizia de lemne pe iarnă. Până în sară se întoarce și ți-l arăt.

Bătrânul râdea. Începu să-și povestească epistoliile.

Doctorul Iacob știa că un borș de găină ca la Roznov nu se mânâncă nicăieri pe lumea asta. Îi și simți în nări mirosul cunoscut de cimbru și povățuia pe bătrână să nu uite de mămăliguță.

— Știu că are să-ți placă și dumnitale, lămurea el lui Rohalschi, deși aceeași mâncare pentru dumneata, e lipsită de elementul esențial.

— Nu se poate, răspunse inginerul. De când am ieșit din moarte, elementul emoțiune se sporește cu al noutății, așa încât borșul mamei dumnitale are să aibă tot ce-i trebuie ca să biruiască nu numai spațiul, dar și timpul.

A fost bun și rachiul; deosebit de bun și vinul adus de la Iași în sticle cu grijă împachetate. Mai neprețuit decât orice era pentru profesor ceasul cel dintâi de după masă, după ce se întunecă ferestrele și s-aprinde lampa.

În sobă ardea foc; bătrânii stăteau în preajmă, tihniți, însă atenți la tot ce putea spune feciorul lor și curioși de toate minunățiile pe care le împrăștia cu vorba, prin fumul țigării, rusul.

Nu prea le venea a crede toate; își făceau semne de înțelegere cu ochiul, ceea ce sporea plăcerea doctorului, care-i observa. Era vorba, în istorisirile puțințel cam încâlcite ale lui Anton Rohalschi, de felurite neamuri care trăiesc în nemărginirile Rusiei și ale Siberiei Dintr-un trib oarecare,

de la vreo latitudine nedeslușită, va fi fiind și acest Uvar, despre care-i vorba. După nume, e un asiatic. Dar ce fel de asiatic? căci în provinciile de dincolo de Urali trăiesc trei sute șazeci și cinci de neamuri, vorbind trei sute șazeci și cinci de idiome. Și sunt risipite aceste neamuri în niște întinderi pe care exploratorul trebuie să le străbată zece ani fără a le putea cuprinde, din ținuturile calde de la marginea Chinei până la mările din Răsărit și până la Cercul polar, unde se fac, la un an o dată, iarmaroace la o temperatură de șazeci de grade sub zero și laptele se vinde înghețat, în bucăți cubice, tăiate cu fierăstrăul. De la un sat la altul umbli trei sute de verste. La anul, când te întorci, nu mai găsești satul. Oamenii din acele părți nu cunosc viața decât sub aspectul foamei, și Dumnezeu, pentru ei, e un fel de bestie fioroasă din negurile Nordului. Smârcuri, tundre, pustii, animale multe și puține oameni, încercând a se vâna unii pe alții.

— Doamne ferește! Așa să fie? se crucea bătrâna. Uvar e om blajin; nu pare a veni din asemenea sălbătăcie.

— E om ca toți oamenii, întări bătrânul, numai cât nu poate vorbi încă limba noastră. După cât arată părintele Dumitru, ar fi din țara idolatrilor, unde va fi fiind și asta...

Doctorul Iacob zâmbi.

— Se poate.

Rusul înțelese că nu se cuvine să mai dea vreo altă lămurire.

Bătrâna avea și alte nedumeriri.

— Atunci acele țări vor fi fiind la marginea pământului. După cum se arată în povești, de-acolo se poate trece pe tărâmul celalalt.

— Eu n-am trecut... se veseli Anton Rohalschi.

Bătrâna zâmbi ascuțit.

— Mama nu crede nimic, observă doctorul. Amestecă ce spui dumneata cu basmele pe care mi le șoptea în copilărie.

Rusul se veseli nespus. Apoi se înnegură.

— Așa este... suspină el. Aici Dumnezeu stăpânește asupra florilor și cântecelor și sezonul înghețat nu-i pus decât pentru contrast. Dumnezeuul acestor locuri e blajin și vesel. Câteodată e cu chef și spune anecdote, adaoase el în franțuzește cătră profesor. Din grădina aceasta nimeni nu simte nevoia să evadeze.

Doctorul Iacob oftă și el și-i strânse mâna în tăcere.

Afară, în ogradă, se auzi glas. Feciorul bătrânilor înălțase fruntea, atent.

— E Uvar... vesti bătrâna.

— Pe cât văd, a început a vorbi moldovenește cu boii... râse doctorul.

Bătrânul se ridică și ieși.

Iacob Melinte avea o nerăbdare copilărească. Bătrâna îl privea pieziș, cu dragoste și cu puțină maliție.

Când intră sluga, după bătrân, doctorul avu un sințământ de dezamăgire. Se aștepta să vadă un uriaș cu privirile tâmpe. Dimpotrivă era o ființă mărunță, cu ochii foarte ageri.

Nu se știe de ce și cum, privind la oaspeți, servitorul înțelese că unul din ei e feciorul stăpânilor. Îi zâmbi închinându-se cătră el. Doctorul îi întinse mâna. El își șterse întâi palma de straiul unsuros și atinse ușor degetele lui de ale doctorului.

— I-i rușine de zdrențele de pe el, observă mătușa Verona. Duminica se îmbracă în straie albe, de-a noastre.

— Începe să se adapteze la mediu... zâmbi inginerul.

Brusc, zvârli omului o întrebare în rusește:

— De unde ești?

Uvar păru lovit în piept. Privi ager cătră inginer. Apoi se trase un pas spre ușă.

— Nu te teme, Uvar... îl potoli mătușa Verona.

Omul se opri. Se întoarse c-un umăr spre Rohalschi și răspunse ceva într-o limbă bolborosită. Nu știa rusește.

— Să încercăm altfel, se veseli prietinel Anton. Să-i vorbim tătărăște. Cunosce și unele dialecte mongole. Ceva trebuie să scot de la el.

Rosti câteva cuvinte guturale. Uvar păru atent, dar scutură din cap. Inginerul se înfierbânta. Își aprinse altă țigară, fumând-o pripit. Sorbi aproape fără să-și deie sama un pahar de vin, după aceea păru rușinat. Se înversuna ca la dezlegarea unui rebus. După câteva alte încercări, se opri la alt sistem, pe care și doctorul îl socoti ingenios. Fără să cunoască limba, înțelegea, — căci inginerul începuse a rosti nume de localități, munți, și ape. Astfel, cunoștințele lui geografice îl duseră pe urmele pribeagului. Răsuflând mulțămît, sorbi, conștient de data asta, alt pahar și apoi altul, și declară că, în sfârșit, a izbutit să identifice ființa misterioasă pe care o aveau în fața lor.

Uvar dăduse semne. Era un iacut, de pe fluviul Lena, din nord-estul extrem siberian.

Aceste vocabule nedeslușite nu spuneau nimic bătrânilor.

— Vra să zică, nu-i idolatru? se interesa dascălul, cu neîncredere.

— Acuma-i moldovan de-a noștri... zise, cu zâmbetu-i malițios, bătrâna. L-am învățat Tatăl nostru și face cruce.

IV

Niciodată nu și-ar fi putut închipui cineva că iacutul acela, lepădat de vânt în sat la Roznov, ar fi în stare să stârnească tulburări și prefaceri în viața oamenilor de aici. Fără îndoială, amestecul lui era cu totul pieziș; abia cunoștea pe doctorul Iacob și habar n-avea de soția lui — regina ceaiurilor de la ora cinci. Cu toate acestea, înfățișarea lui aproape religioasă între bătrâni, hotărârea înfricoșată care se cetea în toată ființa lui, să intre în viața nouă de la Roznov ca într-un rai visat tulbure de generații ale suferinții, au pus în mișcare în doctorul Iacob o serie întreagă de judecăți, adică de emoțiuni, care l-au dus către hotărâri extraordinare.

În ceasurile când își rumega singur amărăciunile, mai ales asta era dorința lui: să poată rosti răspicat, cu privirea încruntată, dar liniștită, câteva cuvinte bine alese, la auzul cărora doamna Eufrosina Melinte să întoarcă ochii peste cap, să scoată un țipăt stins și să cadă pe canapea, în poziția clasică, cu mâna dreaptă în lungul spătarului și cu stânga atârând pieziș sub sân.

Faptul într-adevăr s-a produs; adică a venit ceasul zăporului Bistriței, și el s-a suit pe plută. Dar efortarea i s-a părut cu mult mai mare decât rezultatul. Doamna Melinte i-a dat replica întocmai ca într-o repetiție de teatru, fără să puie pasiune adevărată și fără să provoace, prin urmare, la dânsul, acel accent pe care el singur îl pândea, aștep-

tându-l să izbucnească. I-a trebuit o adevărată silință ca să scoată răcnete. Trebuia să se mulțamească c-o jumătate de biruință și era nevoit s-o și argumenteze.

În definitiv, sufletul lui nu mai putea îndura minciuna și deșertăciunea acelei vieți. El era un om simplu. Dacă-i făcea plăcere cucoanei, era gata să accepte că a rămas un țăran necioplit. Știința sălășluia sus, în dosul ochelarilor, numai printr-un accident, și-i era femeii cu totul indiferentă. Ea avea nevoie de un bărbat, și mai ales de unul binecrescut. Înțelesese el prea bine asta. Îl jignise îndeosebi disprețul pe care îl arătase ea, întâi mascat, pe urmă fățiș, naturii și oamenilor de la Roznov. Nu s-ar fi putut niciodată hotărî să petreacă patru zile acolo. O vacanță întreagă la Roznov i se părea desigur o monstruozitate. Se întovărășea, în această respingere, și o lipsă de considerație pentru părinții lui. Erau într-adevăr oameni simpli și necultivați, dar aveau un suflet cătră care el venea ca la un altar. Nu putea încuviința nici un fel de atingere a celor sacre. Cu toate protestele ei, el îi înțelesese încă de la început doamnei Melinte sentimentele adevărate, ascunse sub poleiala vorbelor banale. Asta mai ales n-o putea suferi el cu nici un preț.

— Asta nu pot suferi eu cu nici un preț.

Aceste vorbe simple ar fi trebuit să le rostească echilibrat și demn; nu cu urlate spumegate. Ha-ha! e bine zis „urlate spumegate”, însă e expresia ei. Așa ar fi trebuit; și nici retragerea n-a fost bună, cu gesturi mari și dezordonate

și cu uși izbite. Aici în birou s-a trântit într-un fotoliu, dezumflându-se și servindu-și toate aceste observații amărâte și zadarnice. Negreșit, bine ar fi fost să fie stăpân pe sine și cât mai ironic. Acuma, după ce i se potoliseră bătăile inimii și zvâcnirea tâmpelor, găsea cu ușurință vorbele cele mai potrivite și mai de spirit, cele care taie cu mult mai fin decât expresiile triviale. Ar da mult să le poată șterge brusc pe acestea din scena care avusese loc; din nefericire, nu erau un simplu manuscript; erau sânge și lacrimi. Doamna Melinte se oprise înfricoșată la auzul acelor vorbe brutale, și singur acest gest i le întoarse lui în obraz.

— Ce vrei dumneata? încheiase el congestionat; eu nu sunt decât un bădăran de la Roznov.

— Se vede... îi răspunsese ea cu o privire anumită, o privire studiată și neprețuită.

Subt acea privire, el s-a grăbit să desfășure numaidecât planul lui, pe care-l socotea măreț, că s-a hotărât să lese cucoanele și boieria, ca să poată iar deveni un om liber.

— Hm! aș dori s-o văd și pe asta, îi răspunse ea privind cu dispreț în altă parte.

— Ai să vezi! ai să vezi! strigase el; și acum repeta din nou acest strigăt triumfător geamandanelor și bibliotecii, privindu-le de aproape, prin ochelari.

Socotea pe degete ce are de făcut.

Își încarcă tot ce-i trebuie, ca pentru o călătorie lungă. Își ia mai cu samă cărți multe. Face o vacanță prelungită la Roznov și duce cu dânsul și pe rus. Are înaintea lui sărbătorile de iarnă, cu toate obiceiurile păgâne și pitorești din veacuri vechi, și partidele de vânătoare cu Anton Rohalschi. Pe urmă va vedea ce are să mai fie. Negreșit va trebui să însărcineze pe avocatul lui ca să se ocupe de divorț.

— Stimate și iubite Iacob Ioanovici, divorțul acesta nu poate fi un lucru serios, îi obiecta inginerul, sosit în pripă și privind cu mâinile în șolduri la camera învălmășită. Cum îți închipui că aş putea să adaog sfaturile mele la asemenea hotărâri? Dumneata ești un om intrat în altă lume; înapoi nu te mai poți întoarce fără primejdie; ai contractat obligații aici; nu poți abandona, dintr-un caprițiu, ceea ce ești acum. Viața dumnitale, oricât ai căuta să te înșeli singur, de fapt e aici, în acest oraș și la Universitate, nu la Roznov. La Roznov putem petrece două săptămâni destul de plăcute: pe urmă trebuie să te întorci acasă.

— Dragă rusule, răspunse profesorul, dumneata nu cunoști ce fel de om sunt eu. Am spus așa, fac așa.

— Admit că ești un om extraordinar, dragă Iacob Ioanovici, așa cum credem fiecare despre noi înșine; însă nevasta nu ți-o poți părăsi cu asemenea ușurință.

— Ba o părăsesc: nu cu ușurință, ci după serioasă chibzuire.

— Atunci pomul înflorit sub care v-ați întâlnit s-a uscat?

— Într-adevăr, am momente când cred c-o urăsc... mărturisi profesorul.

— Pe cine crezi că urăști, iubite Iacob Ioanovici? Pe soția dumnitale? Cred că glumești; ori te înșeli. Sunt de părere să nu ne grăbim. Sentimentul ei e poate mai îndărătnic, și în acest caz se găsesc în el rezerve pentru dumneavoastră amândoi.

— Nu cred. Ne-am spus vorbe grele. Eu cel puțin i-am servit lucruri destul de urâte. Regret puțin, mai mult pentru mine, dar n-am ce-i face.

— Te rog să mă crezi că asta nu-i bine, stimate și iubite Iacob Ioanovici. În căsătorie nu trebuie rostite cuvinte ireparabile. Viața-i mai complicată decât își închipuie copilul de la Roznov. Dumneata, dacă vrei să mă crezi, ești un naiv. De ceea ce ai fost cândva te-ai desfăcut; ai devenit un deșrădăcinat; ai iluzia numai că te poți întoarce îndărăt. Viața de la Roznov nu te mai poate satisface; dumneata ești altul.

— Ba cred că mă poate satisface și am rămas același.

— Te înșeli, stimate și iubite Iacob Ioanovici; să nu cumva să stăruiești din ambiție. Când va veni ceasul, să te întorci și să săruți, zâmbind plăcut, mâna Eufrosinei Andreevna.

— Nu cred să se întâmple asta.

— Dacă te iubește încă, are să te ierte. Este încă vreme să fiți înțelepți și fericiți. Dumneata, iubite Iacob Ioano-

vici, ai fost răsfățat al soartei; n-ai cunoscut nefericirile și dezastrele prin care am trecut noi, rușii. Numai noi, care am născut iar din moarte, putem prețui cu adevărat această clipă trecătoare, acest fulger între două veșnicii. Mie mi s-a întâmplat, iubite Iacob Ioanovici, un lucru foarte nostim. Eu am fost divorțat de nevastă-mea, cu care am avut un proces întrucâtva asemănător cu al dumneavoastră. Nu ne puteam suferi, găseam că viața nu ne dă destulă dulceață. Dacă nu mă înșel, am ajuns și la o luptă corp la corp, în care era cât pe ce să-mi pierd ochii. Deci ne-am despărțit și ne-am socotit mai fericiți, ceea ce, se înțelege, era o simplă iluzie, ca și a dumnitale. Iată că a venit războiul. Vei conveni că această jucărie a adus lumii puțină suferință. Dumneata n-ai cunoscut-o îndeajuns, căci ai făcut campania într-un laborator și dumneata ești un om distrat, iubite Iacob Ioanovici. După război a venit revoluția. Asta, pentru noi, burghezii, a fost o otravă de care ar putea să mai piară o dată toți ascendenții noștri trăiți și morți în huzur. Am trecut prin ignominia vieții celei mai înjosite. Pe urmă, ajuns în acest liman, s-a întâmplat să mă întâlnesc cu fosta mea soție, scăpată și ea din infern, și ea ca și mine singură și înfricoșată de moarte. Când ne-am văzut iar sub același soare, pe care altădată nu-l puteam suferi, ne-am îmbrățișat cu lacrimi și ne-am iubit ca doi oameni năcăjiți. Prostia omenească, iubite Iacob Ioanovici, nu găsește leac decât în suferință. Eu aș pune pe toți miliardarii americani și pe toți lorzii care se plictisesc să taie cinci ani sare în ocnă. După aceea le-aș da drumul, ca să vie să-mi mulțamească cu recunoștință.

— Ba ceea ce se întâmplă cu mine, rusule, e ceva cu totul special. Așa cum sunt, naiv, distrat și romantic, înțeleg să ajung fără complicații și fără filosofie la libertatea de care am nevoie. Dumnezeu a pus în mine un dar; împrejurările au făcut să-l pot verifica; eu sunt un om de știință, nu sunt un om de lume; doamna Eufrosina Melinte nu mai e pentru mine o necesitate; simplific deci prisosurile și rămân deci profesorul Iacob, cu laboratorul meu și cercetările mele, și în adaos cu bucuriile mele primitive.

— Bine, bine, zâmbi rusul; vom vedea. Eu aș putea să pun cu dumneata un rămășag, dar mă tem că n-ai destulă onestitate, adică ai o doză prea mare de copilărie. Cred că ai să te plictisești la Roznov. Când vei rămâne singur, căci eu am să mă întorc la ale mele, nici măcar n-ai să poți sta de vorbă cu iacutul, ca să-ți spuie el ce înseamnă o rază de soare.

— Tocmai pentru că prețuiesc raza de soare, de aceea fug din salonul nevastei.

— Mi se pare mie, iubite și stimat Iacob Ioanovici, că dumneata ești și poet, ori soția dumnitale ți-a trecut lipsa ei de logică. Soarele dumnitale e altceva decât al lui Uvar și strălucește pe alt plan al vieții. Dar, în sfârșit, să lăsăm vorbele, adică neputințele, și să ne gândim ce arme și ce muniții luăm la Roznov. Să nu uităm mai ales vinul, pentru zilele de negură și nopțile lungi.

— Trebuie să aleg și o ladă de cărți... vorbi doctorul privind în juru-i, la rafturi pline și la teancuri de reviste și broșuri clădite prin toate colțurile.

— Ce să facem cu cărțile? protestă inginerul. Acolo nici n-ai unde le înșira. Să le alcătuiești o ladă solidă, ca pentru două călătorii. Eu îți mărturisesc de mai nainte că nu cetesc nimic. Prefer să stau de vorbă cu Verona Vasilievna, mama dumnilale.

Profesorul, împăcat, privi cu recunoștință pe inginer și începu a trage la întâmplare volume din rafturi.

Când sosiră la Roznov, găsiră iarnă. Iacutul îi aștepta la gară, ca să le ia bagajele, într-o sanie cu oplene, la care era înhămat un cal murg bine îngrijit. Se cunoștea mâna harnică a slujitorului.

Doctorul întrebă vesel, fără a avea nevoie de răspuns:

— Ce mai faci, Uvar?

Iacutul mormăi ceva, privindu-l cu blândeță. Făcea bine. Mângâie calul pe frunte, potrivi boclucurile, apoi se sui în sanie și porni la pas.

— Urme de lupi sunt la pădure, Uvar? întrebă iar profesorul.

Străinul nu înțelegea bine.

— Urme de lup... urme de lup, la pădure, sunt?

— Sunt, răspunse Uvar.

— Le-ai văzut tu?

— Văzut.

— Le cunoști?

— Cunosc, zâmbi iacutul. Eu pot prinde lupi cu capcana... adaoase el într-o vorbire încâlcită.

— Noi, Uvar, n-avem nevoie de capcană. Avem puști.

— Știu, încuviință slujitorul.

— Avem să te luăm cu noi la pădure.

— Bun, zise Uvar vesel.

— Mergem acolo unde ai văzut urme.

— Da-da... încuviință iacutul.

Pricepea el bine despre ce-i vorba. Privirea lui dădea a înțelege că n-are nevoie de prea multe explicații. Deși se mai trăsese puțin la trup, părea mai voinic și era mai sprinten. Lepădase straiile muscălești. Avea pe el pieptar de piele și suman scurt. În picioare, opinci foarte bine alcătuite. În cap, căciulă de oaie. Era un om care se vedea bine că nu suferă de frig. Se afla oarecum în elementul lui, în peisagiu alb și între zări înghețate. În toată ființa lui era o siguranță cumpănită. Puținele vorbe pe care le rostise dovedeau un prisos de viață. Îndemna cu privirea pe oaspeți să-l mai ispitească și despre altele.

Dar profesorul începea să fie îngrijat. Se întreba ce va fi făcând bătrâna. Părinții, și mai ales bătrâna, erau vechiul și neistovitul lui amor. Simțise din ultimele ei scrisori că n-o ducea tocmai bine cu sănătatea. Pe iacut nu-l putea întreba de asta. Trebuia să aibă răbdare. Găsea în el tot mai multă aprobare și justificare a actului pe care-l săvâr-

șise și a pedepsei pe care o administrase boieroaicei. Mai mult parvenită de cât boieroaică. Nu se putea lipsi de rochie scurtă, de *five o'clock*. Ba găsisse cu cale să se și tundă.

— Cine a găsit cu cale să se tundă? întrebă rusul.

— Cum? A! vorbeam singur. Te rog să mă ierți.

— Cine a găsit cu cale să se tundă?

— Nevastă-mea.

— Foarte bine a făcut. Ai fi voit să pozeze și să pară bizară? Ce-ar fi dacă dumneata, Iacob Ioanovici, te-ai prezenta la bal în ȋțari? Uite, și iacutul a rezolvat în chip firesc problema.

— Îi stă mai bine așa.

— Găsești? Frații lui, dacă are și dacă ar putea veni să-l vadă, l-ar găsi oribil. Ar fi în stare să-l ucidă. Primitivii au mai puternic sentimentul tradiției. E instinctul lor de conservare.

— Nu mă supăr că mă socoti primitiv, se veseli doctorul. Observațiile dumnitale au oarecare adevăr.

— Au și n-au. Dumneata ești un poet și eu sunt un om ca toți oamenii.

Vorbind, umblau pe jos prin liniștea satului, pe uliți ninse, în urma săniei. Deodată veni cătră ei gălăgie veselă de pe o hudiță dinspre Bistrița. Într-acolo, ieșiseră copiii cu săniile. Amintirile îl sfredeliră în tot trupul pe doctor ca

o mireasmă violentă. Rusul, sceptic, îl spiona cu coada ochiului și se veselea în sine de reflecțiile, pe care le făcea, fără să i se arate pe față nici un semn.

Dascălul Ion le ieși într-o întâmpinare la poartă. Era cam gârbov. S-ar fi putut să aibă pe el un strai mai bun. Însă nu era zi de sărbătoare. Dădu mâna cu inginerul. Îmbrățișă pe Iacob.

— Ce face mama?

— Hm! ce să facă? Cu boala pe care i-o știi și de care ți-a scris. Așteaptă să-i aduci niște doftorii, de cele de care i-ai adus anul trecut.

Bătrâna era îmbrăcată și stătea în fundul divanului, lângă soba caldă. Cum își văzu băiatul, i se însenină obrazul.

— Iată o doctorie mai bună decât oricare... zise rusul pe când o observa cu atenție. Dumneata, Verona Vasiliievna, suferi, de mai multă vreme de rărunchi.

— De șase ani, se tângui bătrâna. Am luat feluri de feluri de doctorii, pe care mi le trimete de la Iași Iacob, însă n-am prea folosit. De data asta am pus pietre fierbinți înfășurate în flanelă, în josul șalelor, și beau când și când puținel rachiu, în care Uvar a pus un fel de buruiană. O știe numai el; zice că nu înflorește niciodată.

Profesorul se simți jignit.

— Se poate, mamă, îi șopti el, să iei alcool la o afecțiune de rinichi?

Ea, se tângui încet:

— Așa-s bolnavii, dragul mamei, încearcă azi una, mâni alta. De-acum, dac-ai venit tu, mă fac bine. Să n-ai nici o grijă.

— De asta sunt încredințat, șopti inginerul cătră profesor, destul de tare ca să-l audă bătrâna, pe când își ridicau lucrurile pentru a le trece în cealaltă odaie. Pot să-ți spun, stimate Iacob Ioanovici, că mama dumnitale are încă niște ochi tineri, pe care i-ar râvni o femeie frumoasă; ochi calzi; cercuiți de umbră cenușie. De la Verona Vasilievna ai moștenit dumneata însușirile dumnitale cele mai plăcute.

Profesorul se simți încântat și măgulit de această observație, mai cu samă când bătrâna, munteancă vie încă și femeie, se mișcă din locul ei uitându-și suferința. După un sfert de ceas îi căută în odăița lor, cu îmbrăcămintea ușor înflorită și c-o grimea cu horbotă asupra frunții, sub casâncă neagră.

Era bine așa; în casa părintească era plăcut și călduț, deși mirosea puțin a colb stropit și a piele de oaie.

— Să știi că Uvar nu miroase așa prin toate colțurile cum faci dumneata, observă rusul. Toate sunt relative; acestea pentru el sunt miresme, și el nu-și pune problema cum ar putea face o baie în vreme de iarnă, așa cum ți-o

pui dumneata acuma. Dumneata ai venit aici cu poezia, iar Eufrosina Andreievna a rămas acasă la Iași cu baia de faianță.

— Lasă asta, rusule, râse cu voie bună profesorul. Să vedem acuma ce mâncăm, ce bem și unde ne ducem mâni la vânat.

— Nu desfaci lada cu cărți?

— Ești nesuferit. Mai bine roagă pe mama să ne dea puțin din rachiul ei înbunătățit de Uvar.

V

Oricât era de ahotnic doctorul și oricâte minuni vânătorești visase în somnu-i agitat, se simți nemulțămît când auzi la ferestre ciocăniturile lui Uvar.

— Câte ceasuri să fie? mormăi el trăgând un chibrit. Abia ne-am culcat, și nebunul cel de iacut ne trezește.

— N-ai ce face; de acuma trebuie să ne supunem lui, răspunse inginerul; și sări din pat, începând să umble prin casă ca o fantomă. Da! da! răcni el vârându-și părul zbârlit în fereastră. Probabil că e ger mare afară, se întoarse el cătră Iacob Melinte. Ce? nu cumva ai de gând să mai dormi un somn?

— Dar mai sunt trei ceasuri până la ziuă... se împotrivi, somnoros, profesorul.

Se așeză, căscând, la marginea patului și începu să tragă spre el cizmele și straiiele de vânat, pe când Rohalschi, îmbrăcându-se pripit în zvâcnituri și sărituri comice, aprindea în același timp o mașină de spirt și pregătea ceaiul.

— Cum spun moldovenii? râdea el. Sculatul de dimineață și însuratul de tânăr...

— Așa este; dar asemenea proverbe ai face mai bine să le spui lui Uvar. N-ai auzit ce zicea tata asară, admirându-l, în privința asta, că le învață bucuros și le ține minte.

— Cred. În țara asta aud zicători foarte înțelepte; însă nimeni nu le urmează. Nu uita să-ți iei cojocelul. Mai bine să-l lepezi în pădure decât să-i simți nevoia. Poftim ceaiul. I-auzi: asiaticul vine să bată iar în geam. A adus sania; s-aude cum își scutură calul zurgălăii.

— Foarte bine face că vine; eu sunt gata.

— Mai stai puțințel, te rog, iubite Iacob Ioanovici, să pun în rânduială sacul cu provizii.

— Ba nu stau deloc; afară trebuie să fie o vreme minunată; mă duc să-i mulțănesc lui Uvar că a avut o idee așa de bună, să se scoale cu două ceasuri mai devreme.

— Tocmai de asta, mai stai puțințel, omule! Iacutului ce-i pasă? El se socoate în nopțile lui polare. E treaz de obicei; doarme numai după ce a mâncat, iar asta nu se întâmplă prea des. Văd că te grăbești foarte mult, însă ai uitat să-ți încingi cartușiera, iar în loc de pușcă ai luat bastonul.

Profesorul se întoarse râzând și-și sfârși ceaiul, apoi amândoi se încărcară cu toate halaturile de vânătoare.

Uvar le primi la ușă și le rândui cu grijă în sanie. Afară era o lună strălucită și o liniște de farmec. Toate erau albe și ireale până la brazii sumbri din munte.

Dascălul Ion și iacutul erau în cojoace și cu căciuli nalte.

— Buna dimineată, buna dimineată! zise bătrânul, arătându-și dinții știrbi în lumina aurie. Asta-i o vreme când se liniștesc și apele; înghiață și tac. Pașii prin omăt nu s-aud, căci e ninsoarea proaspătă, de asară. Uvar are să poată ceti și urmele dihaniiilor care au intrat iar în locul lor, în sihlă. La asta se pricepe el bine, ca cel mai prima pădurar.

— Ar fi trebuit să-i dăm și lui o pușcă, zise doctorul.

— Nu se poate; nu vrea; plăcerea lui e să umble numai cu bățul în mână și să le caute. Dacă vrea, pune suliță în vârful acelui băț și le fulgeră de departe. Dar dacă are în traistă slănină afumată și pâne, zice că n-are nevoie să străpungă nici o dihanie.

Uvar râdea, cu gura întinsă spre urechi.

— Are dreptate, încuviință doctorul.

— Da' ce dreptate poate să aibă? Vânătoarea la om nu-i decât o patimă. Uvar e un prost.

— Uvar prost, Uvar bun... răspunse iacutul în moldoveneasca lui bâlbăită. Apoi se îndreptă și puse mâna pe hățuri, ca și cum s-ar fi gătit pentru o declarație solemnă.

— Gata!

Bătrânul se așeză în față, lângă el. Rohalschi și profesorul se cuibăriră îndărăt. Fânul răscolit sub lăvicere dădu mi-reasmă plăcută în aerul rece și neclintit. Calul porni, cu zurgălăii sunând argintiu.

— Ai auzit în ce chip a rostit el vorba din urmă? întrebă pe profesor Anton Rohalschi.

— Am băgat de samă, răspunse doctorul cu plăcere. Eu îl observ cu atenție pe omul acesta simplu și-mi place din ce în ce mai mult. Vorba asta i-a lovit auzul în tot lungul drumurilor-de-fier care l-au adus cine știe de unde în acest colț de lume. Atuncea o asculta în situație de rob; acum o stăpânește el și o rostește ca pe o bucurie a ființii lui. După cât s-arată, se îndreptă el către dascăl, idolatrul dumnitale se pricepe să poarte calul și cunoaște drumurile.

— Asta nu-i cine știe ce filosofie, răspunse cu dispreț bătrânul. Am vrut să-l învăț buchile și nici nu vrea să audă. Când vede o carte, i-i greață.

— Ș-aici are el dreptate, declară cu hotărâre inginerul Rohalschi.

— Ce dreptate poate să aibă, cucoane? se indignă dascălul Ion. Apoi cartea e totul pe lumea asta. Fără carte, rămâi un biet om; cartea îți dă slujbă și leafă.

— Trebuieșc și oameni de aceștia, îl împacă profesorul cu voie bună. Altfel n-ar avea cine ne duce la pădure într-o noapte frumoasă ca asta. Ia spune-mi, tătucă: crezi că s-or fi adunat haitașii cărora le-ai trimes răspuns?

— Cum nu? Am repezit pe pădurarul Vasile Cujbă să-i adune. Avem să-i găsim în bordei, lângă Ripa-Jidovului. Dumneavoastră vorbiți de slugă, se întoarse el la obiecțiile

lui. Într-adevăr, și mie îmi place și-s mulțămît de dânsul. Verona iarăși n-are ce spune, îi pare rău că n-are pentru ce-l muștra. Dar cum să vă spun eu dumneavoastră? e un fel de om care stă de vorbă mai degrabă cu calul decât cu mine. S-ar părea că vrea să rîdă cînd și cînd, rar, dar atuncea numai își întinde buzele, ca să arate și el chip de om; dar nu cunoaște cu adevărat ce-i aceea plăcerea rîsului. Eu, cucoane, cînd intru în cabazlăcuri, apoi rîd cu lacrimi. El nici rîde, nici plînge. N-aș putea zice că-i prost, dar încă nu s-a dezghețat într-însul inima; și el, din vorbe, nu poate alege multe. De pildă acuma el nu poate pricepe anume ce spuneam despre dânsul. Dar cu ochii despică și înțelege, parcă ai ceti dumneata în gazetă. Are el ale lui. Și se teme de sfinți. Stă în biserică și se uită la dînșii c-un fel de groază. Cum iese la lumină, răsuflă ușurat, parcă i s-a luat ceva de pe suflet. Încolo-i și el o făptură a lui Dumnezeu, cum spune Verona.

Făptura lui Dumnezeu vorbea cu calul într-o limbă a lor, pe care noi o bănuim numai, fără s-o cunoaștem. La urcușuri, în pas domol, cînd zurgălăii conteneau, Murgul răspundea ciulind și mișcînd urechile și nechezînd ușurel, ca și cum i se stârnea în trup un tunet ușor. Pădurea veni cătră vînători misterioasă, cu adîncuri la ale căror porți de umbră lumina se oprea, ca și cum s-ar fi troienit în fulgi morți.

Merseră mult printre brazi și poposiră cătră ziuă la bordeiul de lîngă Râpa-Jidovului. De acolo ieșiră oameni pletoși, cu obrazuri afumate. Pădurarul Vasile Cujbă,

bătrân nalt și uscățiv, cu fruntea pleșuvă, pofti bun sosit boierilor și-și numără oamenii. Luna asfințise; în pădure se făcu noapte.

Iacutul își îngriji calul și-l acoperi cu poclăzi, în vreme ce muntenii mutau afară focul din bordei. Inginerul trase din torbă o gărăfioară lată, de sticlă groasă, pe care moș Cujbă o cunoștea și o aștepta.

— Moșule, zise Rohalschi, îl iei pe Uvar și cercetați locurile.

— Numaidecât, cucoane. V-aducem știre, ca să cunoaștem unde să înconjurăm. Da' te-aș întreba dacă-i tot de cel tare.

— E de cel bun, zâmbi Rohalschi.

Trase păhărelul de metal, turnă în el lichidul și-l trecu pădurarului.

După ce închină, moș Cujbă îl zvârli ușurel și repede în fundul gurii și-l înghiți adânc, holbându-se deodată de plăcere. Tuși moale, se șterse la gură, clătină din cap, închizând numai un ochi, dând astfel mare laudă bună-tății alcoolului.

— Hai, mutale, zise el vioi, înturnându-se către iacut.

Uvar îl urmă în tăcere. Dispărură îndată la o cotitură, fără zgomot, prin omătul moale. Cei rămași făcură loc pe buturugi profesorului, inginerului și dascălului Ion, sporiră focul cu dărâmături de fag și așteptară să se facă ziuă.

Când se luminează arcul de aur al răsăritului, Uvar și moș Cujbă apărură deodată din altă parte, pe o cărare, de subțintineric de cetini. Iacutul ducea pe brațul stâng, cu coada atârând, o blană de vulpe. O spânzură cu grijă sus, într-un cep de brad, după aceea veni liniștit la foc.

— Ce s-a întâmplat? întrebă profesorul Iacob Melinte.

— Acest mut are în el un meșteșug pe care eu nu-l cunosc... mărturisi pădurarul. Umblă ca mine și ca dumneata, adușmecă vântul, se uită pe sus, îmi arată cu ochii o ieruncă ori o scorbură de jder; pe urmă dintrodată ocolește spre niște tufe și începe a ceti urmele de dihanii. Când m-apropii, le văd și eu și le pot desluși; dar el le-a văzut mai dinainte. Se uită pe sus și le-a văzut jos. Era cu mine în cărare și le-a văzut la douăzeci de pași sub tufe. Îl întreb, el îmi face semn să tac. Își scoate din teacă sulița, o potrivește și o împănează la bățul cu care-l vedeți umblând. Mă lasă să umblu pe cărarea din margine. El se dă mai sub pădure. Cotește pe după tufe și pe după dâmburi. Dacă n-aș ști că-i acolo, nu l-aș simți. Iaca, de subțintineric un mal, îmi trece vulpea la doi pași. S-a uitat la mine, m-am uitat la dânsa; a înțeles că-s cu pușca în spate și nu-i primejdie, și s-a dus în drumul ei nu cu prea mare grabă. Dar mutul o simțise și stătuse în loc. Pe el nu l-a putut vedea, căci ea râdea în sinea ei de mine și, cu coada ochilor, avea grijă îndărăt, când dintr-o parte, când din alta. Așa că mutul a pălit-o cu sulița. Cum a făcut, nu știu; dar se vede că nu dă greș niciodată. Dacă apucă a vedea el întâi pe vulpe, apoi nu-i mai scapă.

Sătenii și vânătorii se uitau cu admirație neprefăcută spre idolatru. El își cercetă calul, rândui mai bine boclucurile din sanie. Nu veni cătră adunare, n-avea nevoie de foc. Era fără cojoc, sprinten și fumegând putere; era în aerul rece ca-n elementul lui adevărat.

— Îi merge mai bine iarna decât vara, observă dascălul Ion. Pare mai deștept; acu mai că s-ar uita și una din moldovencele noastre la dânsul.

— Vino încoace, Uvar, îl pofti profesorul. Domnul inginer vrea să te cinstească c-un păhărel de rachiu. Cred că-ți place.

— Place, răspunse Uvar.

— Foarte bine. Ciocnește cu mine. Și mie îmi place cum ai vânat vulpea. Dar urmele lupilor le-ați găsit?

— De asta uitasem, își reîncepu vorba moș Cujbă. Le-am cunoscut și le-am înconjurat, lângă râpa știută, sub stâncă, unde a fâtat anul trecut o haită. De acolo-i luăm ca din oală și-i aducem la puștile dumneavoastră.

— Foarte bine. Tu, Uvar, ești un om cum îmi place mie. Ești atent și observi. Ai fi fost bun să lucrezi într-un laborator. Toarnă-i, rusule, rachiu de-al dumnitale; toarnă-mi și mie. Pe urmă, ne facem datoria.

— Te previn, stimate Iacob Ioanovici, răsă inginerul, că băutura mea e puținel cam tare.

— Nu face nimic.

Uvar o bău, dădu păhărelul și se retrase fără a mulțami.

— Mai are nevoie de învățătură, mormăi dascălul, mai mult către sine.

Profesorul dădu și el de dușcă păhărelul său. Simți o văpaie înfricoșată în gâtlee și-n piept. Pierdu răsuflarea, se clătină, gata să se dărâme la pământ. Apoi, încet, își veni în fire și răsuflă adânc, ca printr-o strună dureroasă, printr-un junghi.

— Ce-i asta? bolborosi el cu mânie și cu uimire. Eram să mor.

— Toate-s relative, stimate Iacob Ioanovici, râse inginerul. Nu-i nimica; astfel începem cu multe lucruri, plăcute. Acuma ai să simțești în toată ființa o flacără generoasă, și vânătoarea de azi n-ai s-o uiți niciodată Sunt sigur că ai să împuști lupul.

— Mi s-a părut că înghit ținte înroșite în foc... încercă a râde profesorul. Și întoarse ochii plini de admirație spre iacut. Îi descopăr tot mai multe talente. Mă rog, când a avut vreme să jupească vulpea? strigă el, ca și cum abia atunci ar fi băgat de samă și și-ar fi adus aminte.

— Acesta-i alt meșteșug al lui, se veseli moș Vasile Cujbă. A crestat-o numai în vreo două locuri și a și întors-o pe dos, cât ai clipi.

Uvar părea că n-aude; însă auzea foarte bine.

Vânătoarea s-a desfășurat după toate rânduielile cunoscute din Moldova; lupii au fost împresurați și aduși la vânători; doctorul avu plăcerea să tragă și să lovească. Sarmalele înfierbântate la foc cu mămăliguță prăjită pe cărbuni au avut un gust cu totul deosebit în peisagiul de iarnă. Dar doctorul, în satisfacția deplină pe care o avea, rămase cu o preocupare ciudată, cu nevoia de a studia în iacut acele însușiri minunate pe care primitivii, pe cât se vede, le mai au, pe când oamenii evoluți le-au pierdut.

— Ce mă străduiesc eu să fac în laborator el realizează, în chip firesc, în natura înconjurătoare, încerca el să explice lui Anton Rohalschi. E un subiect interesant pentru mine și ar putea să-mi fie poate și un auxiliar prețios.

Aici trebuie căutată pricina de căpetenie pentru care împăcarea dintre doctor și doamna Eufrosina Melinte nu s-a putut face decât în parte.

— E o ființă adorabilă, în fața căreia ar trebui să cazi în genunchi și să-i ceri iertare, căuta Anton Rohalschi să-l convingă pe profesor. E frumoasă cât se poate, brună, așa cum se cuvine unui om blond ca dumneata, grațioasă și inteligentă. E destul de instruită pentru vremurile în care trăim, poate susține orice fel de conversație frivolă și e în curent cu romanele la modă. E destul de serioasă și destul de cuminte ca să nu te facă ridicol: deci știe să prețuiască ce-i distins în dumneata. Cum ai putut dum-

neata merge dincolo de jignire, până la insultă, asta îți spun drept că nu pot înțelege.

— Nici eu. Probabil că suntem din lumi deosebite și temperamente iremediabil disonante. Ființa mea nu și-a găsit în ea jumătatea pe care o caută din eternitate. Recunosc că are calitățile pe care le-ai enumerat; eu însă îi mai cer să iubească prostiile de la Roznov și pe cei care mi-au dat mie viață.

— Stimat și iubite Iacob Ioanovici, și în împrejurarea asta observ cu regret că greșești atribuindu-i repulsiuni pe care nu le are, atribuindu-i repulsiuni exagerate; în orice caz, exagerându-ți dumneata pretențiile. Poți cere dumneata, iubite Iacob Ioanovici, unei persoane așa de delicate să se înmormânteze la Roznov? Ai văzut cât de drăguță a fost venind ea singură să te caute de sărbători? A stat două zile de Crăciun la Roznov; putea oare să stea mai mult? Te întreb.

— Nu i-a plăcut mirosul de piei și-i lipsea baia parfumată.

— Vezi cum ești? îmi pare rău, Iacob Ioanovici; îți spun sincer că-mi pare rău. Să-mi răspunzi dacă dumnitale îți place mirosul acela care-ți pătrunde până în fundul sufletului? Nu-ți place nici dumnitale, găsești în alte lucruri compensație pentru el. Cum vrei dumneata să-i placă Eufrosinei Andreievna? Dumnitale îți place iacutul; ei nu-i place. Găsește că-i un primitiv și că ar trebui să se spele mai des. Îi vorbești de atenția religioasă cu care observă natura...

— Hm! dumneata găsești că asta-i puțin lucru?

— Știu, știu, e lucru interesant și pentru mine; dar de ce pretinzi numaidecât să se extazieze Eufrosina Andreievna? Aici greșești dumneata. Pe urmă, de ce vrei să-i placă aceste obiceiuri de sărbători, rămășițe din barbaria primitivă? Iacutului știu că-i plac. El dintr-o dată le-a primit până în fundul sufletului, ca și cum ar fi fost minuni, farmece și bazaconii ale șamanilor din țara lui. Dar unei ființi cultivate cum vrei să-i placă? Mă iartă, mă iartă, te rog, iubite Iacob Ioanovici; vrei să spui că-ți plac dumnitale și nu poate pretinde nimeni că nu ești o persoană cultivată. Dar cu dumneata e altceva. Dumneata mai păstrezi iluzia de pe când erai în ton și-n culoare cu toți ai dumnitale de aici. Fii însă sincer și mărturisește că ai avut deziluzii, că sufletul dumnitale de acum n-a mai fost sensibil ca odinioară farmecului. Ai înțeles că ai de-a face cu un teatru primitiv — lovit de o mizerie care nu se poate să nu te jighească: în fond, și acești actori vor să câștige. Ai văzut singur cum flăcăi voinici au atacat pe copii ca să le răpească bănuții câștigați cu uratul. Nu trebuie să-ți fie prea rușine de această prostituire a poeziei. Asta-i viața. Dă-i voie însă Eufrosinei Andreievna să nu fie încântată.

— Bine; m-am împăcat, m-am întors acasă; ce vrei mai mult?

— Eu nu vreau decât să îngenunchezi și să-i săruți mâna. E o femeie adorabilă.

— Se poate, e chestie de gust. Eu sunt mai atent la cercetările mele de laborator și-mi urmăresc ideile mele, pe care cu orice preț vreau să le aduc la îndeplinire.

— Fii sigur că soția dumnitale nu se împotrivește; însă nu-i cere să te urmeze în pustietăți. Vină o dată pe săptămână aici, fă baie și asistă la un ceai; dacă socoți potrivit, mergi cu delicateța și mai departe, până la iatacul ei; pe urmă fă ce poțtești.

— Dacă voi crede de cuviință și voi putea, am să fac și asta. Deocamdată te poftesc, rusule, să mă ajuți nu atât ca să dregem oala spartă a căsniciei mele, cât ca să cumpăr și să amenajez proprietatea aceea de la Pârăul-Negru, de care am nevoie. Este acolo o casă convenabilă, unde ne putem simți mai bine decât la Roznov. E și foarte aproape de părinții mei și de ceea ce numești dumneata nebunia mea. Lângă casă am obiectul de căpetenie al explorărilor mele: iazul acela de cincizeci de hectare întindere și cu o vechime de veacuri, în care am găsit acea specie unică la noi de lotus și unde o floră îmbielsugată ațâță înmulțirea unei faune extraordinare. Pot pescui, cerceta, umple eprubete. Îmi pot rândui viața cum de mult visez.

— Ai să-ți transportești acolo lădoiul de cărți pe care l-ai lăsat la Roznov?

— Dacă-ți face plăcere, am să-l duc acolo; și, dacă vrei, am să-l deschid.

— Poți să-l mai lași bătut în cuie. Dacă-ți ceri iertare în genunchi de la Eufrosina Andreievna, îl aduci acasă, și pune ea singură cărțile la locul lor.

— Fii drept, rusule, ar putea veni ea la Pârăul-Negru din când în când. Așa poate am ajunge la o soluție durabilă. Te previn însă că va trebui să suporte pe iacut. În zestrea laboratorului meu să știi că adaog numaidecât pe acest primitiv.

— Atunci are să fie greu. Să nădăjduim însă. Viața noastră e alcătuită din compromisuri, iubite Iacob Ioanovici; din compromisuri, armistiții și neconținute încercări de a-i da un sens și a-i atribui un scop. Mă tem însă că adevărul stă în iacutul de la Roznov, care nu cere vieții decât ce-i poate da și e recunoscător pentru o rază de soare mai mult. Dumnitale, iubite Iacob Ioanovici, nu-ți trebuie iazul de la Pârăul-Negru, ci puțină suferință.

VI

Cu toate acestea, doctorul Iacob respinse suferința cătră care, în chip vag, îl îndemna rusul și preferă iazul de la Pârăul-Negru. În chestiile care-l preocupau și-l pasionau, acest om naiv punea o putere vrednică de mirare, o stăruință care neliniștea mai ales pe doamna Eufrosina Melinte și o dibăcie care pricinui disperarea misitului Avram Gold, însoțită însă, în același timp, de completa lui aprobare.

— Că vrea să aibă numaidecât o baltă, asta mie mi s-a părut lucru foarte bun, explicase lui Rohalschi domnul Avram Gold, subțindu-și între degetele mâinii drepte favoritele roșcate, făcând parte dreaptă când unuia, când altuia; oamenii trebuie să vândă și să cumpere, ca să poată trăi misiții. Nu-i așa? Dar de ce numaidecât iazul de la Pârăul-Negru? Mai sunt și alte moșii, unele mai mari, altele mai mici, care au iazuri. Sunt altele care au crâșme bine așezate. Decât un iaz, nu-i mai folositoare o crâșmă? Dar să zicem că domnului profesor îi trebuie numaidecât iaz. La Iași nu poate să-l ducă. E nevoie să se ducă neapărat dumnealui unde-i iazul. Dacă trebuie să se miște dumnealui, atuncea poate să se ducă orișunde. Așa că eu i-am propus o serie de moșioare cu baltă, pe care le-am socotit mai avantajoase pentru mine. Domnul profesor n-a vrut. Atuncea, dacă domnul profesor urmărește numaidecât un interes și vrea anume acel iaz, i-am făcut cunoscut că nu se poate

cumpăra cu ușurință; că munca mea e foarte anevoioasă și pretențiile moștenitorilor cam mari. Știți dumneavoastră ce mi-a spus? Mi-a spus să-i aduc moștenitorii, să-i convingă dumnealui. Atuncea ce rost mai am eu? Iar dacă nu-i aduc moștenitorii ori nu vor să vie, atunci se duce domnia-sa la dâșșii. Poftim! M-am mai gândit că vrea să facă o crescătorie de găște și i-am oferit paseri și ouă de rasă. Dumnealui mi-a comunicat că n-are nevoie de nici o găscă. Ar fi mai degrabă amator de o luntre. I-am oferit îndată o luntre, și acuma stau și-mi bat capul unde s-o gădesc. Vrea să producă pește? îi trebuie crap auriu? Nu. Îi trebuie niște zidari ca să-i clădească un pavilion pentru cercetări științifice Acuma aud întâi că la pavilion de cercetări științifice trebuie numaidecât baltă. Și ce-i mai trebuie? Îi trebuie servitori? Închipuiți-vă că nici servitori nu-i trebuie. Are nevoie numai de unul, pe care-l aduce de la Roznov. De ce numaidecât de la Roznov? „Aici e un mister!” a râs domnul profesor. Bine, fie; să lăsăm profesorul și să vedem dacă nu trebuie reparată iezătura și prefăcut stăvilarul. „Ba asta da; trebuie; să-mi aduci un meșter bun. Dar mai ales am nevoie de altceva, a adăos domnul profesor. Am nevoie de bani cu împrumut.” La asemenea declarație, am avut motiv să mă socotesc cu totul mulțămit. Pot lăsa la o parte caprițiile și misterele unui profesor așa de învățat și de ciudat și ne putem ocupa numai de bani, dobânzi și termene. Într-asemenea materie mai ales, pot spune că sunt specialist. Dar închipuiți-vă dumneavoastră, domnule

inginer, că domnul profesor a pus mâna pe condei și a început a face socoteli. Adunând două depozite la două bănci și adăogând și o rată din salariu vreme de un an, și mai punând ș-un împrumut la creditul funciar agricol, iată că nu putem face nimic nici cu polițele și dobânzile. Atuncea — zic voiți numaidecât să cumpărați Pârăul-Negru? Nu doriți ceva mai avantajos și mai aproape de Iași? Imposibil? Cu totul exclus? V-ați gândit bine la toate dificultățile cu moștenitorii? Am eu o afacere cu mult mai bună. Dacă nu se poate altfel, atuncea veți avea Pârăul-Negru în condiții avantajoase, pe care numai eu vi le pot face, și vă rog să binevoiți a-mi da în antrepriză repararea digului și a stăvilarului. Asta nu se poate? Aveți dumneavoastră un plan anumit și doriți să-l executați singur? Bine, atuncea nu mai stăruiesc, și faceți afacerea cum doriți, socotind pentru năcazurile și străduințele mele încă cincisprezece centime la sută la prețul cumpărării. N-a vrut să-mi adaoge nimic și a trebuit să mă aranjez cu vânzătorii, ca să-mi deie dânșii. Vă spun drept, domnule inginer, că am avut mult năcaz. Am tranșat afacerea, am încheiat actele, m-am dus ș-am predat iazul și acaretele. Bună casă, bune acarete. Iazul vechi, cu sălcii scorburoase pe maluri. Atâta nu mi-a plăcut: sălciile scorburoase, dar domnul profesor se arăta încântat de ele. Pește în iaz cred că să fie. Zice că sunt și multe rațe sălbatice, dar eu nu pot da garanție; nu le-am văzut. Acuma îmi bat capul să găsesc luntrea și să descopăr dacă domnul profesor nu vrea cumva să exporte ouă

de rață sălbatică în străinătate. Acest om, care la început pare ușor de condus, are, după ochelarii lui, niște idei teribile și o încăpățănare, încât m-am spăriat chiar eu.

La povestirea îmbielșugată, însoțită de mimică și schime, a rusului, doctorul Iacob Melinte adăogea un răs tăcut, care-i lumina ca un soare interior expresia feței. Cu toată naivitatea lui, înțelegea că Rohalschi exagerează nu numai spre a-i face plăcere, ci și pentru a-și menaja interesul lui de pribeag care vrea să înceapă o viață nouă în țară străină. Are nevoie de cetățenie, de un post ori de o antrepriză, și profesorul numără prietini influenți. Doctorul știe și calea cea bună care-l putea duce pe Rohalschi la liman; de aceea îl propusese, fără știrea lui, membru în clubul vânătorilor. Trăgător eminent, povestitor minunat, bun tovarăș de petrecere: cu asemenea însușiri, un naufragiat își poate reface viața. În zâmbetul doctorului era și puțină ironie, și simpatie pentru un prieten bun, cu experiență în toate ale vieții. Stăteau amândoi cu pahare de vin dinainte, în cerdacul casei de țară, la Pârăul-Negru, privind întinderea iazului, cu stuh agitat ușor de vânt. Era într-o zi caldă de sfârșit de noemvrie. O zi de primăvară și de despărțire de sezonul fericit, cugeta doctorul Iacob. Stoluri de grauri amestecați cu ciori treceau din când în când pe deasupra iazului, în lucirea aurie a zilei. În răstimpuri de liniște, când pământurile trestiei rămâneau neclintite, izbucneau dintr-un cotlon aproape măcăituri de rațe sălbatică, apoi se auzeau din fund, de departe, răspunsurile, ca niște ecouri înăbușite de sub pământ.

La ochiuri line de apa, se arătau crihance, rătuște mărunte și vioaie, care se cufundau sub undă ca și cum s-ar fi jucat, apoi băteau din aripi spre înălțimea cerului, făceau un ocol până în zarea dealurilor și se întorceau în grabă; pluteau câteva clipe asupra locului lor, apoi iar plecau spre alt orizont. Cei doi prietini priveau toate fără de a-și conțeni sfatul și povestirile. Profesorul era atent și spre sălciile cele vechi tocmai din coada iazului, de la izvoarele de sub culme. În dreptul lor se alegea un luciul cu acele plante rare, dintre care unele își păstrau verdeața și-n timpul iernii. Acolo era loc bântuit de braconieri și de hoți de pește. În căsuța cu grabă clădită pe mal chiar în toamna aceea așezase pe Uvar, în una din odăi. Îi dăduse armă și câni. În odaia a doua își instalase în pripă laboratorul de care avea nevoie, cu gândul să se servească de el mai ales în vara următoare. Îl folosea totuși și acum în zile frumoase, admirând gângăniile extraordinare și plante ca niște filigrane prețioase. Grija lui întâia și cea mai mare fusese iezătura, cu stăvilarul. După ce pusese totul în bună stare, înnoind stavilele și lanțurile, avea bucuria să se socotească nu numai stăpân, ci și Dumnezeu al acelei lumi aparte.

Mai avusese oarecare năcaz cu domnul Avram Gold, până ce-i adusese luntrea. După ce i-o adusese, misitul ținuse să se plimbe și el cu dânsa pe iaz, probabil cu intenția ascunsă de a descoperi undeva, între stuhuri, instalația misterioasă pe care o bănuia. Fusese nevoit să se întoarcă la Iași fără această plăcere, ceea ce nu era

mare lucru, dar mai ales cu problema nedelegată, ceea ce, pentru capitalul lui de investigații și cunoștinți, era o pagubă. În sfârșit, se reluase, cu prilejul instalației aici, și acea chestie delicată și dificilă căreia doctorul nu-i putuse da soluție într-adevăr mulțămitoare. Era chestia pentru care pleda inginerul Rohalschi: aranjamentul cu Eufrosina Andreievna. Doctorul propusese soției lui ca în lunile de toamnă, cât mai urma vacanța universitară, să vie să-l ia de la Pârăul-Negru, dacă avea nevoie de el la Iași pentru recepții, vizite și alte interese ale ei. Doamna Eufrosina Melinte într-adevăr venise și doctorul o urmase o dată. A treia zi el s-a întors înapoi. După o săptămână, doamna Melinte s-a prezentat iar, dar profesorul a refuzat în chip josnic să-și ție angajamentul contractat. La obiecțiile, insistențele și supărările nevestei, avusese iar nedibăcia să răspundă fără stăpânire de sine, așa încât toată opera de îmbunătățire a inginerului Rohalschi căzuse în iaz. Vorba asta era a doctorului, și Rohalschi încerca să râdă, dar în realitate era nemângâiat.

— Să știi, iubite Iacob Ioanovici, zise cu pătrundere inginerul, că toate se plătesc, pe lumea asta chiar. Respingi de la dumneata acum o femeie drăguță și binecrescută; deci, la vârsta de cincizeci și cinei de ani are să ți se întâmple o mare nenorocire. Ai să dai cu piciorul în laborator, dărâmându-l în baltă, și ai să te amorezezi nebun de o cusătoreasă cu pistrii pe obraz, și cu glasul răgușit, care are să-ți bată din picior și are să-ți facă zile fripte.

— De ce cu pistrui și răgușită?

— Nu știu, acesta este un secret al zeilor.

— Bine, răsese profesorul ciocnind paharul; să nădăjduim că profetul din dumneata e inferior vânătorului și va da greș. Până la acea epocă depărtată mai este timp să mă împac cu nevastă-mea. Se poate să găsească chiar ea felurite metode de răzbunare. Dar eu nu pot să-mi las rânduiala vieții mele, care-mi poruncește să fac ceea ce e în natura mea, ceea ce e justificare ființei mele. Din pricina asta am avut și la Roznov o discuție care m-a costat. Era cât pe ce să mă cert cu părinții mei. Le-am cerut pe iacut și ei n-au vrut să mi-l deie. Mai ales mama spunea că-i trebuie, ca să-i găsească pe dealuri leacul de care are nevoie. Iar tatăl meu pretindea că nu se poate să nu-i desăvârșească educația ortodoxă și nici nu se cuvine să i-l iau tocmai acum, când îl deprinde să-i ție isonul în strană. În sfârșit, după multe obligații și făgăduieli, i-am hotărât să mi-l deie. În schimb, le plătesc alt servitor și-l și îmbrac, și din când în când li-l expediez acolo pe Uvar, ca să caute buruiana. E adevărat că, îndată ce am adus pe asiatic, m-am simțit bine și mulțămit. Mai ales în conducerea luntrii se dovedește meșter, iar pescuitul n-are pentru el nici o taină. Scoate din iaz ce vreau: pește pentru mine și material pentru laborator. Și-a dresat câinii, învățându-i să patruleze în jurul iazului. A pus căpcăni, unele pentru vidre, altele pentru braconieri. Taie stuh și face cotețe, pe uscat pentru paseri, în baltă pentru pește; aduce lemne

de la pădure, construiește sâni și patine de lemn pentru iarna ce vine, împletește plăși, ascute ostii și harpoane. Toate le face în tăcere și cu liniște. E un om neprețuit. Îl am gata și pentru soția mea, când ar vrea să mă amenințe cu musafiri și vizite prelungite. I-l înfățișez. Numaidecât strâmbă din nas și se duce. Antipatia ei e olfactivă. Așa încât, cu toate riscurile, mai ales în ce privește bătrânii mei de la Roznov, eu cu iacutul am făcut o bună afacere. Odată cu sosirea lui, au efectuat și cărțile ultima lor călătorie până aici. Zilele acestea mă gândesc să le desfacem și să le așezăm în rafturi.

— Cu plăcere, iubite Iacob Ioanovici; însă poate ar fi mai potrivit să le lăsăm cât mai multă vreme în liniștea lăzii lor. Te încredințez că ele nu doresc să fie tulburate; iar noi încă n-avem nevoie de ele. Cât ține vremea bună, putem bate pârloagele și spinăriile. Avem iepuri și stoluri de potârnică. Avem pasajul de rațe, sara. Eu chiar propun să nu lăsăm să treacă neîntrebuințată o zi fericită ca asta. Ar fi bine să-ți pregătești cartușele.

— Până în sară mai este, răspunse doctorul. Până în sară se poate schimba vremea.

— Vrei să glumești, iubite Iacob Ioanovici. Asemenea soare splendid...

— Ei, asemenea soare splendid, asemenea cer albastru. Eu nu mă uit numai la asta. Mă uit și la altele. Văd convoiurile de ciori, și cârdurile de vrăbii, și stuhul care face

semne, și zarea din miazănoapte, care are fiori de neli-niște... Dumneata, rusule, de ce nu vrei să vezi că rățuștele mereu se duc într-acolo, ca și cum s-ar uita de sus într-o genună, în care se frământă ceva? Aparatele mele din laborator și din preajmă au făcut de asemeni mișcări bizare. Ele-s mai proaste, bineînțeles, decât animalele și paserile, dar arată și ele ceva. Vântul s-a schimbat în cursul după-amiezii, făcând cerc de la asfințit la nord-est. Deci încă înainte de apusul soarelui poate s-avem vreme rea.

— Glumești, iubite Iacob Ioanovici.

— Nu glumesc de loc; poate să și ningă. Dumneata, rusule, ești mai mult bun trăgător decât vânător, ești un produs al tirurilor de porumbei; și mai ales ești un filosof și un cetitor în inimile omenești. Eu pe dumneata nu te pot ceti, cum mă cetești dumneata pe mine; în fața naturii, însă, dumneata rămâi opac, pe când eu sunt pătruns până în toate fibrele de înțelegerea ei. În privința asta am oarecare înrudire cu Uvar. Îl văd de aici cum își adună uneltele și cioveiele la adăpost și cum își tot ridică nasul și miroase depărtarea.

— Dumneata, Iacob Ioanovici, susții că are să ningă, și eu răspund că așa ceva mi se pare imposibil.

— Foarte bine, rusule. Să bem încă un pahar de vin și s-așteptăm.

Într-adevăr, când ajunse soarele asupra munților, deodată păru mai palid. Uvar, din preajma căsuței lui, la malul iazului, își văzu o clipă imaginea în fundul luciului, unde

s-adunau izvoarele cele vii; dar într-o clipă acea imagine se desfăcu și pieri. Balta se încreți de înfiorări repezi; sălciile și trestiile dădură zvon. În schimb, paserile bălții tăcură deodată. Din adâncul miezului nopții iacutul văzu venind acea fantomă a negurilor și a vârtejurilor, de care se înfri-coșase în toată vremea copilăriei lui. Sosea din prăpastiile și vâltorile oceanului; era șamanul cel neînduplecat, cu bici de foc și barba de țurțuri de ghiață, prigonitorul omenirii celei sărmene. Ajungea și până subt acest cer fericit; dar Uvar știa că aici poate să-și arate spre el dinții cu dispreț. Mormăind, trase pe mal luntrea și-i luă vâslele la el în odăiță. Ieși iar, cu capul gol și nasul înălțat, aninându-se de alte lucruri și unelte din preajmă. Dintrodată apărură sub cerul alburiu ciori, în amestec de viscol. Îndată după ele prinseră a se îmbulzi nouri. Ploaia rece, cu zloată, începu a bate când se întunecă deplin.

La opt ceasuri, în odaia doctorului ardea focul în sobă, și la ferestre fâșâia și bătea din aripi de ninsoare viscolul. Tăcutul lepădă încă un braț de lemne lângă vatră, după aceea, fără cojoc și cu capul gol, trecu prin dreptul ferestrelor, bocănind cu cizme grele. După cină, cei doi prietini, întinși în jilțuri, cu cafele și țigări, într-un fel de beție unică a tihnei, auzeau încă pe servitor umblând pe afară, prin ogradă și cerdacuri, la paseri, la vite, la magazii. Într-un târziu, mai aduse un braț enorm de lemne și-l lepădă ca pe un nou argument disprețuitor împotriva șamanului vijeliei.

— Uvar, zise inginerul; fii bun, te rog, și adă lada de

cărți, pe care ai cărat-o de la Roznov. O știi?

— Știu, răspunse iacutul. Dar ce nevoie de acele hârtii? Am adus lemne.

— Adă lada aici, urmă Rohalschi râzând. Îmi trebuie ș-un clește, un ciocan ș-o daltă. Avem s-o desfacem, să scoatem din ea poveștile și minciunile. Pe asemenea vreme n-avem ce face cu adevărurile.

Iacutul clăti din cap fără să înțeleagă adaosurile poruncii. Părăsi camera, și amândoi prietinii socoteau că s-a tot dus la sălașul lui, când auziră bufniturile cubului, asupra căruia slujitorul se opintea cu umărul răsturnându-l pe toate fețele. Deschise canaturile ușii și-l dădu înlăuntru, gâfâind. Lepădă din sân clește, daltă și ciocan, apoi se duse.

Rohalschi lucră tihnit și cu atenție, pe când profesorul îl privea leneș. Desfăcu vravurile de cărți și le înșiră în juru-i. Petrecea cu ochii titlurile, întârzia la ilustrații, din când în când își aprindea altă țigară și sorbea din păhărelul de coniac de pe măsuta din preajmă.

Profesorul întinse mâna și cuprinse la întâmplare un tom, despre civilizația veche, îl răsfoi câțva timp, căscând, apoi ațipi la locul lui, în vuietul furtunii.

Se trezi târziu, cătră miezul nopții. Furtuna sporise; ferestrele aveau afară chenare de viscol. Rusul cetea cu luare-aminte în preajma focului. Nu mai fuma; însă sticla de coniac era pe jumătate deșertată.

Doctorul Iacob Melinte auzi afară cântând un cucuș fantastic.

— Ce faci acolo? întrebă el pe inginer.

— Cetesc, răspunse Rohalschi. Fii treaz la ce-am să-ți spun, pentru că se poate întâmpla să mă fi îmbătat. Urmează, după cât înțeleg, a se vădi încă o verigă dintr-un lanț de fapte care pot părea neexplicabile, însă eu sunt sigur că s-au produs în virtutea unei legi ce mișcă în jurul nostru seriile de fenomene. Îmi permiți să mă explic în altă limbă, deși știu moldovenește ceva mai bine decât Uvar; nu vreau să apară într-o armătură comică chestii așa de serioase. Hazardul, stimate Iacob Ioanovici, nu-i decât o ondină inexorabilă a cauzelor și efectelor. Noi putem privi cu ochi holbați rezultatele, având aerul că nu înțelegem nimic și chiar refuzând a înțelege ceva, însă toate se produc cu rânduială, declanșate de un factor inițial. Legăturile ne scapă; asta însă nu înseamnă că nu există. Nu te uita așa de semnificativ la mine; sticla nu-i deșartă decât pe jumătate. Deși uneori am obiceiul josnic să mă îmbăt complet și absolut, acum te încredințez că sunt în toată firea. Iată despre ce-i vorba...

— În sfârșit! Să vedem, s-auzim! se veseli doctorul.

— Iată despre ce-i vorba. Știi că mai mult ne-am veselit decât ne-am mirat când am auzit povestea Veronei Vasilievna despre sosirea kitailor în Roznov. Ei bine, ai să te convingi, sper, că apariția lor n-a fost o simplă întâmplare

idioată. Ca să te convingi, e destul să observi deocamdată că unul din acei soli ai întâmplării, cu numele Uvar, care nici măcar nu e chinez, s-a întors. S-a întors în niște condiții așa de extraordinare, încât a rămas pe loc. A trebuit ca un ofițer, probabil nevinovat, să fie asasinat în poarta bătrânilor la Roznov, pentru ca Uvar să nu mai poată pleca. Dar asasinii, dar casa bătrânilor, dar atmosfera de amenințare care l-a fixat ca și cum l-ar fi înlănțuit aici o divinitate, nu observi că se înșiruie într-o logică absurdă, care totuși pare a elimina arbitrarul? Toate elementele erau pregătite și veneau unul cătră altul. Ca să-ți mai dau o dovadă că erau pregătite, trebuie să adaog că și dumneata, iubite și stimat Iacob Ioanovici, te-ai simțit atras acolo de anumite scrisori și de anumite stări sufletești. Eufrosina Andreievna făcea tot ce-i sta în putință ca să te oprească, și dumneata tot te-ai dus, cu riscul de a rupe un contract social. Mai mult: fără nici o necesitate serioasă, ai luat cu dumneata acest lădoi, de cărți, pe care atuncea nici măcar nu l-ai deschis.

— Ei, și ce-i? mormăi doctorul, căscând somnoros.

— Ai să vezi numaidecât, iubite și stimat Iacob Ioanovici. Urmez... Nu poți tăgădui că n-ai fi stăpânul acestei proprietăți dacă nu s-ar fi produs anumite sugestii, cele mai însemnate în legătură cu această umilă epavă a omenirii, care este sluga dumnitale, iacutul. Are dreptate Eufrosina Andreievna să nu-l poată suferi. Fii atent mai departe. Această ladă de cărți putea să fie uitată și părăsită la Roznov. Deși nu-ți era întru nimic utilă, deși era în stră-

mutarea asta a dumnitale un balast, dumneata ți-ai adus aminte de dânsa și ai pus pe iacut să se întoarcă la Roznov, să ți-o aducă aici numaidecât. Mai este ceva. După ce s-a ostenit Uvar, dumneata nu te-ai grăbit deloc să desfaci cărțile. Puteau să mai steie astfel nedesfăcute, în ladă, treisprezece ani, ori până la sfârșitul timpurilor. Dar să zicem ca puteau sta nedesfăcute numai trei zile, ori numai o lună. Nu. Au stat cât trebuie, exact până în această sară, când a sosit o veste grabnică din necunoscut. Cărțile trebuie desfăcute numaidecât. Totuși, ar fi putut să mai steie, dacă Uvar, disprețuind ce am spus eu ori neînțelegând porunca, se ducea în treaba lui. Destinul lor nu atârna de o hotărâre fermă a noastră; după un ceas puteam uita toată afacerea. Dar iacutul a adus cărțile; și eu le-am desfăcut. Am întins mâna, am eliminat câteva și am ales tocmai pe aceea pe care trebuia s-o aleg. Ca să pot s-o deschid și s-o cetesc, dumneata, iubite Iacob Ioanovici, trebuia să adormi. Iar acea cărțulie pe care am pus cu mâna e istorisirea lui Uvar cel bătrân.

— Care Uvar cel bătrân? tresări cu grijă profesorul.

— Fii liniștit, scumpe Iacob Ioanovici. Sunt destul de treaz și nu sunt nebun. E istorisirea vieții lui Uvar cel bătrân, pe care a scris-o el singur acum șaiszeci ori șaptezeci de ani. Uvar cel bătrân a fost un iacut cum n-au mai fost alții, de la începutul lumii. A învățat slovă rusească. Așa ceva nu s-a pomenit nici înaintea lui, nici după el. Cu acea slovă rusească s-a îndemnat a-și scrie viața, după instigațiile unui filolog suedez, care n-avea probabil altă

treaba decât să pregătească uimirea noastră din această sară.

— Ai cetit dumneata asta acolo?

— Am cetit. Poftim, cetește și dumneata. Uvar al dumnitale e nepotul acelui bătrân.

— Asta-i legătura? Tocmai asta aș vrea să pricep de unde-o scoți dumneata.

— N-o scot eu; o scoate logica înlănțuirilor. Și fără îndoială aceste înlănțuiri nu se opresc numai la identificarea servitorului dumnitale; merg către alt destin.

— Mă sperii, rusule.

— Bine, bine; dumneata râzi, dar să știi că nu se poate să fie altfel. Ca să înțelegi, iubite Iacob Ioanovici, ceea ce pentru mine e destul de clar, te sfătuiesc să iei cartea și s-o cetești. Într-un ceas ai isprăvit și ai priceput totul, ca și mine. Ai să observi singur, din prima clipă, că nu e vorba de o ficțiune, dintre acele pe care le alcătuiesc romancierii pentru distracția copiilor. E ceea ce s-ar putea numi un document omenesc. O confesiune publică, simplă dealtfel și fără nici o întâmplare extraordinară, pe care o autentifică un savant cu barbă și ochelari; i-aș putea spune „spovedania negurii”... Cetește și vezi. Până atunci eu am să trec într-o anumită stare, ca să nu fiu martor la spaima de care ai să fii cuprins.

— De ce spaimă?

— Nu știu; așa mi se pare mie: spaimă.

VII

Aici se află transcrisă întocmai istorisirea lui Uvar cel bătrân, tipărită într-o broșură veche, în nemțește, la Petersburg. Profesorul universitar Iacob Melinte de la Iași a citit-o în sara de 21 noiembrie 1922, în casa lui de la Pârăul-Negru, după cum arată însemnarea lui proprie pe marginea foilor. Inginerul rus Anton Ilici Rohalschi dormea în jâlț, dinaintea focului, cu părul zbârlit atârănând într-o parte și cu mâna stângă căzută până la dușamea, într-o stare cu totul nevrednică de un intelectual. Afară viscolea.

„Milostive Otto Nicolaievici Boehtingk, își începea Uvar bătrânul dedicația, și umbra lui se prelinse pe fereastră, din viscol, și veni să se așeze în tăcere în preajma profesorului; îndeletnicindu-te cu studiul limbilor feluritelor seminții, ai venit la mine în luna lui martie 1847 și, arătându-mi că ai dori să scrii ceva despre idiomul iacuților, mi-ai cerut să-ți alcătuiesc un memoriu despre viața mea și despre acest popor. Am socotit de a mea datorie să-ți împlinesc dorința și-ți trimet aceste foi. Sunt încredințat că ceea ce am scris eu nu va folosi nimănui. Poate ai să cetești domnia-ta, dar nimeni n-are să te imiteze. Totuși, munca mi-a fost destul de anevoioasă, căci înaintea mea nimeni nu s-a aflat să scrie în limba iacută și nici nu cred să mai încerce altul după mine. Mă simt bucuros totuși că am putut face ceva pentru iubiții mei.

Pe malul stâng al fluviului celui mare Lena, la o sută de poște de cetatea Iacuțc, aproape de Marea de ghiață, se află Gigansc. În acel târg a trăit tatăl meu, ca oblăduitor de plasă; acolo m-am născut.

După ce Gigansc a căzut din treapta de târg, tatăl meu a trebuit să se întoarcă la Iacuțc. N-aveam atunci decât patru ori cinci ani. La vârsta asta un copil își înseamnă în mintea lui puține lucruri, totuși, mi-a rămas ceva din acel timp depărtat. Tata era silit, din pricina slujbei lui, să facă în fiecă an călătorii lungi și grele. Lipsea de acasă câte nouă luni; în vremea asta eu și mama plângeam de amărăciune și plictis.

În două rânduri a fost cât pe ce să-mi pierd viața: întâia oară am vrut să trec un pârâu, agățându-mă de un trunchi, și m-am dus cu capu-n jos în apă: a doua oară am căzut în căldarea în care fierbea mâncarea cânilor.

Într-o dimineață m-am înfricoșat de moarte când am dat cu ochii de un hoț, care stătea dinaintea ușii, afară, cu pușca pe braț. Se uita crunt, pândind la dreapta și la stânga. Am înțeles că stătea strajă, ca să apere avutul nostru de prădăciunea celorlalți hoți.

Era vorba de o bandă de vreo paisprezece ori cincisprezece răufăcători, care scăpaseră din închisoarea de la Ocoțc, unde erau osândiți să muncească silnic la fierberea sării. În calea lor prădaseră mai multe caravane de neguțători. De la Aldan coborâseră până la Lena și ajunseseră la Gigansc cu luntrile, în vremea nopții. Ieșiți la uscat, apucaseră în somn pe cazaci și pe soldați, îi legaseră de mâni

și de picioare și le turnaseră pe gâtlejuri rachiu, îmbătându-i până la nesimțire. Îi lepădaseră atunci în închiisoarea târgului, îi încuiaseră acolo, iar ei se desfăcuseră în câteva grupe, jefuind casele locuitorilor.

În aceeași dimineată, la ceasul mulsorii vacilor, i-am văzut pe toți adunați în casa noastră, după ce își săvârșiseră isprava. Erau niște oameni groaznici la înfățișare, cu nasurile tăiate și obrații însemnați cu fier roș, părând cărnuri crude la lucirea mangalului. Când tatăl meu și mama intrară pe ușă, ei îndată încercară să-și îmblânzească figurile cu zâmbete, deși pe ei se cunoșteau încă stropiturile de sânge ale târgoveților uciși. Au mulțămît părinților mei că și-au făcut pomană cu niște oameni sărmani și prigoniți ca dânșii.

O asemenea faptă încă nu se întâmplase până atunci în țara iacuților. Căpitanul hoților, georgian de naștere, nu părea deloc tulburat de ceea ce se petrecuse. Era un om nalt, cu brâul plin de arme. Purta nădragi roși, cu vipușcă de argint. M-a luat în brațe și mă îndopa cu felurite lucruri dulci, pe când eu plângeam.

Părinții mei nu puteau să fie decât recunoscători că, în acea zi a nenorocirii, fuseseră cruțați. Hoții puteau să le ia tot și să dea foc. După ce au mâncat și au băut cu îmbielșugare, oamenii aceia înfricoșați s-au coborât la fluviu, s-au suit în luntri și s-au dus. Nu pot să arăt tânguirile și plângerile celorlalte familii, în număr de vreo treizeci, după ce au ieșit din pădure și s-au întors la casele părăsite.

În aceeași vară, nu mai țin minte la câte luni după asta, hoții au fost ajunși la șaptezeci de poște de Gigansc, de către soldați de la Iacuț. Nu s-a mai găsit la ei decât puțin din ce răpiseră oamenilor de la noi.

Cine stă și se uită la împrejurimile de la Gigansc nu poate vedea nimic deosebit și frumos. Numai pășuni, între dealuri și între huceaguri dese ca peria, unde nici cânele nu-și poate vârî botul. În altă parte, după ce ai trecut zece pași în pădure, dai de mlaștini și de smâncuri în care te cufunzi până la genunchi. Ici și colo poți culege puține afine, coacăze roșii și merișoare de răsură.

Iarna ține acolo opt luni, în care timp nu poți ieși din cojoc. Dacă mai socoți o lună de toamnă și una de primăvară, mai rămân câteva săptămâni pentru o vară jalnică.

Omătul se adună în troiene mai nalte decât casele; vântul bate atât de cumplit, încât nu te poți ținea pe picioare; gerul îți taie răsuflarea; soarele se arată puțin în tot timpul iernii, și două luni e pierit aproape cu totul. Mărturisesc că nu mi-aș fi ales niciodată eu singur, de bunăvoie, asemenea loc de naștere.

Locuitorii din Gigansc sunt tunguzi în număr de patru-cinci sute de oameni. Trăiesc din vânat, ocolind pustietăți de două sute de poște jur împrejur. Adună dinți de animale mari, care acum nu mai sunt, vânează reni și lupi, vulpi roșcate și vulpi cu guler castaniu, urși albi și negri, samuri și vidre.

Singura petrecere a localnicilor în curgerea anilor e soarele de vară, care stă două luni neconținut pe cer și nu asfințește. Străinii care se duc acolo, neavând cunoștință de asta, nu știu când trebuie să se odihnească și să doarmă.

Apele din acel ținut n-au samăn în ceea ce privește mulțimea și bunătatea peștilor. Pescarii prind mai ales păstrăvi, moruni și nisetri și alte multe neamuri și feluri, pe care însă le părăduiesc și n-aleg dintr-însele nimic. Asta din pricina lipsei de sare, dar și din pricina obiceiurilor. Tungunzii sapă, chiar aproape de locul unde vânează peștele, o groapă adâncă, pe care o căptușesc cu scoarță. Peștele, după ce-i scot oasele și măruntaiele, îl aruncă acolo grămadă și-l lasă până ce se albăstrește și se moaie. Putrezit astfel, îl mânâncă cu mare plăcere. Am mâncat și eu și mi-a plăcut și, dacă m-aș mai duce acolo, aș mânca iarăși bucuros. Doctori mari și învățați scriu cum că peștele învechit e otravă. Iată, eu nu pot să cred una ca asta. Zice că s-ar fi văzut oameni murind de pește care nu-i proaspăt. Tungunzii mânâncă de cel putred și nu mor decât la bătrânețe.

La mijlocul veacului trecut trăia la Gigansc o rusoaică pe care o chema Agripina. Bunica o cunoscuse și ne povestea de dânsa cum că ar fi fost vrăjitoare. Cei la care se uita ea cu voie bună se puteau socoti fericiți; cei care nu-i plăceau se puteau aștepta la toate nenorocirile. La cuvântul ei se închinău toți, ca și cum ar fi fost sfânt. Înconjurata astfel de încredere și teamă, se retrăsese

într-un loc singuratic, la patru poște în sus de Gigansc, clădindu-și acolo o chilioară, ca să-și petreacă bătrâneța. Prin preajma aceluia loc nu trecea nimeni fără să se abată la dansa, ca să-i ceară binecuvântare și să-i lese un dar. Vai de cei care nu-și îndeplineau asemenea datorii! Îndată îi ajungea pedeapsa. Vrăjitoarea se prefăcea în corb negru, stârnea asupra-le vârtejuri de vânt, le risipea boclucurile în revărsări de ape, le lua mintea. Chiar și acum, multă vreme după ce a murit, călătorii nu uită să lese daruri acolo, la chilia unde a viețuit ea. Numele ei, Ogröpönö, îl rostesc și astăzi localnicii de la Gigansc și toți iacuții din ținut. Se zice despre o femeie nebună că a fost lovită de Agripina de la Gigansc. Se spune cum că vrăjitoarea aceasta a ajuns vârsta de optzeci de ani; că era grasă și scundă, cu obrazul stricat de vărsat. Avea ochi scânteietori ca steaua dimineții și-un glas limpede, ca sloiul de ghiață când îl lovești. Astfel a rămas amintirea ei în țările de la miazănoapte.

Cum am spus, aveam puțini ani când ai mei au părăsit Gigansc și s-au dus să se așeze la Iacuțc. După cum e obiceiul, am luat într-o garafă țărână din locul meu de naștere, ca s-o amestec cu apă și s-o beau când mi-a fi dor de ce părăsisem; însă asta nu s-a întâmplat niciodată. N-am mai văzut Gigansc și Dumnezeu știe dacă am să-l mai văd.

La două poște și jumătate cătră miazănoapte de Iacuțc este un loc care se numește Kilem. Acolo tata și mama își clădiseră, înainte de a se duce la Gigansc, o căsuță

frumușică de modă rusească. Foarte aproape de acolo trăiau în sălașul lor bunicul și bunica după mama, care erau foarte bătrâni.

Nici la Gigansc, nici cât călătorisem nu văzusem câmp deschis, nici întindere de apă cât poate cuprinde ochiul, nici munți și dealuri în lungul unui fluviu, nici păduri nepătrunse. Urechea nu-mi fusese încă desmierdată de cântecul ciocirlei și de melodiile altor paseri cântărețe. N-auziseam decât croncănitul corbului și al ciorilor și ți-pătul botgrosului. Plante nu cunoscusem decât trestiiile și papura.

Închipuiască-și oricine uimirea mea când am ajuns la Kilem. Înaintea ochilor mei se desfășurau fânețe care-mi păreau fără sfârșit: vântul le mișca în valuri, și erau smălțuite de felurite feluri de flori. Ici și colo se vedeau dumbrăvioare de larice ori de mesteacăn. Toată această întindere era străbătută de o apă repede și limpede, cu maluri nalte. Dincolo de râu, fulgerau, ca de argint în soare, coasele cosașilor. În acest loc larg pășteau herghelii și turme. Din loc în loc, adunate câte cinci-șase, casele iacuților, lipite cu lut, sau iurtalele lor de vară, colibe conice și albe de mesteacăn. Ferestrele de foi de mica străluceau ca niște pietre prețioase. În fundul acestui peisagiu, pe deal, se ridica și casa noastră.

Pentru sufletul meu de copil, nimic nu putea fi mai frumos decât aceste locuri. Așa ceva nu mai văzusem. Mi le închipuiam întinzându-se fără de hotar. Aveam în mine o bucurie pe care niciodată n-aș fi putut-o lămuri cu vorbe.

Dar abia ne-am așezat în țara iacuților, și nenorocirea trecu pragul casei noastre. Într-o zi, sculându-se de la masă, tata, care era în vârstă de șaptezeci și doi de ani și nu fusese niciodată bolnav, căzu dintrodată fără cunoștință și-n puține clipe își dădu sufletul.

Pierderea aceasta a lovit greu pe mama. După înmormântare, a văzut că rămâne într-o stare de plâns; moștenea după tata datorii de opt ori nouă sute de ruble, ceea ce era mult pe atunci. După nouă ani petrecuți la Gigansc, părinții mei găsiseră la Kilem numai puține vite din câte lăsaseră. Le apucaseră vecinii care dincotro. Iar casa o pustiiseră cu desăvârșire.

După ce i s-a mai potolit durerea, mama s-a grăbit să puie rânduială în treburile; și cu stăruința ei, vitele noastre s-au mai înmulțit în cei cinci ani cât am mai stat la Kilem.

Am început a înțelege că viața nu-i așa de plăcută cum îmi apăruse într-o clipă. Zilele curgeau cu puține bucurii. Din pricina frigului groaznic, jumătate din lunile anului trebuia să stăm închiși în casă. În această vreme nimeni n-ar fi putut avea îndrăzneala să coboare în șes.

Cât am trăit acolo, am cunoscut mulți iacuți care mă iubeau ca pe copilul lor și care-mi erau și mie dragi. Am deprins de la ei vorba și obiceiurile locului. Ascultam cu plăcere povești, cântece și istorisiri de demult. Îmi plăcea să mă duc la sărbători, la praznice și la jocurile din vremea verii. Am cercetat bălțile de prin împrejurimi, pline de

felurite soiuri de rațe. Am străbătut păduri, unde vedeam iepuri, potârnicchi și cucoși sălbatici. Primăvara, după zăpor, și toamna, după ce puii își pot lua zborul, nu puteam dormi de larma găștelor și rațelor sălbatice, a lebedelor, a cocorilor și a stolurilor fără număr ale altor paseri felurite de apă. Cât am petrecut în asemenea locuri, am vânat dihănii fel de fel și paseri felurite, mai mult decât oricare om de pe lumea asta. Când porneam, umblam fără hodină zile și nopți, fără a cunoaște truda. Toamna, mă culcam pe-o coastă, având perină un trunchi de copac, și fără a mă învâli cu nimic pe vreme de ploaie ori de lapoviță. La pescuit, umblam toată noaptea prin apă ca ghiața, cercetând vârșele. Deprinderile acestea din copilărie mi-au fost destul de folositoare după aceea în viață.

După ce a trebuit să ne mutăm la Iacuțc, mama a pus să se desfacă și să se transporte la oraș bucată cu bucată casa noastră de la Kilem; și a alcătuit-o din nou, într-un loc potrivit. Pe urmă am intrat în slujba împăratului, scriitor la tribunal. Lucram sub mâna unuia Gorgonov, om din neam de rând și slab scriitor. Fiind ocrotit de cei mai mari, chinuia pe cei mai mici fără cruțare. În fiecare zi lucram din zori și până-n noapte, în total șaptesprezece ceasuri, și pentru asta nu mi se da decât două ruble de aramă pe lună, adică doi franci. După ce m-am nevoit astfel doi ani, am ajuns cap de masă; și după alți patru ani, conducător peste șapte mese. Nu mult după asta am fost numit cancelar privat al guvernatorului, și aveam sub diriguirea mea zece scriitori, cu care munceam din greu.

Mă nevoiam mai ales din pricină că mai toți erau niște bețivi cumpliți; iar care nu aveau patima asta erau copilandri pe care aveam datoria să-i învăț; așa că toată munca trebuia s-o fac singur. Munceam douăzeci de ceasuri pe zi și eram plătit cinci franci pe lună. Dar dragostea pe care mi-o arătau mai-marii mei, plăcerea maicii mele și vaza de care mă bucuram în ochii lumii îmi dădeau putere. Pe lângă asta aveam încredințarea că sunt folositor.

Mama își pierduse soțul. Din treisprezece copii, doisprezece muriseră. Nu-i rămăsesem decât eu. Așa că nu trăia decât pentru mine. Când s-ar fi putut și ea bucura de puțină tihnă, dintrodată a căzut bolnavă și din zi în zi i-a fost tot mai rău. Am stat fără somn la căpătâiul ei nouă zile și nouă nopți. Înainte de a muri, mi-a dat multe sfaturi bune.

— Să nu mai stai la Iacuțc, mi-a spus ea; aici sunt prea mulți ruși care te zavistuiesc. Localnicii ți-ar arăta fără îndoială dragoste, dar asta i-ar îndârji și mai rău. Dacă ai răspunde la provocările lor, ai cădea în nenorocire și ți-ai pierde libertatea. Vinde casa și du-te la scaunul împărăției. Acolo ai să vezi pe împăratul și ai să fii fericit. Ai să rămâi singur pe lume, dar să-ți aduci aminte de sfaturile mele, care au să-ți fie mângâiere în năcazuri. Ajută pe aproapele tău cu vorba și cu fapta; asta-i datoria oricărui om. Mâni am să mor; la răsăritul soarelui chiamă pe preot, împreună cu toți prietinii și rudele.

Era într-o zi de toamnă. Preotul a venit în zori. Mama s-a mărturisit și a primit împărtășania, iertându-se cu

toți cei de față, apoi m-a îmbrățișat și a rămas cu fruntea pe umărul meu, până ce am simțit-o înghețând. Atunci cei de față au strigat: «A murit!» Într-adevăr, își dăduse cea din urmă suflare.

Cu dânsa am pierdut tot ce aveam bucurie pe pământ. Fără frate, fără soră, fără soție și copii, am rămas singur pe lume, amărât, oriunde pribeag și străin.

Ținutul nu mai avea pentru mine farmec. Toate îmi păreau posomorâte. Iacuții din zi în zi mergeau în scădere din pricina slujbașilor stăpânirii. M-am hotărât să mă duc de-acolo, dar am mai stat, oprit de guvernator, care ținea la mine ca la un copil al lui.

Când nici el n-a mai fost, mi-am vândut casa și lucrurile, mi-am plătit datoriile și m-am dus la Iacuț, unde am intrat în slujbă tot la cancelaria guvernatorului, cu leafă de optzeci de ruble pe lună. Am trăit acolo în pace un an și jumătate. Îmi pusesem în gând să mă duc în Rusia și mă și pregăteam, când sosi în oraș guvernatorul nou pentru Iacuț. Aflând că eram cunoscător al locurilor, al oamenilor și rânduielilor din acea țară, mi-a cerut să merg și eu cu dânsul. Deocamdată am fost în îndoială, pe urmă, părându-mi-se că e om hotărât și vrednic, m-am gândit că-i bine să mă întorc cu el, mai mult pentru folosul iacuților mei decât pentru al meu. Bănuiam că mă așteaptă năcazuri și trude, ceea ce s-a adeverit.

Îndată ce măria-sa guvernatorul a ajuns la Iacuț a

descoperit o mulțime de răutăți și ticăloșii și a dat afară pe unii slujbași. A început a umbla și a cerceta căutând să aline pretutindeni suferințele poporului. Vreme de cinci ani a stat treaz și nu s-a ostenit făcând binele, așa încât cred că și astăzi oamenii de-acolo îl pomenesc, binecuvântându-i numele.

Cam spre miazăzi-răsărit de Iacuțc, la o sută de kös, adică poște depărtare, se află un ținut cu numele Ut, având un înconjur de vreo cinci sute de poște, foarte îmbielșugat în vânat. Rușii îi zic Udscoi. Granița lui merge până la Marea Ocoțc, până la împărăția Chinei și până la alte ținuturi care se chiamă Nercinsc, Olecminsc și Hanganghi.

Acest ținut, față de țara iacuților, pare o pustie. În toată întinderea lui nu viețuiesc decât patru până la cinci sute de tunguzi nomazi. Rușii și iacuții se îndeamnă într-acolo din pricină că pot lua pe nimic dobânda vânătorilor, înșelându-i în toate chipurile. Ca să se curme necinstea și hoția în dauna acelor oameni sărmani, măria-sa a hotărât să mă trimeată pe mine comisar împărătesc la Udscoi.

Cu două luni înainte de plecare, am avut sarcina să pun în rânduială feluri de feluri de hârtii. În aceeași vreme îmi făceam toate pregătirile de drum. Au fost zile și săptămâni de osteneală, început al grelelor mele năcazuri, într-o călătorie așa de îndepărtată.

A trebuit să iau cu mine trei rânduri de straie de iarnă, patru de vară, zahăr, ceai, pesmeți, pastramă, pulbere,

halice, arme, puțin rom, rachiu mai mult, unt rusesc, unt de la iacuți, toate rânduite în saci de piele de câte cincizeci de kilograme ori în lăzi de scânduri și de coajă de mestecăn. După ce toate au fost pregătite așa încât apa să nu le poată răzbate, au fost legate câte două și câte trei la un loc cu curele tari și potrivite pentru cai în greutatea care să nu întrecă o sută de kilograme.

Eaa în luna lui februarie și gerul era destul de aspru. Argintul viu, cu care rușii măsoară caldul și frigul, era coborât sub numărul treizeci când am plecat de la Iacuțc, cu cei doi cazaci care-mi fuseseră rânduiți sub porunca mea. Într-o sanie cu doi cai am ajuns până la Amga, depărtare de douăzeci de kös. Acolo, după ce am încărcat sacii și lăzile pe șapte cai anume pregătiți, am încălecat și am pornit mai departe, având doi călăuzi.

Caii erau bine ținuți și zburdau întruna prăvălind de pe ei sarcinile; de aceea în ziua întâia am socotit potrivit să ne oprim după trei poște de umblet, și oamenii mei au alcătuit popasul de noapte.

Întâi, conducătorii cailor au coborât și au rânduit lăzile și sacii. După aceea, cu lopețile, au dat la o parte omătul, descoperind loc pentru foc. Au adunat vreascuri. Au umplut cu zăpadă samovarele și cazanul și le-au atârnat deasupra flăcărilor.

După ce ne-am încălzit sângele cu ceai, călăuzii au pregătit culcușurile. Au grămădit un strat de cetină mărunță,

peste care au întins cergile cailor; apoi au aşternut deasupra blăni de urs. După ce am cinat, ne-am desfăcut repede din straie şi ne-am vârât sub blăni. Cizmele, colţunii, mănuşile erau umede de sudoare. Călăuzii le îngroară în omăt, ca să le soarbă umezeala; astfel s-au uscat mai bine decât la foc. Îndată ce ne-am încălzit locul şi învăltitorile, am adormit. Dimineaţa, îndată ce ne-am frecat cu omăt, clănţănind de frig, am tras pe noi straiile în pripă; am băut ceai fierbinte şi am pornit la drum. Am umblat noi în acest chip până ce au început a se topi omăturile.

Mărturisesc că cel mai greu lucru în asemenea călătorie, iarna, este dezbrăcatul în frig, ca să te culci; dar şi mai greu e sculatul dimineaţa, când te speli cu omăt în ger şi pui unul după altul atâtea vestminte. Trebuie să fii bine călit ca să nu te îmbolnăveşti.

Băuturi spirtoase nu beau de nici un fel şi nu ştiu de ce folos pot fi. Cred că ceaiul e singur cu adevărat folositor în asemenea împrejurări. Bineînţeles, nu vorbesc de iacuşii, şi de tunguzi, care, născuţi şi crescuţi fiind în viscol, pot umbla trei zile neîntrerupt fără să mânânce nimic.

După patru zile de umblet am ajuns la ţărmlul unui fluviu mare cu numele Aldan, în dreptul locului unde, în partea cealaltă, se varsă în el râul Uciur. Am făcut popas într-o iurtă de tunguz, ş-acolo am aflat că înaintea noastră, cale de zece poşte, se găseşte troian de mai mult de şase palme grosime şi că prin acea parte nu putem răzbate.

Vestea aceasta ne-a pricinuit mare tulburare. Aveam poruncă să trec cu orice preț înainte. Ca să ocolesc piedica, ar fi trebuit să fac un ocol de douăzeci de poște și să iau cu mine reni, pentru poveri. Renii însă nu pot duce decât greutatea mici, și ceea ce nu puteam pune pe ei n-aveam unde lăsa. Deci am hotărât să ne facem cale în susul râului Uciur. Vreme de două zile, cât am poposit în iurtă, ne-am alcătuit patine de omăt și n-am dat fân celor doi cai fără poveri. În ziua a treia am trecut peste Aldan și, cum am intrat în albia Ucrurului, omătul mare a început să îngreueze umbletul cailor.

Unul dintre călăuzi, care-și pusese patinele, ducea înainte de căpăstre cei doi cai fără povară. Caii aceștia săreau în două picioare și sfărâmau omătul înghețat, căzând asupra lui cu copitele de dinainte. În pârția aceasta intram noi, și după noi caii cu poverile înșirați unul câte unul. Umblând de dimineață până în sară, abia am putut face o jumătate de poștă. Și ca să străbatem până la o cale ceva mai bună, ne-au trebuit zece zile. Iar în cursul acestor zece zile, aproape n-am putut sta în șa. Caii erau siliți să facă atâtea salturi, opintiri și zvâcnituri, încât nu era cu puțință să ne ținem cumpăna. Am umblat deci cu patinele pe omăt.

Uciurul curge între stânci prăpăstioase și între colțuri de sihlă deasă ca peria. Când făceam popas de noapte, ne așezam în albie, coboram caii sub râpă, îi despovăram și-i lăsam să-și caute puțină hrană sub omăt ori în mugurii desișurilor de sălcii și mesteacăn.

După ce am trecut viscoliturile, am dat peste alt năcaz. Zăgăzuit în albia-i stâncoasă de cătră sloiuri de douăsprezece palme grosime, puhoiul Uciurului zbuchise rupând închisoarea și se revărsase deasupra gheței. Pe alocuri caii umblau până la genunchi în apă; prin alte părți apa înghețase și făcuse polei pe care caii nepotcoviți nu se puteau ține. Lunecau chiar renii. Ca să putem trece înainte pas cu pas, doi dintre oameni mergeau în frunte și creștau lunecușul cu topoarele și cuțitele. Când era de unde, presărau lut ori năsip. Într-un loc unde nu se luaseră destule măsuri, toți cei șaisprezece cai se prăvăliră, poverile se rupseră din chingi și se desfăcură. A trebuit să stăm o zi întreagă ca să dregem stricăciunile și să punem iarăși toate în rânduială.

În calea aceasta anevoioasă ne opream uneori sub înălțimi care ne înfățișau minunate priveliști. Apele adunate sus, pe plai, rupseseră închisoarea sloiurilor și, curgând pe treptele râpei, înghețaseră. Când lumina soarelui de primăvară bătea de cătră asfințit, prefăcea luciul ghețarului în mii de curcubeie și roiuri de pietre scumpe. Sub râpă, fluviul curgea în puhoi repede, care nu îngheța niciodată.

În luna lui aprilie am început a sui pe râpa dreaptă a apei Egne, afluent din stânga Uciurului. Într-o zi am văzut de departe ceva negru stând neclintit pe țărmul râului. Am crezut întâi că-i vreo sălbătăciune. Însă, apropiindu-ne, am văzut că-i un tunguz. Stătea jos la pământ și plângea. Când am fost în preajma lui, s-a sculat și ne-a făcut salut,

după obiceiul neamului său. Întrebându-l ce suferință are, a început să ne povestească.

— Ieri am ieșit la vânat, zicea el, și am dat peste urme de ren sălbatic. Bucuros, m-am întors acasă, pregătindu-mi pușca. M-am odihnit și am ieșit iar, cu cânele, cătră miezul nopții, când se întărise ninsoarea din cursul zilei. După ce am ajuns în locul unde găsisem urme, am așteptat două ceasuri, fumând din lulea, până ce s-a luminat de ziuă. Atunci am cunoscut iar semnele, am pus cânele să adulmece și i-am dat drumul, urmărindu-l și eu cu patinele. Am umblat așa mai mult de o poștă, peste ape și munți. Renii, zdreliți la copite de ghiața omătului, lăsau picături de sânge; după copce, îi simțeam că au început să oste-nească; curând am auzit și chefnitul cânelui; mă apropiam deci de vânat și eram bucuros. Dar dintrodată copoiul a slobozit un chelălăit de moarte; m-am cutremurat ca și cum aș fi fost lovit eu; m-am repezit înainte cu toată puterea și la două bătăi de pușcă am găsit pe omăt bucăți de carne însângerată. Când cânele ajunsese turma, îi grămădisa pe reni într-o râpă de pârâu și le da ocol, ca să-i ție pe loc. Dar chiar atunci se lăsaseră din munte lupi flămânzi, năvăliră asupra lui, îl înșfăcară de cap și de coadă, rupându-l. Renii s-au risipit în toate părțile. Cânele meu era în vârstă de șapte omături; de la șase luni era vânător și nu mă lăsase, vreme de șase ani, o singură zi fără hrană. Cum descoperea o urmă, fie de elan, fie de ren sălbatic, fie de zibelină, fie de orice alt animal, nu se putea să nu-mi aducă vânatul la pușcă. Nu l-aș fi dat pe zece reni trăgători. Cu el,

eram bogat; acum am rămas cel mai sărac dintre oameni. Nici nu cutez să mă întorc acasă; muierea și copiii îl așteaptă să-l dezmiere; bocetele lor au să-mi străpungă inima ca un cuțit știrb! Of și vai de mine!

După ce l-am ascultat, i-am spus tunguzului câteva vorbe de mângâiere. Nu era în puterea mea să-i dau vreun ajutor. L-am lăsat și am trecut înainte.

Părăsind țărmul apei Egne, aveam de trecut peste un munte nalt și prăpăstios, ca să ieșim iar în albia Uciurului. După ce-am făcut două poște, am dat peste o tabără de călători. Am aflat de la dânșii că în munte omătul e de treisprezece palme grosime și că nimeni nu poate sui și răzbi pe-acolo. După ce am ajuns la locurile grele, oamenii mei, legându-și patinele, au luat, dintre caii și renii noștri și ai drumeților, câte zece, descărcându-i de orice povară. Astfel i-am suit în munte, ca să rupă pârție. A doua zi am început urcușul, și am ajuns la iarmarocul de la Uciur în ziua întâia a lunei lui mai. Acolo am ridicat iasakul, adică tributul împărătesc, și am împlinit și alte porunci ale guvernatorului. După ce caii noștri, istoviți cu desăvârșire, au dobândit iarăși putere, am pornit din nou la drum, cătră Udscoi, luând cu noi zece reni, cumpărați de la localnici. Era la întâi iunie. Locul de adunare al nomazilor, pe țărmul Uciurului, e cam la cincizeci de poște depărtare de Udscoi, însă drumul e deosebit de greu. Călătorul trebuie să treacă neconținut ape ori să se cațere pe tancuri. Când ploua, trebuia să împingem cu biciul animalele în

apă, ca să treacă înot. Alte dăți eram nevoiți să le grămădim pe plute înjghebate în pripă de noi. Întinderile ni se arătau când presărate de stânci, când rupte de bălți și de mlaștini fără fund.

Dacă o vită cade în asemenea mocirlă, nu se mai poate scula. Într-un rând, cei șaptesprezece cai ai noștri s-au înnomolit toți. Călăuzii au trebuit să intre în glod până la brâu, să desfacă poverile și să le aducă una câte una pe un grind uscat. După ce au tras și caii, au avut năcaz să dreagă și să închidă lăzile desfăcute ori rupte din chingi. Cum am pornit iar, n-am făcut douăzeci de pași, și caii s-au cufundat iar în mlaștină. A trebuit începută munca de la capăt. Altădată a trebuit să intru și eu în mocirlă, ca să ridic deasupra apei capetele a trei cai căzuți. Chiar în clipa când mă nevoieam să-i scap pe aceștia, al patrulea se scufundă lângă mine, zbatându-se, pufnind de două sau trei ori, înfricoșat, după aceea s-a înecat. Oboseala noastră era sporită și de o arșiță nemilostivă, care ne ardea și ne secătuia, și mai ales de nouri de țăntări, care ne împiedicau răsufletul. Eram osândiți să mâncăm și să bem învălmășiți și copleșiți de aceste gânganii fioroase. Cum vărsam ceva într-un pahar ori răsturnam o mâncare într-un taler, ele cădeau deasupra, ca un viscol negru.

Spre lauda călăuzilor iacuti, pot spune că toată vremea au îndurat fără murmur orice năcaz de orice fel, mulțămindu-se c-o simbrie de nimic, nici jumătate din ce li s-ar fi convenit. La sfârșitul unei asemenea zile de suferință, după ce a înotat prin mocirlă, după ce a fost bântuit de

arșiță, de țânțari, viespi și tăuni, după ce s-a opintit la atâtea munci cu toată sila puterilor lui, călăuzul e silit să vegheze asupra taberei până la miezul nopții, să-și cârpească straiile și să dreagă hamurile fărâmate. După asta trebuie să puie piedici cailor, dându-le drumul la păscut; dar din jumătate în jumătate de ceas se duce să-i cerceteze, ca să nu se încurce undeva, devenind astfel prada fiarelor. Îi mai rămân poate două ceasuri de somn. E o viață dintre cele mai amărâte.

La zece poște de la țărmul Uciurului am dat peste un lanț de munți căruia localnicii îi zic Giungiur. În limba rusească se cheamă Iablonoï. Asta e spinarea Siberiei, înaltă până cătră nouri și întinzându-se fără întrerupere în depărtări până la marea de ghiață. Era trecută amiaza când am ajuns la poale și am făcut popas ca să odihnim animalele. A doua zi, înainte de răsăritul soarelui, pe răcoare, am început urcușul, cu piciorul. Caii veneau slobozi, unul după altul, fără nici o povară. Nici unul nu s-a aninat de cepii brazilor, n-a căzut într-o crăpătură de stâncă, nici n-a poticnit într-o râpă de puhoi. La cel întâi pas greșit, s-ar fi prăvălit în prăpăstii fără fund. Am suit în piept astfel patrusprezece ceasuri și am ajuns pe culme, de unde se văd întinderile lumii. Ne împresura un frig aspru. Aerul, curat, fără țânțari și viespi. Mi s-a părut că se sleiește sângele în mine cât am stat sus, vreme de două ceasuri, ca să hodinim caii. Munții mari pe care-i străbătusem mi se păreau niște dealuri mărunte de-acolo de sub cer. De pe amândouă costișele curgeau spre văi ape argintii în

salturi. Nourii, lunecând ca niște neguri, treceau peste pisc ori atârneau pe prăpăstii. Coborâșul l-am făcut cu mult mai repede. Dar după șaisprezece ceasuri de umblet, și noi și dobitoacele eram așa de zdrobiți, încât nici nu ne mai puteam mișca. Cum am găsit un loc bun de popas, ne-am oprit, am despovărat renii, am aprins foc și-am făcut fum împotriva țânțărimii. Tocmai sorbeam o ceașcă de ceai, când mi-am auzit cânele, pe care-l lăsasem slobod. Am înțeles că dăduse de vânat în apropiere. Ca prin farmec mi-au pierit truda, sudoarea de care eram înecat, foamea și setea. Fără a mai cugeta că animalul putea să fie un urs ori o altă dihanie sângeroasă, am pus mâna pe pușcă și m-am repezit, luând cu mine unul dintre călăuzi și cazacul cel mai tânăr. Umblând cu iuțeală, ne cercetam încărcăturile și cremenile. Ne-am înfundat în pădure după glasul cânelui. Am suit din râpă în râpă înapoi către culmea muntelui, și undeva, pe un clonț de stâncă, am văzut stând cu coarnele în apărare un berbec sălbatic. Cânele bătea subțel. Ne-am ferit printr-o sihlă, ne-am cățarat din copac în copac prin margini de râpe oable, până ce-am ajuns la o sută de pași de sălbătăciune. Am aprins tustrei odată, doborând-o. De-acolo, din pisc, trebuia s-o aducem după ce s-ar fi spânzurat unul din noi, către ea, cu funia, pe deasupra adâncului. Dar căzând, berbecule se dusesse de-a rostogolul, bătând cu coarnele-i mari părății prăpastiei, sfărâmându-se și rupându-se în toate așchiile de stâncă până într-un afund nemăsurat. Priveam cu uimire. Acolo ne-am fi putut prăvăli și noi, dacă vânatul ar fi rămas sus și ne-am fi cățarat să-l luăm.

Când ne-am întors la popas, am văzut un lucru de care iarăși ne-am mirat. Ceilalți câni ai taberei descoperiseră niște paseri care, izbucnind din tufărișuri, se așezaseră în crengile unui mesteacăn. Îndată am vrut să trag cucoșul puștii, dar călăuzul m-a oprit. Pentru așa vânat, zice el, nu-i nevoie de pușcă. A tăiat îndată o varga lungă. După ce-a curățat-o, i-a potrivit în vârf un laț de păr. A suit lațul până la paserea cea mai de jos. Când a întins gâtul să vadă ce-i stă dinainte, iacutui i-a trecut lațul și a coborât-o. I-a sucit gâtul și a întins îndată prăjina cu laț înspre alta. Așa le-a prins pe toate. Găinușei aceștia iacuții îi zic karaki, iar rușii, dicuta. E puțintel mai mică decât ierunca, având carnea cam cu același gust. În altă parte de lume n-am mai văzut asemenea vânat. Și chiar în locurile acelea se arată destul de rar. Se crede că din pricina prostiei ei, o distrug nu numai oamenii, ci și toate celelalte dihănii.

După ce am ieșit de sub Giungiur, am început a face popasurile de sară la coturi de ape, în locuri potrivite, unde puteam să întindem măistriile de pescuit. Totdeauna găseam dimineța pești, mai ales un fel de păstrăvi, cu care eram prea mulțămiiți, căci altfel am fi fost nevoiți să mâncăm numai crupe și unt rânced.

Cătră mijlocul verii am ajuns la Udscoi. E un oraș așezat în stângă apei Ut, într-o vale destul de largă. De aici până la Marea Ocoțc mai sunt nouă poște. Tot poporul acestei așezări se alcătuiește dintr-un preot cu eclesiarhul său, dintr-un căpitan de cazaci care are sub mână sa cincizeci

de oameni, din vreo zece țărani, vreo patru iacuți, și trei ori patru sute de tunguzi, care nu stau pe loc nici vara, nici iarna, ci umblă de ici-colo, vânând. Fiindu-mi rânduit să cercetez viața și năravurile neamului acestuia, am stat puțină vreme ca să mă odihnesc și am purces să-i caut, având cu mine doi cazaci și doi călăuzi. M-am lăsat c-o luntre în josul apei Ut, către Marea.

La revărsare, am găsit trei tunguzi care stau acolo și prind mari câtimi dintr-un fel de păstrăv care se cheamă kete. Prind și mulți câni de mare. Pe lângă asta, adună untură de balenă. În fiecă an talazurile mării leapădă pe gura fluviului una ori două balene lungi de câte zece ori doisprezece pași. Pe câinii cei bătrâni de mare îi vânează cu puștile; pe puii lor îi omoară cu ciomegele, când îi prind pe uscat la retragerea mării. Pielea lor, pe care acești tunguzi o taie, o usucă și o afumă c-un meșteșug al lor, e cea mai bună și mai tare pentru încălțări din câte se pot afla. Se mai găsesc în aceste locuri tare multe găște sălbatice, și rațe, și mai ales fluierari de multe soiuri. Acești fluierari se grămădesc așa de mulți pe ostroave când se trage marea îndărăt, încât mi s-a întâmplat să împușc cincizeci și trei dintr-un foc, când se ridică stolul.

După ce am stat patru zile în acel loc, am pornit înapoi la Udscoi, întovărășit de șase oameni, în două ciofoace de plop. Am plutit foarte greu împotriva apei, ajutându-ne cu ghiondere ferecate. Sara a început a ploua și a căzut asupra noastră apă toată noaptea. Dimineața, puhoiul

s-a ridicat până la luncile de pe țărmuri. Grăind cu oamenii, am aflat că la vremea asta, ploile țin câte două săptămâni fără contenire, deci cată să grăbim pe cât ne era cu putință, ca să nu rămânem fără provizii în pustietățile apei. Am mers deci așa înainte, acățându-ne cu cângile de la copac la copac; n-am făcut nicăieri popas, timp de cinci zile și cinci nopți. Eram cu desăvârșire istoviți; nu mai aveam nici merinde, și ne mai rămâneau de făcut până la Udscoi trei poște pe apă sau una și jumătate prin pădure. Călăuzii încredințându-ne că pâraiele care străbăteau pădurea nu ne-ar împiedeca umbletul, mi-am luat pușca și o secure și am pornit numai cu un cazac și cu unul din călăuzi. Socoteala mea era să caut vânat și, sara, să mă întorc la tovarăși. Dar abia am făcut cale de un ceas în pădure, și am dat peste un pârau umflat. Hotărându-mă să ocolesc, ca să trec dincolo pe la izvorul lui, am umblat jumătate de zi și am trecut prin apă până la brâu. După aceea am dat peste alt puhoi, pe care nu-l mai puteam ocoli. S-a întunecat și am petrecut noaptea pe un grind, în ploaie, fără nici un acoperământ, neavând cu ce ne învăli. Am tremurat așa până ce s-a făcut iar ziuă. Atunci ne-am gândit să alcătuim o plută, ca să trecem dincolo. Dar lemnul era verde și greu; nu putea duce la celalalt țărm decât un om. Am poruncit călăuzului să treacă și să ne aducă ajutor o luntre de la Udscoi. Când pluta a ajuns în mijlocul apei, s-a desfăcut și omul s-a scufundat răcnind. Îl vedeam cum se zbate și eram cu inima străpunsă de chemările lui; nu-i puteam da nici un ajutor. Noroc că știa să înoate și că a găsit un loc unde să stea un răstimp în picioare, ca să-și

vie în fire și să se odihnească. Îi sta numai capul deasupra apei. Așa, încet-încet, s-a dus înotând către Udscoi. Eu și cazacul am rămas singuri și am sporit focurile, ca să nu se apropie urșii. Am stat astfel și a doua noapte în ploaie și, abia când s-au luminat iar zorile, am văzut cu bucurie sosindu-ne ajutorul, doi oameni o-o barcă. Am ajuns către miezul nopții la Udscoi, pătrunși până la ciolane de umezeală, nemâncăți de trei zile. Umblasem în total șapte zile cu straietele ude. Nimeni dintre noi însă nu s-a îmbolnăvit.

Am mai făcut tot astfel un drum, care a fost ceva mai greu. Era în luna lui septembrie; nopțile, reci; apele începeau să înghețe. Am pornit cu doi cazaci și trei călăuzi să văd o adunare de tunguzi, la zece poște depărtare. Pe când mă întorceam, la cel dintâi popas, a început a ninge. Călăuzii, cercând renii în vremea nopții, nu-i mai găsiră. Sosiseră asupra lor lupii, împrăștiindu-i în pădure. Au pornit atunci să-i caute, și eu am rămas așteptând, cu cazacii. Călăuzii au umblat căutând trei zile prin viscol de zloată. Locul de popas se prefăcuse în mlaștină; provizii nu mai aveam. În ziua a patra, oamenii s-au întors cu șase reni. Pe ceilalți nu i-au mai putut găsi. Am pornit cu mare greutate, după ce ne-am chinuit multe ceasuri ca să dezghețăm cortul, pe care se prinsese polei de trei degete grosime.

Luna lui septembrie e puțin prielnică, după cum am spus, călătorilor. O pojghiță de ghiață ninsă se întinde asupra râurilor ierboase, asupra lacurilor și mlaștinilor. Cum pui piciorul în asemenea locuri înșelătoare, ghiața

se rupe. Uneori renii se duc la fund și dispar. Călătorul e neconținut în primejdie de moarte.

Abia pornisem de la un popas, și m-am și cufundat în apă. Ud până în măduva oaselor, am umblat de la amiază până în noapte, și vreme de șapte ceasuri am fost sloi de ghiață. Nu-mi mai simțeam nici mâinile, nici picioarele. Mă așteptam să cad bolnav; dar după ce m-am așezat dinaintea unui pojar, după ce-am băut ceai fierbinte și m-am învălit în pături calde, m-am simțit foarte bine. A treia zi după aceea am fost iar la Udscoi. Acolo am mai stat zece zile pregătindu-mă și după aceea am pornit în călătoria cea mare, cu cei doi cazaci, cu doi călăuzi și treizeci de reni. Era la sfârșitul lunii septembrie, când apele sunt înghețate și ninsorile cad cu îmbielșugare. Ne-am dus întâi la Borucan, care-i la cincizeci de poște, către revărsarea fluviului Amur în Marea. De la Borucan la izvoarele apei Biraia sunt alte cincizeci de poște. Și de la Biraia la fluviul Silingî alte treizeci. Și, de la Silingî la Udscoi, șizeci.

În ziua întâia a călătoriei ne-am oprit în popas numai după două poște de umblet. Îndată renii au fost despovărați; oamenii le-au dat drumul să-și caute hrană, după ce le-au atârnat de gât câte un butuc care le bătea genunchii, ca să nu fugă și să-i poată prinde cu ușurință. După asta unul din călăuzi a cercat c-o prăjină lungă locul dedesubt, să vadă dacă-i pământul sănătos. Pe când eu și cei doi cazacii dădeam la o parte, cu lopețile, omătul, unul dintre călăuzi făcea cu barda surcele de foc, iar celalalt tăia vreo

treizeci de prăjini, le cojea și le aducea la locul pe care-l curățam. După ce au așezat trei prăjini și le-au legat la vârf, oamenii au rânduie pe celelalte de jur împrejur, acoperindu-le cu piei de ren potrivite și cusute anume pentru asemenea treabă. Sus a rămas o deschizătură pentru fum. De jur împrejur au grămădit omăt. Jos au lăsat o bortă de vizunie prin care ne târâiam pe brânci. În sfârșit, pe pământ au împrăștiat cetină de un lat de mână și deasupra au așternut blăni. În vatra pe care o lăsaseră drept în mijloc au aprins foc și au pus la fiert ceainicul și cazanul. Toate aceste rânduiele și pregătiri, împreună cu mâncarea, au durat îndelung. Nu ne-am putut vâri în culcușuri decât la miezul nopții. Fumul era așa de des, încât nu puteam răsufla și mă usturau ochii.

Ne-am sculat înaintea zorilor, am tras din omăt straiete, unde le pusesem ca să se usuce, ne-am îmbrăcat și-am băut ceai fierbinte. După ce s-a făcut ziuă, călăuzii au pus mâna pe juvături și s-au dus să prindă renii. Treaba aceasta oamenii de acolo o fac cu multă dibăcie, ținând într-o mână ghemul de funie și zvârlind cu cealaltă. Coarda se duce ca săgeata și s-anină în coarnele renului. Cum se simte prins, animalul stă neclintit până ce omul vine să-i puie căpăstrul. În vremea iernii, adeseori tunguzilor le degeră degetele de la mână în timpul când prind renii, deși sunt oameni deprinși cu cele mai cumplite geruri.

După ce au adus animalele, călăuzii potriviră pe ele poveștile; apoi, după ce am strâns sul pieile și-am rânduie toate

celelalte lucruri, am plecat, o dată cu răsăritul soarelui. În asemenea chip am umblat eu toată iarna, vreme de șapte luni, fără să dorm măcar o singură noapte sub acoperiș de casă. Câte întinderi am străbătut, numai în două ori trei locuri am găsit câteva iurtale de ale tunguzilor.

Pustia aceasta de două sute de poște înconjur e acoperită de păduri dese și de munți răpoși prin care se zbat puhoai. Drum nu se află nicăieri. Călăuzii tunguzi știu numele fiecărui pisc, a fiecărui pârâu și nu rătăcesc niciodată. În multe locuri, unde e omătul mare, își pun patinele și se duc cu câțiva reni înainte, ca să rupă o pârtie. În alte părți nu puteau trece prin sihlă decât după ce tăiau cu bърzile și cosoarele desimea. Atunci nu puteam face decât o poștă pe zi.

Piscul de la Biraia l-am trecut cătră mijlocul iernii. Sara, am mas subț el. A doua zi am purces și am ajuns în vârf când amurgea. A fost una dintre cele mai grele munci ale vieții mele. Toată ziua a trebuit să ne rupem drum cu lopețile prin omăt înghețat. Ajunși la o stâncă prăvălită, a trebuit să aburcăm mai întâi pe unul din oameni sus; pe urmă acela a tras pe al doilea la el cu o funie. Și după aceea am stat ș-am urcat astfel cu funia poverile, animalele, oamenii. De trudă, abia ne mai puteam mișca. Straietele de piei erau numai apă. La popas știam că nu avem decât prea puțină hrană. Și spulbera vânt așa de grozav, încât nu ne puteam ține pe picioare. Nu mai aveam înfățișare de om și-mi închipui că n-am să uit chinurile acelei zile nici în mormânt.

Pe când suiam cătră pisc, trudit și asudat, nu m-am putut opri să nu iau în gură omăt, ca să-mi potolesc arșița. Din pricina asta, cum am ajuns în popas, m-am simțit scuturat de friguri, mi s-au aprins obraji și fruntea și m-am socotit pierdut acolo sus, în frigul înălțimii. Vedeam încercuindu-mă umbra morții. Nu-mi părea rău de viața mea, căci nu aveam pe nimeni în lumea asta; îmi părea numai rău că atâtea crude silinți fuseseră zadarnice și nu putusem împlini până la sfârșit poruncile pe care le promisem de la mai-marii mei..

Nu pot povesti cât m-am zbătut și cât am luptat, în cursul acelei nopți, cu moartea. Cei doi cazaci m-au vegheat și au avut mai ales grijă să nu mă dezvălesc și să îngheț. Cătră ziuă am adormit și, când m-am deșteptat, eram înecat de sudoare, parcă stăteam într-o baie. Până în sară m-a mai ținut durerea de cap. A doua zi am pornit iar la drum. După șase luni am isprăvit ce aveam de făcut și m-am întors la Udscoi. Am trecut iar prin locuri grele, fără drumuri, cu sihle nepătrunse, cu munți prăpăstioși și ape nebune; am găsit însă mare bogăție de vânat de tot soiul, fiare, de la urs, lup și râs până la sobol și paseri, de la lebădă și găscă până la potârnichea albă.

După ce m-am întors, am stat pe loc două săptămâni. Apoi am făcut drumul îndărăt la Iacuțc în luna lui aprilie. În vremea asta pe călător îl amenință alte primejdii. Urșii abia au ieșit din vizunii, sunt flămânzi de carne și însetați de sânge și se azvârl asupra celei dintâi vietăți pe care o

întâlnesc. Călătorul trebuie să aibă un vânat asupra lui ca să li-l arunce. Dacă n-are, și nu-i în tovărășie și în putere, fiarele îl jertfesc pe el. Altă primejdie în aprilie sunt ghețurile zăporului, care plutesc pe râuri. Puhoaietele din munți umflă apele și le scot din albie. Când treci pâraiele, apa bate așa de tare, încât se suie până sub șa. Într-o zi renul meu a lunecat pe un bolovan și a căzut. Vârtejul de apă mi-a trecut îndată peste umeri. Dacă n-aș fi avut bățul ca să mă sprijin dintr-o parte și nu m-aș fi agățat de șa, într-o clipă aș fi fost dus la vale și amestecat cu bolovanii.

Pe alocuri renii sar toți odată în râu, și călătorul trebuie să-și dea drumul cu dibăcie, așa încât să cadă călare pe grumazul animalului. De zece ori pe zi se întâmplă asta, și, când vine sara, nu găsești un locușor curat ca să te odihnești. Pământul, desfundat de apele care năvălesc din munte, nu-i decât o mocirlă în care te cufunzi până la genunchi. Nu poți ridica un cort, nici face foc. Așa încât nici nu te mai ostenești să cauți loc de popas. Oamenii taie doi copaci groși, îi răstoarnă, și-n curmezișurile lor alcătuiesc, din cetină de larice, un pățul pe care așează lucrurile și potriveșc culcușurile. Pentru foc și mâncare faci ce poți și nevoia te învață.

Întorcându-mă pe la iarmarocul Uciurului, am stat acolo cincisprezece zile și am intrat în Iacuț la mijlocul verii, după ce luptasem șaptesprezece luni cu greutate nemai-pomenite.

O lună după aceea, mi s-a poruncit să mă duc la Olecminsc, şaizeci de poşte depărtare. După ce m-am întors şi de acolo, la mijlocul iernii, am pornit iar spre Viliuisc, de unde m-am întors pe la Suntar şi Olecminsc, după un drum de două sute treizeci de poşte.

Oraşul Viliuisc e la asfinţit de Iacuţc, cale de şaptezeci de poşte pe apa Viliui. Între amândouă aceste oraşe se întinde un deşert de vreo patruzeci de kös. După ce treci dincolo, dai de un ținut bogat şi-n animale domestice, şi-n sălbătăciuni, aşa că oamenii nu duc lipsă de nimic, nu cunosc foamea şi trăiesc fericiţi, binecuvântaţi de Dumnezeu.

Trei lucruri de mirare am cunoscut eu acolo.

Pe malul unei ape care se cheamă Kempendei, se vede în vremea iernii un deal mare de sare, în trei culori: alb şi străveziu, galben-roşcat şi albastru ca cerul. Sarea de acolo-i mai mărunţă de două ori decât celelalte săruri; dar n-o mânâncă decât localnicii. În alte părţi n-o duce nimeni. Zice că-i prea scumpă: nu înţeleg de ce. Cum vin ploile primăverii, se topeşte şi se duce toată. Cum vine iarna, se clădeşte iar la loc.

Al doilea, am văzut şi am cercetat în toate apele nişte pietre rare, străvezii şi frumoase, pe care le socotesc de preţ. Nu au nume în limba iacuţilor. Ar trebui să se ducă acolo un învăţat să le cerceteze.

Al treilea, am văzut pe acele locuri lemn împietrit. Zice că ar fi căzând în fluviu copaci de pe maluri când vin puhoaie. În fundul apei se prefac într-un fel de piatră,

Am văzut și eu așa, o bucată de mesteacăn. Am pălit-o cu amnarul și dădea scânteii.

În ținutul Suntar, o sută de poște la apus de Giocuscai, am văzut grâu, care crește și se coace. Preoții de acolo nici nu cumpără făină din altă parte.

Călătoriile acestea neconținute încet-încet, îmi ruinau sănătatea. Gerurile iernii, arșițele verii vârhseră în mine boli necunoscute. De aceea hotărâsem să mă retrag din slujbă, când tocmai sosi din Rusia o comisie, însărcinată să sporească tributul iacuților. Trebuia să umble în ținutul acestora și al tunguzilor: era poruncă să ajungă până la Udscoi. Erau vreo zece slujitori împărătești; pe lângă ei, talmaciul, scriitorii și cazacii. Pentru asemenea drum cheltuielile s-ar fi ridicat cine știe cât, poate și la patru mii de franci, de aceea s-au sfătuit să mă trimeată numai pe mine singur.

Cunoșteam ostenele fără sfârșit care mă așteaptă într-un asemenea drum lung. De-abia mă întorsesem din suferință și mă simțeam așa de slăbit, încât era cu puțință să nu mă mai întorc la lume. Îmi era sufletul plin de gânduri negre; aș fi dorit să ies din asemenea robie. Dar văzând o însărcinare așa de mare, cu care veniseră zece boieri, și înțelegând să împlinesc cu orice preț o poruncă împărătească, m-am supus soartei mele și am mai făcut o dată calea la Ut, întovărășit numai de un cazac.

Această trudă nouă a durat șapte luni, cu suferinți sporite. Ziua umblam; noaptea scriam ceea ce aveam poruncă să însemn. Trebuia să arăt despre fiecare sălaș cum trăiește și cât vânat a prins în zece ani — de la urs și sobol până la cucuș sălbatic și stârc alb. După ce am făcut tot ce mi se poruncise, m-am întors înapoi și-am spus: Gata, de-acuma nu mai pot sluji.

Asta-i viața mea; după cum vezi, mi-a fost scris să nu pot face mare lucru; și nu-mi rămâne decât să intru în mormânt, nădăjduind acolo ceva mai bun decât aici.

Era noapte târzie când doctorul Melinte ridică privirile, nemaisimțind în sine șoapta fantomei. Focul adormise; Anton Ilici intrase în planul unui vis nedeslușit și lipsea cu desăvârșire. Prin bubuitul viscolului, doctorul percepu o trâmbițare slabă de cucuș și înțelese că bătrânul corci dintr-un pribeag rus și o muiere iacută stă gata să treacă iar de unde venise. Îl privi cu luare-aminte și văzu printr-însul toate lucrurile din casă la locurile lor, însă puțin șterse, ca de depărtare. Puse, fără cuvinte, așa cum se cuvenea, câteva întrebări. Bătrânul Uvar clătină cu întristare de moarte din cap:

— Nu mai pot spune nimic profesorilor și savanților nebuni. Ce-am avut de spus am spus.

— Acele locuri de care vorbești dumneata mi se par totuși un rai al vânătorilor, murmură profesorul.

— Fără îndoială, în poveștile altora și lângă focul din vatră...

Melinte privi în juru-i. Nu știa dacă a vorbit el ori a răspuns fantoma. Se simți înțepat de un fior rece și se gândi să mai arunce câteva lemne în sobă. Cum se mișcă, umbra bătrânului vânător de la Ut se lungi în ciolanele-i reumatice și se înșurubă iar, prin geam, în viscolul de afară.

VIII

Povestirea bătrânului iacut stârni în doctorul Melinte o mare tulburare. Începu el să argumenteze ciudăţenia legăturilor ei, şi inginerul îl asculta aproape indiferent, ca şi cum jucăria pe care o alcătuisese nu mai avea haz.

— Dumneata nu vrei să înţelegi, rusule, ce coincidenţe extraordinare s-au produs aici?

— Cum să nu înţeleg, Iacob Ioanovici? chiar eu ţi-am atras luarea-aminte asupra lor; însă mi se pare că nu trebuie să exagerăm. Era o simplă ipoteză a mea şi se poate să nu fie nimic adevărat. Să nu ne speriem noi singuri de produsele fantaziei noastre.

— Ba asta însemnează, om fără credinţă şi înveninat de scepticism, că dumneata stai numai în marginea vieţii şi că nu ai antene ca să-i pătrunzi tainele.

— Un poet ar spune: adâncurile misterioase.

— Aşa este: adâncurile misterioase. Pentru asta nu-i îndestulătoare inteligenţa. Trebuie o intuiţie deosebită. Trebuie ceva din sentimentul acelui om nordic neînsemnat în aparenţă, care, încercând să deie vieţii lui un scop, s-a apropiat de divinitate. Numaidecât am să stau de vorbă cu Uvar al nostru. Nici nu se poate ca între acesta şi celalalt să nu fie o legătură. E adevărat că încă stau la îndoială dacă e bine ori nu să pun anumite întrebări; mă tem

oarecum să nu stric armonia coincidențelor; totuși, am să-l întreb cândva, și el are să-mi răspundă așa cum cer aceste împrejurări cu totul excepționale. Dumneata ai dat, râzând, o definiție a hazardului; pe urmă nu te-ai mai interesat; poate nici nu crezi într-însa. Dar eu am reținut o întâmplare din sutele de fapte diverse care mi se perindează zilnic pe dinaintea ochilor, în gazete. O stâncă a căzut asupra unei camionete care făcea drumul de la Târgu-Ocna la Slănic. Cine poate găsi pricină de meditație în această întâmplare absurdă? Nici chiar dumneata, care te oprești, cu inteligența dumnitale, la marginile lucrurilor. Notează că faptul nu s-a produs în vremea unui cutremur de pământ, nici n-a fost o surpătură de munte ori o lunecare de straturi după ploii lungi. Stânca s-a desfăcut din echilibrul ei într-o clipă anumită și a căzut asupra camionetei și asupra călătorilor. Toți fuseseră grăbiți să apuce locul, ceruseră conducătorului exactitate și grabă: trebuiau să sosească acolo neapărat în clipa hotărâtă din eternitate. Pentru asta s-a extras fierul și s-a cules cauciucul, și s-a tăiat lemnul, din care a fost alcătuit în America vehiculul. Pentru asta l-a cumpărat cineva și l-a adus în preajmă. Pentru asta s-au adunat oameni impraștiați și ar fi socotit o nenorocire să nu poată călători în ziua aceea. Pentru asta, în sfârșit, acum o mie de ani, să zicem, câteva particule neînsemnate din structura muntelui s-au clătit, și o stâncă și-a schimbat locul căzând ceva mai jos, unde a stat la pândă până acum, în clipă când trebuia să-și îndeplinească misiunea. Chestia cu Uvar e mult mai simplă și mai logică. Afară de asta, am avut viziunea lucrurilor

și înțelegerea adevărului în acea noapte când accentul glasului lui a pătruns de dincolo de moarte până în fundul sufletului meu. Dumneata erai într-o stare de umilință; dar eu eram treaz și atent. Nu râde. Eu privesc chestia cu seriozitatea pe care o merită și voi verifica-o cu Uvar al nostru când va sosi timpul.

— Ba sunt de părere să nu-l întrebi nimic, ca să nu se uite pe furiș și cu teamă la dumneata.

— M-am gândit și la asta și am să procedez cu grija pe care o pun în celelalte cercetări ale mele. Am observat în dimineața asta la dânsul privirea despre care vorbești, când nu m-am putut stăpâni să nu-i pun o primă întrebare, dacă bunicul lui trăiește. Îl las deocamdată; nu e acum vremea să stăm de vorbă. E și extrem de ocupat, când în gospodărie, când la pădure, când la baltă. Închipuiește-ți că sunt foarte nerăbdător să mă întorc la Iași, să spun nevestei toată afacerea.

— Foarte bine; să potrivești așa ca să fie la ora ceaiului. Eufrosina Andreievna să te asculte zâmbind, și musafirii ei să se privească cu coada ochiului, pe când își mestecă zahărul în ceașcă. Eu, pe lângă zahăr, am să pun și un păhărel de rom și am să râd, protestând cel dintâi.

— Nu; am să povestesc numai nevestei și am s-o anunț că musafirii pot veni să-mi asculte conferința. Da-da. Am de gând să țin o conferință despre tristețea vieții, despre robiile polare. Am să povestesc ce am auzit de la Uvar-

bătrânul. E conferința pentru coloniile școlare de vară; am fâgăduit-o soției mele când a venit aici, la începutul toamnei. Tot căutam un subiect și nu-l găseam. Acuma l-am descoperit.

Inginerul îl privi cu luare-aminte.

— Plecăm la Iași? întrebă el, înălțând sprâncenele.

— Așa cred. În orice caz, sunt hotărât. Sper că viscolul nu ne va împiedica. Chiar de aceea mă și grăbesc. Peste două ori trei zile va fi mai greu.

— Bine, iubite și stimate Iacob Ioanovici. Îți atrag mai întâi băgarea de samă că n-am nimic împotrivă; ba mă gândesc că și eu am de comunicat unele lucruri agreabile tovarășei mele, cu care m-am văzut după ce ne-am întors din morți. Însă, cum știe orișice vânător și după cât am înțeles și de la dumneata, cea dintâi zi de liniște după viscol își are rânduiala ei. Ar fi trebuit să ieșim pe omăt proaspăt, și să căutăm satele iepurilor și vizuniile vulpilor.

— Asta e adevărat. Dar mi-am adus aminte de conferință și am și alte lucruri. Ne întoarcem după aceea numai decît; avem vreme și pentru vânat.

— Iubite și stimate Iacob Ioanovici, nu trebuie să argumentezi mult, nici să te scuzezi.

— Am primit o scrisoare de la nevastă-mea.

— Da. Știu. Era potrivit să începi cu asta; mai ales pentru asta îmi pare bine, iubite Iacob Ioanovici.

— N-are de ce să-ți pară bine, reluă profesorul. Când am chemat-o, în toamna asta, a sosit numaidecât; a fost foarte amabilă; și nu trebuie să uit că anul trecut a venit și la Roznov. De când am avut scena aceea penibilă, după care ne înțelesesem că trebuie să ne desfacem viața, relațiile noastre s-au îmbunătățit. Pot să afirm că am intrat într-un stadiu de prietinie.

— Știu, zâmbi rusul; un lucru, însă, încă nu l-ai făcut. N-ai căzut în genunchi și nu i-ai cerut iertare, cum s-ar cuveni, sărutându-i mâna. Eu așa te sfătuisem.

— Asta încă nu; și nici nu cred să ajung până acolo, protestă cu semeție Iacob Ioanovici.

— Bine, bine. Deocamdată să ne facem bagajele.

— Care bagaje, rusule? Nu facem nici un bagaj. Ne întoarcem îndărăt aici, în sărbătorile de iarnă.

— De acord; să ne întoarcem când vrei; va trebui probabil s-o consultăm și pe Eufrosina Andreievna.

— Ba n-o consult deloc.

— Dacă n-o consulți și dacă nu vine, viața se poate să ni se pară mai puțin plăcută.

— Deloc. N-o consult. Vine ori nu vine, mi-i indiferent. Ți-am mai spus, rusule, că încă nu mă cunoști.

Puțințel atins și iritat mai ales de tonul decât de vorbele tovarășului său, doctorul Iacob dădu cu piciorul în vraful de cărți, scăpat din închisoarea lăzii. A doua lovitură o dădu în broșura lui Uvar. După ce-o trimise într-un colț al odăii, se duse și o culese, răsfoind-o cu grijă, ca și cum ar fi vrut să se încredințeze că nu i-a pricinuit nici o vătămare. Inginerul tăcu, lăsându-l singur, și se duse să caute în dulap, la locul știut, o altă sticlă de coniac.

Doamna Eufrosina Melinte era o ființă a cărei înfățișare nu se potrivea deloc cu aceste trei vocabule solemne. Și nici vorba „cucoană”, pe care doctorul își făcuse cândva obicei s-o intoneze într-un anumit chip, n-o încadra în rama hieratică în care i se păruse lui c-o vede. Era o femeiușcă „puțințică la trup și cam țișăncușă”, cum o categorisise mătușa Verona, sprintenă și ageră, cu părul brun și ochii castanii. Acei ochi copilărești se adânceau uneori și se umpleau de gânduri. Avea douăzeci și opt de ani, adică șase ani mai puțin decât profesorul; dar — se veselea doctorul — de când își tunsese părul, părea că a rămas repetentă în clasa a treia de liceu. De ce în clasa a treia? se mira ea, zâmbind și arcuind sprâncenele, și de ce nu într-a patra? Și de ce repetentă, când în fața ei s-ar fi putut prezenta la examen doctorii și profesorii universității?

— Într-adevăr, sunt prea puțințică și n-am decât patruzeci și șapte de kilograme, se resemna ea; dar n-am hotărât eu acest lucru, și nici alegerea pentru profesorul Melinte n-am făcut-o eu.

Și părinții ei, proprietari bogați la podgorii în Țara-de-Jos, și bătrânii de la Roznov pricepeau în alt chip frumuseța femeiască. O femeie frumoasă cu adevărat nu poate cântări numai atât. Poate chiar și profesorul își păstrase, din viața-i anterioară, acest punct de vedere; deci acum începuse a se deprinde și cu alte mere decât cele pădurețe.

— Ba acum m-am deprins cu fructele fine, protesta Iacob Melinte. E adevărat că nu ești vinovată nici pentru înfățișarea de elevă repetentă, nici pentru accidentul care ne-a unit. Ca orice student sărac, am râvnit o căsătorie bună. Misiții și cucoanele bătrâne s-au amestecat, și noi am căzut jertfă. Dar nu-i nimic ireparabil; legile noastre ne pun la îndemână mijloace, de a ne relua libertatea.

Doctorul îi adresase cândva și o observație veninoasă, de care el nu-și mai aducea poate aminte și pe care ea nu îndrăznea s-o mai scoată la lumină din întunericu-i otrăvit. Când dânsa îi pusese înainte argumentul zestrei, Iacob Melinte își îngăduise a discuta originea nu tocmai onestă a averii fostului vechil și arendaș Andru Moisei, tatăl Eufrosinei.

Într-adevăr, trecutu de cuceritor puțin scrupulos al tatălui ei putea fi pentru Eufrosina Melinte un obiect nu tocmai plăcut de cugetare. Totuși, deși acum își permitea să-l judece, își aducea cu lacrimi aminte de dragostea lui pentru copii și îndeosebi pentru dânsa, de curățenia vieții lui familiare, de atitudinea lui severă de boiernaș de țară, sobru și religios. Primirea lui de oaspeți, cununiile și botezurile nenumărate erau celebre în tot ținutul. De

asemeni, și de vinul lui Moisei se vorbea ca de cel mai cinstit vin. Totuși, cel dintâi trup de moșie îl dobândise, se zice, printr-o felonie. Odinioară ea n-ar fi crezut asta cu nici un preț. Doctorul îi deschisese înțelegerea asupra lucrului, odată cu o adâncă rană a sufletului și a amintirilor celor mai scumpe.

— Îmi pare bine c-ai venit, zise ea cătră Melinte, ieșindu-i întru întâmpinare și ajutându-l să-și scoală blana.

El protestă, încercând s-o oprească:

— Unde-i, mă rog, servitoarea?

— Vine numaidecât. Intră aici. Cum ai călătorit?

— Foarte bine, răspunse profesorul, privind în juru-i cu oarecare nedumerire. N-ai primit telegrama mea ?

— Ba da.

— Voiai să pleci de-acasă?

— Nu.

— Atunci unde ți-s musafirii? E ora cinci. Voiam să beau și eu un ceai și să-ți povestesc un lucru foarte interesant.

— Vei avea ceaiul, răspunse ea, privindu-l cu agerime, în răstimpuri; și ai să-mi spui povestea. De musafiri cred că nu-i numaidecât nevoie; nu te cunoșteam atât de doritor de prezența lor. Doream să-ți spun și eu ceva. Cu două zile înaintea viscolului m-am întors de la Mândrești. Am găsit pe tata singur și hursuz. De la moartea mamei nu mai vrea să iasă din bârlogul lui...

Iacob Melinte se așezase într-un jâlț larg; așteptă să iasă slujnica, trase cătră el ceașca de ceai și privi cu oarecare interes pe soția lui. Ce va fi punând la cale? îl sărutase la sosire, în treacăt și convențional. Avea umbra ei de gânduri în ochi și o ușoară paliditate a feței. În zâmbet, puțină mâhnire.

Văzând-o că se oprește, o îndemnă:

— Ce-ai făcut acolo?

Ea ocoli răspunsul c-o întrebare a ei:

— Spuneai că vrei să-mi povestești ceva.

— Bine, bine, am să-ți povestesc. Dar ce-ai făcut acolo?

— Dacă nu se poate să mă mai cruți, îți spun îndată. Ai să ții conferința de care te-am rugat?

— Da. Tocmai e în legătură cu povestea; cu a mea.

Ea îl privi ținând și ochii i se umeziră de lacrimi.

— Iacobe, vorbi ea c-un glas deodată grav; mi se pare că tata nu mai are mult de trăit. Când m-a văzut, a părut foarte bucuros, pe urmă a rămas privind într-o parte, ca și cum, după o clipă, eu nu mai eram acolo. Am încercat să-i spun de ce-am venit; mi-a fost cu neputință. Am vrut să am o deslușire asupra acelei jigniri pe care, într-o zi, te-ai crezut în dreptul tău să mi-o faci.

Profesorul îi cuprinse mâna; apoi își simți obraji fierbinți.

— Care jignire? întrebă el, cu îndoială. Însă înțelese, și, fără a-și da sama de ce, îi era lui rușine.

— Am vrut să cunosc ceva precis despre acel început — nedelicat aş zice, dacă îmi permiţi — al averii pe care a câştigat-o. N-am avut puterea să-l atac direct si am recurs la o investigaţie piezişă. I-am cerut informaţii asupra lui Negreanu, boierul de altădată, fostul lui stăpân. În puţine vorbe, tata m-a pus în curent cu acea lamentabilă lichidare morală şi materială. Se pare că un fecior de bani gata, îndeplineşte o funcţie socială utilă părăduind tot. Tata îmi arata pe geam toate acareturile, viile şi livezile de acum, într-o strictă rânduială şi având în înfăţişarea lor toate semnele prosperităţii. Înainte, pe vremea lui Negreanu, toate erau pustie şi dezordine. Am înţeles în sfârşit că lucrurile se vor fi petrecut aşa precum ai spus şi m-am mâhnit. Găsind în mintea mea o mie de justificări şi iertări, m-am simţit oarecum depărtată de părintele meu şi străină. Ca să mă înşel pe mine însămi, mi-am plecat fruntea pe mâna lui şi am plâns vorbind despre mama. După aceea a trebuit să-i justific de ce am venit şi i-am vorbit despre viaţa noastră nepotrivită şi despre necesitatea de a ne izola poate unul de altul...

Profesorul tresări, privind-o aţintit:

— De ce i-ai spus asta?

— Să nu te superi; n-am făcut rău. Tata e un om cu soluţii. M-a ascultat fără să mă privească, apoi a clătinat din cap. Mi-a hotărât de la început: „Nu se poate”. „Ce nu se poate, tată?” l-am întrebat. „Nu se poate să desfaceţi voi ceea ce a alcătuit Dumnezeu, mi-a zis el. Ştiu că voi râdeţi de asemenea vorbe. Însă eu nu râd. Ştiu că voi, în

ziua de azi, trăiți altfel de cum am apucat eu: tu într-o parte, bărbatul tău în alta. Tu te-ai tuns și porți rochie scurtă. El poate-și are cine știe ce alte petreceri. Copii n-ați fost vrednici să faceți încă. Cât ești curată și fără vină, stai la locul pe care ți l-a poruncit soarta. După cât vezi, mi-a vorbit ca dintr-o carte de demult.

Profesorul asculta, atent și curios în același timp.

— Ți-a spus bătrânul asemenea vorbe? Într-adevăr?

Ea răspunse cu ochii întunecoși și mai palidă la față, silindu-se să nu pară sfâșiată:

— Da, mi le-a spus. E acel bătrân pe care l-ai dăruit și de care am înțeles că mă despart. Când va muri, dacă ne desfacem și noi, am să rămân cea mai mizerabilă ființă. Deși nu m-ai iubit și nu mă iubești, deși ai fost de atâtea ori nedrept și brutal cu mine, eu am avut, doctore, pentru dumneata, poate, prietinie, și te-am prețuit pentru tot ceea ce ai bun, încercând să te câștig. N-a fost cu puțință; trebuie să mă resemnez; dumneata porți toată răspunderea.

Iacob Melinte se sculă deodată în picioare, împinse ceașca cu ceai la o parte și privi cu sprânceana încruntată în direcția soției lui, fără s-o vadă.

— Nu înțeleg unde vrei să ajungi, vorbe el, încă stăpânindu-se și ținându-și răsuflarea. Se vede bine că sunt iremediabil naiv. Mă gândesc să-ți fac o plăcere; îmi părăsesc îndeletnicirile de la Pârăul-Negru; intru aici bine dispus; vreau să petrec și eu un ceas plăcut în casa mea, și poftim! Iată cu ce vorbe de bună-venire mă întâmpini.

— Dar mă rog dumnitale, doctore, ce este? ce s-a întâmplat? întreabă doamna, făcându-se mai mică și îmblânzindu-și cu desăvârșire glasul.

Apoi rămase copleșită de nedreptate și-și întoarse fruntea spre foc, cu buzele strânse și c-o mutrișoară de copil îndărătnic.

— Ha-ha! pufni profesorul. Iar începem. Cazi din cer mirându-te de ce este și întrebând ce s-a întâmplat. Dar mi se pare că ne-am înțeles odată pentru totdeauna să lăsăm la o parte tot ce-a fost.

— Ca pe-un gunoi al vieții noastre... suspină ea, c-o privire piezișă.

— Ei da, ca pe-un gunoi al vieții... și să încercăm a ne îmblânzi... Poftește acum și începe a-mi număra toate cusururile, a-mi aduce aminte de toate așa-zisele brutalități; nu înlătura nici cel mai neînsemnat amănunt, scoate-mă din fire și pune-mă iar într-o stare de disperare.

Ea urma să-l pândească pieziș, cu o ciudată liniște.

— De ce să ne despărțim? strigă profesorul deodată, Când ți-am vorbit eu de asta?

Doamna Melinte nu se simți în stare să răspundă.

— De ce taci? Când ți-am vorbit eu de asta?

— O, în multe rânduri, șopti ea cu blândeță.

— Când? când anume?

— Mai de demult, în timpuri imemoriale.

— Atunci ce fel de logică e asta? Îți bați joc de mine?

Ea ridică din umeri.

— Răspunde!

Doamna Melinte îl înfruntă c-un fulger, înălțând și coborând pleoapele, și urmă să tacă.

— Răspunde! strigă deodată profesorul cu glas de tunet. Asemenea absurdități și nedreptăți nu le pot eu suferi. Am venit de la Pârăul-Negru — aş putea zice — numai pentru tine. Și poftim!

— Numai pentru mine? La urma urmei, se poate; nu ne-am văzut de mult.

Era în glasul ei o intenție malițioasă. Doctorul se simți umilit.

— Ce înseamnă asta? se răsuci el, șuierându-și vorbele.

Ea tăcu iarăși, copleșită, cu o expresie a feței și a ochilor de profundă nenorocire. Doctorul urma să-i ceară neconținut explicații, pe care ea nu voia să le deie, ca și cum ar fi fost un secret de moarte. Unul din nenorocitele și absurdele lor ceasuri de discuție se repetă aproape automat, cu singura deosebire că profesorul intrase acasă cu desăvârșire liniștit și bine dispus, iar doamna Melinte nu lăsase să cadă între ei nici una din vorbele ei teribile.

Ea însă avea în atitudine ceva care-l izbise, ceva care i se părea străin. „Fără îndoială, cugeta doctorul, din vorba mea, din felul meu neprefăcut de a fi, a simțit că a început

a încolți în mine un sentiment nou. O simt închizându-se în ea și respingându-mă; vrea să-mi dea dovadă că mă pricepe și mă disprețuiește. Am câteodată impresia că între noi zace o dușmănie iremediabilă, ca o fiară care năvălește asupra noastră să ne sfâșie de câte ori ne apropiem unul de altul.”

— Știi la ce te gândești... grăi deodată, cu voce nealterată, doamna Melinte, după ce îl lăsă să-și isprăvească vorbele învălmășite și mânioase. Acuma dumneata, doctore, cugeți la un final romantic al tragediei noastre. Să mă duci la Pârăul-Negru, să mă mai plimbi o dată pe baltă, să mă vâri în desişuri de stuh și să mă îneci în ghiolul cel mai adânc.

Doctorul râse fals, cu o uimire neprefăcută. Într-adevăr, fulgerase în el acest gând de dușmănie.

— Am să-ți fac această plăcere, adăogi cu bunătate doamna Melinte; am să merg cu dumneata la Pârăul-Negru.

— Prostii și nebunii! se scutură el, încrețindu-și obrazul.

— Bine, prostii și nebunii. Dar nu-i așa că mă iei la Pârăul-Negru?

— Ce însemnează asta? se zbârli iar profesorul.

— Înseamnă ce trebuie să însemne. Îndrăznește a spune că nu te cetesc, ca pe un copil. De ce ești rău? De ce izbucnești fără pricină? de ce nu încerci a te stăpâni? Ce-ai găsit nesuferit în vorbele mele, ca să-mi dai asemenea

spectacol? Și încă dacă ar fi fost cântat! Dar a fost răcnit. Acuma s-ar cuveni, la rândul meu, să-mi țin și eu discursul, să-mi spun rolul, cum zici dumneata. Ca să-ți fiu bună parteneră, ar trebui să-l iau pe-o notă foarte înaltă. De data asta am să te cruț. Și am să te rog să mă ierți pentru tot ceea ce ți se pare c-am greșit; însă eu n-am greșit nimica. Mă simțesc așa de singură și uneori așa de nefericită, încât am dreptul la un tratament mai puțin aspru. Te rog, liniștește-te și spune-mi povestea pe care mi-ai fâgăduit-o.

Doctorul voi să se supere încă o dată. Era, într-adevăr, extraordinar! După ce-l ațâță și-l scoate din fire, acum îi cere istorisirea lui Uvar. Dar și atmosfera specială s-a risipit; și fantomele coincidențelor s-au evaporat; și entuziasmul lui a înghețat. Ea înțelege perfect asta; de aceea zâmbește și stă gata să-i mai adreseze ceva ascuțit. E o ființă teribilă femeiească asta. Doctorul simte că a mai prins și alt fir. După asemenea scene de violență, el mai are uneori și inferioritatea de a trece, când e posibil, la desmierdări, pe care ea pare a le suporta cu resemnare. I-a pus deci diagnoza din prima clipă. În ochii, în glasul lui cetise fără greș ceva. Ea se apăra, poate nu împotriva lui. Viclenia ei feminină n-avea poate la bază ostilitate; dimpotrivă. Răsuflă prelung, deodată ostenit și întristat.

Ea se apropie de el, îi cuprinse mâna și-și lipi fruntea pe umărul lui, suspinând.

— Cât suntem de proști și de nefericiți! zise el mișcat. Ascultă, să-ți spun întâmplările acelui iacut bătrân din

pustietățile siberiene, despre care vreau să vorbesc și altora, în aula Universității. Întâi vreau să-ți istorisesc ție, ca să vezi cât de relative sunt plăcerile și nefericirile.

Eufrosina Melinte îl ascultă cu oarecare atenție, păstrându-și însă fața mânănită și ochii întunecoși. După ce-i istorisi destul de încâlcit întâmplări care, pentru ea, nu păreau a avea semnificație, doctorul se opri, nemulțămît de sine.

Doamna Eufrosina oftă ușurel, ca trezită din vis.

— Asta-i conferința dumnitale? se miră ea căscând și arătându-și limba de mătucă. E destul de interesantă. Într-adevăr, trăiește acolo, în regiunile arctice, o lume a suferinții, cum spui. Preocuparea dumnitale pentru acei primitivi e vrednică de laudă, ca și cercetările în flora și fauna cotloanelor de la Pârăul-Negru. Cu destulă uimire văd că le pătrunzi toate și le interpretezi. Aș dori numai să ai același ochi atent și pentru o ființă omenească din altă regiune. Stai față de ea la depărtări telescopice, și ea, în realitate, ți-i cea mai aproape. Te rog să mă ierți că poate — precum ai înțeles — am întrebuințat arme speciale. N-am altfel de apărare. Folosind un limbaj care-ți place, viața nu-i numai iacutul, ori numai balta, ori numai Roznovul. Ne-am desfăcut din veșnicie și am venit unul cătră altul nu ca să ne spunem vorbe dușmănoase. Așa ar trebui să-ți spun. Eu însă tac și nu spun nimica. Dacă ai să mai fii tot așa de rău, sfârși ea privindu-l deodată cu ochi mari și tragici, n-are să fie nevoie de efortări mari ca să mă azvârli în baltă; mă arunc eu singură.

El se desprinsese de ea cu gesturi de disperare:

— Iar? Pentru numele lui Dumnezeu, încetează!

— Vezi? îl muștră ea și-i făcu loc, ca să se așeze iar lângă dânsa.

Profesorul îi văzu atunci rochia de culoarea cafelei prăjite și-i găci zalele și cătărămile de dedesubt, care-i țineau încordate toate rotunzimile. Mirosea plăcut; avea mânuți fine și piciorușele cele mai mici din lume în colțuni de matasă și pantofi de piele de șarpe. Avea în ea viclenie și delicateță. Probabil că ea îi descifra perfect sentimentele și gândurile, oricât de profesor încerca să se păstreze. Generația puțin scrupuloasă a lui Andru Moisei își împlinise o misiune eliberând lumii o ființă subțire și educată ca această femeiușcă. Nu putea spune același lucru despre raportul dintre el și cei de la Roznov. El rămăsese tot sub semnul lor și al iacutului. Oftă și sărută mânuța care se întindea către el. „Însă în genunchi, cum spune rusul, niciodată!” încerca el să se reculeagă cu trufie.

— De multe ori, se întoarce el către Eufrosina Melinte, am încercat să te conving că numele tău e imposibil. Aș fi dispus să accept că numai aceasta e greșala de neiertat a bătrânului Andru. Trebuie să-l schimbăm; să-ți spun Fina.

— Cine știe! poate să vie și asemenea clipă, răspunse ea, fără emoțiune, ca și cum s-ar fi depărtat dintr-odată.

IX

După conferințele și succesele iernii, în cele dintâi zile de primăvară, doctorul Iacob își luă rusul și se așeză la Pârăul-Negru, ca să fie de față la trecerea găștelor sălbatice. Înțelegerea era că, după ce se închide vânatul, inginerul pleacă și vine doamna Eufrosina Melinte, să ție tovărășie profesorului.

Cei doi prietini au găsit pe Uvar cu luntrea gata cătrănită și călăfățuită. În preajma laboratorului, pământul fumega zbicindu-se într-un soare strălucit. La asfințit, cătră munți și păduri, încă albeau omături. Balta se desfăcuse la limpezișuri; cele din urmă sloiuri luceau între stufuri, topindu-se. Plutea peste toate un abur străveziu; ramurile goale ale sălciilor își schimbaseră culoarea și pompau sevă cătră muguri.

Lângă luntrea priponită stăteau drept, cu cozile înfipte în pământ moale, lopețile. Uvar le smulse și le potrivi la locul lor. Apoi trecu în căsuța cu ușa și ferestrele deschise și aduse câteva unelte de pescuit, două băncuțe, pe care le potrivi între crivace, și un ispol. Deasupra băncuțelor adăogi perne acoperite cu lăvicere. Doctorul le cunoștea: erau lăvicere de la Roznov. Deci Uvar se grăbise a face o vizită bătrânilor și căutase iarba de leac.

— Ce face mama, Uvar?

Iacutul îl privi mai mult cu spaimă decât cu mirare. Fără îndoială că acest om învățat are multe meșteșuguri tainice pentru a cunoaște cele mai ascunse lucruri.

— Am găsit-o lângă sobă, răspunse el.

— I-ai dat buruienile și s-a bucurat, nu-i așa?

— Așa este; și a întrebat de dumneavoastră. I-am spus că duminică vă duceți la Roznov, ca să-i vedeți pe dumnealor. Tatăl dumneavoastră e sănătos și a dorit să asculte cântări care le-am învățat cu dumnealui. Însă eu le-am cam uitat. Am învățat altele de la oameni de aici. Cântece de lume.

— Cum? Ce-ai învățat?

— Cântece de lume, domnule profesor, se veseli Uvar, cu gura largă, arătându-și dinții de fildeș.

— Asta nu-i rău. Dar de ce ai vestit că mă duc duminică la Roznov? N-aveai de unde ști. Eu nu ți-am poruncit nimic în privința asta.

— Astăzi e joi, socoti Uvar uitându-se pieziș la baltă. M-am gândit că două zile umblăm la vânat. A treia e pentru odihnă. Mergem să ne închinăm la biserică la Roznov. Mama dumneavoastră spune că pregătește cea mai bună mâncare din lume, în număr de o sută cincizeci.

— E vorba de sărmăluțe... se întoarce profesorul către Anton Rohalschi.

— Întocmai, stimată și iubite Iacob Ioanovici. Sunt bucuroși că nu vom lipsi de la masă. Iacutul e un om înțelept.

Cercetară cotloanele până cătră prânz și găsiră câteva cârduri de rațe. Dar lumea iazului încă nu era așezată; zărilor de cătră-amiază încă nu-și deschiseseră porțile. Cu tot soarele, vântul era rece și sufla de la miazănoapte. În ochiuri negre, între papuri și sălcii, în partea izvoarelor vii, broaștele își depuseseră ouăle fără număr, dar nu se mișcau din tainițele de sub luciul, păstrând în gușele lor alburii tăcerea bălții. Amurgul acelei zile dintăi a avut o lucire străină și înghețată. Dar a doua zi dimineață glasul lui Uvar îi chemă vesel. Iacutul bătea în obloane, trezindu-i fără nici o sfială din somn.

— Ce s-a întâmplat, Uvar? Intră! îi porunci doctorul.

Slujitorul intră bocănind. Se uită în juru-i; luă puștile și cartușierele și vru să iasă cu ele.

— Mai stai, Uvar; spune întâi ce s-a întâmplat.

Iacutul se întoarce de la ușă:

— Îndată după miezul nopții, lămuri el, s-a răsucit vântul de cătră munte. Era tot aspru, ca de pe omăt. După aceea, în zori, l-am simțit încălzindu-se. Au venit cârduri de rățuște; după ele s-arată și nouri. Dar până la amiază nu cred să ploaie. Cât nu plouă și ține soare, intrăm pe baltă. Trebuie să fi sosit și cufundari de la marea, de cei care nechează; și fluierari. Se cuvine numaidecât să-i căutăm.

— Bine, iacutule, râdea inginerul; asemenea poruncă nu se poate să n-o ascultăm. Venim neapărat.

Intrară pe baltă la prânzișor și vânară până la amiază. Găsiră-ntr-adevăr câteva soiuri de paseri străine, călifari, cufundari de marea, rațe cu penajuri albe și cu moț. Erau numai un fel de cercetași înaintați ai nemărginitelor stoluri care se pregăteau să vie. Înghețul și vântul potrivnic le opriseră. Acuma erau gata să treacă spre mările libere din miazănoapte, spre gurile fluviilor siberiene, spre ostroave misterioase, unde se țin soboruri extraordinare ale dihăniilor mării și văzduhului. Vântul sporea, din ce în ce mai umed și mai cald, și nourii pluteau pe munți și păduri, lăsând libere în cer lacuri adânei de azur. La două după amiază, când ieșiră din luntre ca să se ducă la masă, vântul avu un răstimp de liniște. În acel răstimp solemn, pe care-l comandase parcă o poruncă din eternitate și din bălțile de sus, izbucni deodată, fără nici un semnal prealabil, în toate bălțile de la Pârăul-Negru, tunetul broaștelor. Dintrodă porniră toate, formidabil, din pământ până în cer. După ce-și îndepliniră oficiul, se liniștiră. Profesorul și inginerul se opriseră înfricoșați, cu inimile bătând. Iacutul își vedea nepăsător de treburi. Cu toate acestea, ascultase și el acel semnal al veșniciei și-l înțelesese, fără să-i caute argumente și justificări.

Vântul se trezi iar și îndată sosiră și stropi de ploaie. Soarele rămase sub nouri toată după-amiaza. Înserarea veni c-un fel de presiune tăcută și egală a vântului, în care șopotul ploii pe ape se auzea distinct, ca un cântec. Cu întunericul compact al nopții, stihiiile părură a se mișca înspre steaua polară. Cei doi prietini stăteau ascultând

freamătul migrațiunilor uriașe de primăvară. Multă vreme oprite de curenți ostili, în preajma mărilor din mijloc, acum se îmbulzeau spre nord în șiraguri nesfârșite și etajate, chemându-se, din fundul cerului până la linia stufurilor. Iacutul aprinsese foc de găteje în fața laboratorului; profesorul și inginerul ascultau din cerdac acel zvon pe care numai vânătorii au bucuria de a-l cunoaște. N-aveau lămpi; stăteau în jilțuri, învăliți în blăni, și ascultau. Îi lumina dintr-o parte focul. Observară și pe Uvar cum stă cu urechea întoarsă către văzduhul nopții.

— Ce cântec ascuți, Uvar? îl întrebă doctorul Iacob.

— Ascult, ca să știu ce trece, răspunse vesel iacutul. Sunt obișnuit cu asemenea glasuri și le cunosc de când eram mic. De răul lor nu puteam închide ochii.

— Într-adevăr, el le deosebește și le înțelege... întări Anton Rohalschi. Gâștele și lebedele le-aud și eu; dar celelalte mi-i cu neputință să le deslușesc. Sunt sute și mii de specii de paseri.

— Eu le știu... rosti încet iacutul. Nu mi-au putut spune numele în limba de aici, căci ele grăiesc altă limbă; dar după înfățișare le cunosc.

Le asculta atent și visător.

— Uvar, grăi doctorul aprinzându-și o țigară, nu mi-ai răspuns niciodată dacă ai mai avut un bunic pe care-l chema ca și pe tine.

— Nu știu, răspunse iacutul; bunic trebuie să fi avut, dar nu l-am cunoscut. Mama a murit tânără și m-a lăsat

singur. Tata a căzut într-o râpă umblând după reni. Foarte puțin îmi amintesc cum că ar fi spus el ceva despre bătrânul lui, că era chior de ochiul stâng; și nu bea rachiu — dovadă că nu era bărbat vrednic; dar a fost prin țări străine și se zice că ar fi văzut pe împăratul alb. Dar asta poate fi și o vorbă. La noi toți oamenii visează să vadă pe împăratul și trăiesc cu asemenea nădejde în colibezele lor înghețate până ce mor.

— Poate acel împărat e soarele... râse inginerul.

Silueta slujitorului rămase o clipă neclintită, cu gura căscată, pe fondul de lumină.

— Așa e; asta este, se veseli el. E soarele... Cine ajunge la el nu mai vrea să se întoarcă înapoi. Acolo am fost rob și în toți anii eram să mor de foame. Aicea sunt prietinul oamenilor, adaoze el rânjind larg, și nu mai sunt rob. Aici e raiul de care spun poveștile.

— Cum se poate, Uvar? se miră profesorul. Ție nu ți-i dor de locul tău? Nu ți-ai luat pământ într-o sticlă?

— Ba mi-am luat; dar l-am lepădat pe drum, în gară la Kiev.

— N-ai avut nevastă?

— Nu.

— Poate ai fost prietin c-o fată.

— Se poate; dar ea a rămas acolo și eu am venit la împăratul. Aici am găsit una care râde. Băgați de samă, începu el altă vorbă, înălțând palma dreaptă lângă ureche.

Acuma au început a trece găștele cele mari. Până acum am auzit numai gărlite. Unele coboară cătră noi; mâni le găsim la margine, în apele dezghețului.

Ploaia urma să cânte în baltă.

— Ascultă, iacutule, încercă iar doctorul, eu am aflat și trebuie să-ți spun că pe bunicul tău l-a chemat ca și pe tine, Uvar, și a fost un om vrednic și drept, dar n-a avut viață fericită.

— Nu mă mir și se poate, răspunse cu indiferență slujitorul. Dumneata, fiind un fel de șaman, poți cunoaște orice. În țara aceea toți oamenii trăiesc cu dreptate, dar nimeni nu cunoaște bucurie.

— După cum văd, râse inginerul, omul nostru e eliberat de dorul pământului natal și de glasul strămoșilor. Iubite Iacob Ioanovici, te rog să nu te superi și să-i dai dreptate. Acolo e nevoit să facă eforturi îngrozitoare ca să nu crape de foame. Aicea dă numai dintr-o mână și se ține deasupra. Poate ai fi curios să afli ce crede el despre oamenii de aici, care se simțesc așa de rău acolo unde el se simte atât de bine.

Iacutul își dezvăli iar râsul tăcut, în lumina focului. Nu-și putea da lămuririle lui încâlcite, dar se părea că știe foarte bine din ce pricină. Rămase visător și neclintit, urmând să asculte zvonul stihiei care fremăta pe uriașe curbe ale aceleiași latitudini pământești.

— Paserile și dihăniile sunt mai multe decât oamenii... zise el cătră europeni, și se cufundă iar, imediat, în visul lui și-n puhoiul primăverii.

X

Doamna Eufrosina Melinte a venit la Pârăul-Negru cu o zi mai devreme decât hotărâse, cătră mijlocul lunii aprilie. Inginerul Anton Rohalschi nu era acolo. Băuse coniacul, își spusese vorbele și se dusesese și el la treburile lui. Doctorul se cufundase în mълuri, cu entuziasmul obișnuit, având tovarăș pe iacut, din care nădăjduia să scoată un destul de bun laborant, însă de clasa a doua, din pricina mълurilor lui prea mari. De la mълurile calde se ducea la odăița cu fiolele și cu ochiane, în care se deprinsese a ceti și asiaticul. Apoi iar se întorcea pe baltă. Avea în jurul lui, în luntre, rețele și vase felurite. Cufunda rețelele sub luciul, aducea în lumină ființi și plante minuscule, le privea foarte de aproape, le potrivea sub lupă, le împărțea într-o străchinuță ori într-o cutie; și era așa de absorbit, încât nu băga de samă nici mersul soarelui (ceasornicul și-l uitase acasă), nici căldura sporită, nici umbreluța roșie, care se mișca pe mal cătră luciul izvoarelor. Acea umbreluță părea un mac ce-și schimbă întruna locul. Ar fi putut părea o minune, dacă regiunea pe care doamna Melinte o cerceta cu ochi destul de indiferenți n-ar fi fost, în realitatea vieții ei necunoscute, ceva cu mult mai extraordinar. Balta era, de la un capăt la altul, de la suprafață și până în nomol, o creație neconținută și violentă de ființi și fenomene, asupra cărora profesorul se înclina cu o uimire religioasă. Încă din clipa când la răsărit se schițau coloane și arcuri de abur purpuriu pentru intrarea zeului vieții,

privighetori de baltă și pitulici cât o alună își spuneau numele cu glasuri fărâmate mărunț și delicat în pliscuri. Stăteau înfiorate pe vârfuri de trestii și ierburi și așteptau să li se prefacă ochisorii în juvaeruri ale bucuriei. Bâtlani neclintiți se lămureau din noaptea cotloanelor, la coada ghiolurilor, între tipsiile verzi ale frunzelor de nufăr. Stăteau posaci și fioroși ca niște asasini, așteptând o pradă, pe care o săgetau cu clonțul și o înghițeau într-o clipă, într-o convulsie enormă a gâtlejului. Gaia, vulturul cel bătrân, trecea pe deasupra, în zbor lin, răsfirându-și penele în cele dintâi coame de lumină și, acolo unde clonțul bătlanului părea că împutinează, el vedea foind miliardele de codați, puzderiile de pești ca niște ace, viermi fără de număr suind scara vieții pe lujerele lianelor. Cei din fund sunt infirmi, cei de sub luciul boldesc ochi de perle, cei care au înțepenit în ghemul unei morți aparente, în aer, scapă ca niște aeroplan pitice de aur și albastru, ca să împlinească virajele dragostei în veșnicia de o clipă a dimineții. Alte nenumărate gânganii ale apei par neconținute încercări. Unele sunt discuri mici cât o linte, altele se lungesc, altele se subțiază; unele au zale de abanos și tiviluri roșii și vâslesc în sus și în jos pe o rază, ca pe un fir solid de lumină; altele au fost abandonate înainte de a li se așeza coada. În fund, la rădăcina stufului, s-au deschis scoicile. Cătră larg, unde începe a se zimțul luciul, plutesc melci, așteptând adierile dimineții, ca să pornească la descoperirea unei Americi dincolo, sub sălcii. În cetățile lor, rățoii spun ceva moale și catifelat, pe când rațele ascultă atente pe cuibare. Apar șerpi pe plăvii; s-arată o clipă virgulele

negre ale lipitorilor. Balta întreagă începe a fremăta cu toate neamurile ei de zburătoare, chemând la actul măreț al răsăritului tainițele și fundurile. În sulurile de lumină doctorul putea bănuî numai, fără a încerca s-o aprecieze, acea înfricoșată desime a vietăților pe care ochiul omului de obicei le confundă cu limpezimea. La această lungă vibrație a răsăritului se întovărășeau și toate elementele fixe ale vieții: plantele uriașe până la cele mai subțiri decât ața painjenului. Aceasta e clipa când explodează florile și semințele. Cu pălăria pleoștită într-o parte pe cap, într-o poziție dintre cele mai incomode, profesorul Iacob se străduia să sondeze ici și colo această picătură de infinit, având deșertăciunea să creadă că poate explica și înțelege ceva. Absorbit și cu gura căscată, iacutul îi urmărea toate mișcările și toate operațiile, holbându-se și el în cutii și asupra tuburilor de sticlă. Deodată se auzi cântând cucul.

Doctorul Iacob înălță fruntea, înlătură toate sculele din juru-i, răsufală obosit și-și aprinse o țigară. Soarele se înălțase cu mult deasupra pământului trestiiilor și vântul adia ușurel.

Cukul cântă a doua oară.

— Până acuma nu l-am auzit. Cum se chiamă, iacutule, paserea asta? întrebă doctorul.

— Se cheamă cum spune, râse Uvar; cucu.

— Nu-i adevărat, iacutule. Când eram copil și pășteam caii în prund la apa Bistriței cu alți băieți de sama mea, am auzit o poveste despre cuc. Ți-o spun și ție, ca să

cunoști adevărul. Au fost, în lumea de demult, doi frați care se iubeau și umblau nedespărțiți. Pe unui îl chema Cucu și pe celalalt Ștefan. Niște împrejurări de care nu-mi mai aduc bine aminte i-au rupt unul de altul. Cucu s-a dus pe cealaltă lume. Iar în lumea asta Ștefan a fost prefăcut de Dumnezeu în pasere. Și tot umblă și-l strigă pe celalalt, ca să-l găsească. Se duce în alte părți din lume și-l caută; nu-l găsește și se întoarce iarăși aici, primăvara. Așa încât paserea care s-aude chemând e Ștefan.

Uvar ascultă cu luare-amințe, încredințat că altfel nu poate fi.

— Atunci Cucu va fi fiind în țara iacuților, își dădu el părerea. Acolo Ștefan nu vine niciodată să-l cheme.

Doctorul zâmbi, copleșit de soare, și-și așeză pălăria pleoștită mai comic, strângând-o asupra frunții. Uvar se desfăcea și se-ntindea în căldura zilei, ca și cum era încorporat vieții care viermuia în juru-i, deasupra și dedesubt.

— Eu am mai învățat un cântec... zise el către doctor.

Zâmbea, însă avea în ochi o melancolie suspectă, care nu scăpase profesorului.

— De la cine l-ai învățat, Uvar?

— L-am învățat din lume.

— Nu cumva ți l-a cântat doamna moașă Amalia?

Slujitorului i se ridică sângele în ochi. Nu dădu răspuns.

— Bine, s-aud, vorbi doctorul, aprinzându-și altă țigară și răsturnându-se între lăvicere și maldărele de stuf.

Uvar începu să cânte, c-o voce neașteptat de plăcută la un asiatic. Acel ceva străin care era în el dădea un accent nou melodiei.

„În grădină la Ion
Toate paserile dorm,
Numai una n-are somn.
Tot zboară din pom în pom
Și strigă: Ion, Ion.
Tot zboară din creangă-n creangă
Și strigă: Ioane dragă!”

— Ce spune despre cântecul tău doamna moașă Amalia? întrebă doctorul Iacob.

— Îi place, răspunse slujitorul. Eu mă rog, domnule profesor, să-mi dai voie să mă cheme Ion, ca și pe alți oameni.

— Ești un prost, Uvar.

— Nu-i adevărat, clatină din cap iacutul, veselindu-se.

— Ești un ticălos, Ioane, zise doctorul, bătându-l cu palma peste umăr. Ai noroc că moașa-i văduvă și nu se pot supăra flăcăii din sat. Altfel te-ai duce la fundul bălții, să te mânânce racii.

Iacutul scutură din cap cu energie: nu se temea de asta.

De cătră mal, cucul cântă a treia oară. Slujitorul păru intrigat; întinse gâtul, înălță fruntea, privi printre trestii și sălcii și râse cu toată gura și cu toți dinții.

— Nu-i Ștefan, zise el, închizând dintr-un ochi și făcând semn cătră țarm.

Melinte se ridică în luntre, se uită spre laborator, văzu mișcându-se macul, și slujitorul trebui să-l sprijine și să-l oprească. Înțelegând că voise să pășească în baltă, doctorul se așeză la loc, aruncă țigara și porunci iacutului să vâslească din toată puterea.

Întâlnirea a fost cu mult mai puțin caldă decât ar fi dorit doctorul. Doamna Eufrosina Melinte părea totuși destul de veselă și de bine dispusă. După ce-și retrase mânuța, pe care profesorul, în ultima clipă, nu se hotărâse decât s-o strângă între degetele lui groase și pârlite de soare, ea se interesă de iacut, ceea ce era o noutate.

— Ce mai faci, Uvar? Parcă te-am auzit cântând.

Asiaticul tăcu, rușinat.

— Într-adevăr, el cânta, mărturisi doctorul.

— Mi-a plăcut, râse doamna Melinte; în orice caz, era mai frumos decât strigătul meu de două silabe.

Profesorul ar fi voit să dea altă interpretare acelui cuc nou al primăverii, dar nu se putea hotărî și-i era în general rușine de cuvintele neobișnuite.

— Uvar, lămuri el, s-a hotărât să-și schimbe numele.

— Ion! întări iacutul, și-i păru bine că doamna se veselește nespus.

— Ne-a rugat să-l chemăm cu acest nume localnic, urmă profesorul, ca să i se potrivească și lui cântecul cu paserea dorului.

— Asta-i interesant, suspină cuconița; sălbaticul dumni-tale începe să-mi devie simpatic.

Doctorul, la marginea bălții, se pleca, culegând apă în pumn și spălându-și mâinile. Într-un buzunar avea săpun, în altul spirt. Urma să explice:

— Cântecul lui e în legătură cu primăvara, pe care eu o observ de câteva zile în baltă. E o presiune uriașă și irezistibilă. Uvar a găsit un drum cotit până la casa cu flori în fereastră a doamnei moașe Amalia. Această văduvă are proporții pe care el le acceptă cu aceeași recunoștință cu care primește toate darurile acestui paradis în care l-a adus Dumnezeu.

— Ioane, ține-mi, te rog, umbrela... porunci doamna Eufrosina Melinte.

Slujitorul primi umbrela. Chiar atunci doctorului îi veni în minte că a sosit clipa când ar putea îndrăzni și el să reducă la două silabe titulatura pompoasă și atât de puțin expresivă a soției lui. Era însă o imposibilitate, își făcea în același timp el socoteală, să asocieze botezul asiaticului cu acest moment întru toate deosebit. Se mulțami să simtă numele ei nou vibrând numai în sine, așa cum vibrau viețile nebănuite în fundul lacului.

— Ce fac eu cu asta? întrebă slujitorul, nedumerit; mie nu-mi trebuie. Și întinse doctorului umbrela.

Doctorul luă macul cu stânga, în timp ce femeia îi cuprindea brațul drept și-i lămurea că până la masă mai este timp și că ar dori să cunoască și ea ceva din acea lume de pe pământul celalalt, unde trece el neconținut cu luntrea. Se duc singuri și probabil vor trece printr-o arcadă de sălcii.

— Să trecem dincolo, îndemnă ea.

Într-adevăr, doctorul a vâslit cătră un portal de umbră, trecând în regiunea apelor vii ale iazului de la Pârăul-Negru.

Acolo, cu o viclenie de care doctorul se ilumina până în fundul ființii lui, ea își plecă fruntea, urmărind lângă tâmpla lui, în aer și în ape, minunile eternului zeu al vieții. Doctorul părea tulburat; se simțea neîndemânatic și c-un fel de pudoare față de pădure și de atâția ochi de flori și de gânganii care se deschideau în juru-le; și mulțami în sine slujitorului că i-a lepădat acel obiect colorat, de ocrotirea căruia nu-și închipuise că s-ar putea vreodată folosi.

Astfel, prin coincidențe în aparență absurde, bătrânul și severul iacut din mormântul lui de sub arcul aurorei boreale a încălzit și a împăcat două inimi în altă regiune a spațiului și a timpului.

* * *

